

**Kentsel Dönüşüm Projelerinin Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri
Çerçevesinde Değerlendirilmesi; Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi
Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği**

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç.Dr.M.Serhat YENİCE

Dilara BİLER

HAZİRAN 2019

© 2019 [Dilara BİLER]

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU

Mimarlık Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Dilara BİLER** tarafından hazırlanan “**Kentsel Dönüşüm Projelerinin Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi; Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği**” başlıklı tez, 17/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Tez Danışmanı

Doç. Dr.M. Serhat YENİCE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

Jüri Başkanı

Dr.Öğr. Üyesi Mustafa İNCESAKAL
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Jüri Üyesi

Dr.Öğr. Üyesi Fatma Şebnem
KULOĞLU YÜKSEL
Harran Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARPUCU
Enstitü Müdürü

İlgili tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek ilgili tezde yer aldığını beyan ederim.

Dilara BİLER

imza

ÖZET

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÖLÇÜTLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ; ŞANLIURFA ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ ÖRNEĞİ

BİLER, Dilara

Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık

Tez Yöneticisi:Doç. Dr. M. Serhat YENİCE

Haziran 2019

125 sayfa

Bu araştırmanın amacı, kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirliğinin ölçülmesine yönelik ölçütlerin geliştirilmesi ve bu ölçütlerin Şanlıurfa eski sanayi bölgesi kentsel dönüşüm alanında test edilmesidir. Ülkemizde özellikle son on yılda kentsel gelişim politikalarının önemli bir kısmı kentsel dönüşüm projeleri ile yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu projeler afet riski altındaki kentsel yerleşme alanlarından kent içi sanayi bölgeleri, tarihi kent merkezlerinden yasadışı konut bölgeleri olma üzere birçok farklı alanı kapsamaktadır. Bu projelerin önemli bir bölümü fiziksel çevrenin yeniden üretiminde odaklanmaktadır. Daha sürdürülebilir kentsel çevrelerin yaratılması için fırsatlar sunmasına karşın, bu süreçte sosyal boyutun yeterince göz önüne alınmadığı değerlendirilmektedir. Bu araştırma ile kentsel dönüşümün özellikle sosyal boyutu üzerine dikkat çekilmekte ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasına dönük anahtar ölçüt ve göstergelerin tanımlanmasına çalışılmaktadır. Araştırmanın bundan sonraki yapılacak kentsel dönüşüm projelerinin değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Sürdürülebilirlik, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

ANALYSIS OF URBAN TRANSFORMATION PROJECTS IN THE CONTEXT OF SOCIAL SUSTAINABILITY CRITERIA; SANLIURFA OLD INDUSTRIAL ZONE EXAMPLE

BİLER, Dilara

M.Sc./Architect

Supervisor(s): Doç. Dr. M. Serhat YENİCE

June 2019

125 Pages

The aim of this research is to develop criteria for measuring the social sustainability of urban transformation projects and to test these criteria in the area of urban transformation in the old industrial zone of Şanlıurfa. In our country, a significant portion of urban development policies have been tried to be directed by urban transformation projects especially in the last decade. These projects cover many different areas from urban settlements, which are under the risk of disaster, to urban areas, and to urban areas from illegal urban areas. A significant portion of these projects focus on the reproduction of the physical environment. Although it provides opportunities for the creation of more sustainable urban environments, it is considered that the social dimension is not considered sufficiently in this period. This research draws attention to the social dimension of urban transformation and tries to define the key criteria and indicators for social sustainability. It is thought that the research will contribute to the evaluation of the future urban transformation projects.

KEYWORDS: Sustainability, urban transformation, urban sustainability

Tüm Zamanlara...

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmamda bana cesaret veren, őekillenmesinde değerli katkıları olan, bilgi ve deneyimleri ile beni yönlendiren ve destekleyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. M. Serhat YENİCE' ye sonsuz teőekkürlerim ile birlikte saygılarımı sunarım. Ayrıca bu çalıőmamı, geçirdiğimiz zorlu süreç içinde her konuda desteği ve varlığıyla yanımda olan aileme, görmesini çok istediğim fakat 52 gün önce kaybettiğim hayat ıőıđım olan anneme sonsuz sevgi ve saygılarımla sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	vx
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
BÖLÜM 1: GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	3
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	3
BÖLÜM 2: KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Düşünsel Gelişimi.....	7
2.1.1. Dünyada Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi.....	8
2.1.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi	10
2.1.3. Kentsel Dönüşümün Amaçları	15
2.2. Sürdürülebilirlik Kavramı	16
2.2.1. Sürdürülebilirlik Kavramının Amacı ve Tarihsel Gelişimi.....	17
2.2.2. Stockholm Konferansı (1972).....	19
2.2.3. Brundtland Raporu	19
2.2.4. Habitat I (Kanada,1976).....	20
2.2.5. Rio Zirvesi(Rio de Janeiro, 1992).....	20
2.2.6. Habitat II (İstanbul,1996).....	21
2.2.7. Kyoto Protokolü (1997)	22

2.2.8.	Sürdürülebilir Gelişme Konferansı (Johannesburg, 2002).....	22
2.2.9.	Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentleşme Konferansı (Habitat III,2016)	24
2.3.	Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik İlişkisi	25
2.3.1.	Sürdürülebilir Kentleşmenin Gereklilikleri	25
2.3.2.	Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları.....	27
2.4.	Kentsel Dönüşümde Sürdürülebilirlik Ölçütleri.....	28
2.4.1.	Ekonomik sürdürülebilirlik	30
2.4.2.	Çevresel Sürdürülebilirlik	32
2.4.3.	Sosyal Sürdürülebilirlik	33
2.4.4.	Kentsel Dönüşüm sürecinde sosyal sürdürülebilirlik neden önemlidir?	35
2.5.	Kent İçi Sanayi Alanları Dönüşümlerinde Dünya Örneklerinin İncelenmesi	36
2.5.1.	HafenCity, Hamburg	37
2.5.2.	22@Barselona, Barselona	40
2.5.3.	Olympic Sculpture Park, Seattle, WA	43
2.6.	Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri ve Göstergeleri	46
2.6.1.	Çeşitlilik	47
2.6.2.	Eşitlik	48
2.6.3.	Erişilebilirlik	49
2.6.4.	Yaşam Kalitesi	50
2.6.5.	Kimlik	51
2.6.6.	Katılım	52
2.7.	Kentsel Dönüşümde Sosyal Sürdürülebilirlik İçin Kritik Faktörler	53

BÖLÜM 3: MATERYAL VE YÖNTEM	60
3.1. Materyal	60
3.2. Yöntem.....	62
BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARI	70
4.1. Şanlıurfa Kenti İle İlgili Temel Bilgiler.....	70
4.1.1. Fiziki Yapı ve Kentsel Gelişim Süreci.....	72
4.2. Şanlıurfa'da Kentsel Dönüşüm	81
4.3. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Gelişim Süreci ve Fiziksel Yapı Analizi	83
4.4. Üst Ölçek Plan Kararları ve Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi	86
4.5. Eski Sanayi Bölgesinin Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Kapsamında Değerlendirilmesi.....	93
4.5.1. Çeşitlilik	93
4.5.2. Kimlik	95
4.5.3. Yaşam Kalitesi	98
4.5.4. Erişilebilirlik	99
4.5.5. Eşitlik	107
4.5.6. Katılım	108
BÖLÜM 5: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	111
KAYNAKLAR	118

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Kentsel Dönüşümün Evreleri (Roberts, 2000, 1989 ve Lichfield, 1992)	9
Tablo 2.2. Kentsel dönüşüme aktörlerin katılımları (Roberts, 2000).....	10
Tablo 2.3. Son 50 yılda kentsel dönüşümün değişim dinamikleri.....	14
Tablo 4.1. İhracat 2006-2012 (URL 9)	71
Tablo 4.2. İthalat 2006-2012 (URL 10).....	72
Tablo 4.3. İş kayıtlarına göre girişim sayıları (URL 12)	72
Tablo 4.4. İş kayıtlarına göre girişim sayıları (URL 12)	72
Tablo 4.5. Şanlıurfa’da emlak eksenli projeler.....	80
Tablo 4.6. Üst Ölçek Plan Kararları ve Eski Sanayi bölgesi kentsel dönüşüm projesi	85
Tablo 4.7. 1/5000 Ölçekli Dönüşüm Öncesi Arazi Kullanım Tablosu Ve Alan Dağılımı	89
Tablo 4.8. 1/5000 Ölçekli “Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı Nazım İmar Planı”	90
Tablo 4.9. Kentsel, sosyal ve teknik alt yapı standartları ve ESBKDP Öncelikli Proje Alanı Standartları	90
Tablo 4.10. Proje Alanının Mülkiyet Dağılımı.....	91
Tablo 4.11. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Çeşitlilik Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	94
Tablo 4.12. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Kimlik Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	96
Tablo 4.13. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Yaşam Kalitesi Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	98
Tablo 4.14. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Erişilebilirlik Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	105
Tablo 4.15. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Eşitlik Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	107
Tablo 4.16. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Katılım Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	109
Tablo 5.1. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanının Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Sürdürülebilirlik Politikalarının Tarihsel Gelişimi	18
Şekil 2.2. Sürdürülebilirlik Konferansları Tarihsel Çizelgesi (Url1)	24
Şekil 2.3. Sürdürülebilir Gelişmenin Boyutları	29
Şekil 2.4. 19 . yy 'dan kalma depo alanlarından bir görünüm(HafenCity Hamburg, 2010).....	37
Şekil 2.5. HafenCity alanından görünüm, 1980'ler (HCH, 2010)	38
Şekil 2.6. HafenCity projesinin konumu (HCH, 2010)	38
Şekil 2.7. Hafen City projesinden görünüm (HCH, 2010).....	39
Şekil 2.8. Opera binasından görünüm (HCH, 2010)	39
Şekil 2.9. HafenCity, kamusal alanlardan bir görünüm (HCH, 2010).....	40
Şekil 2.10. 19. yy sanayi alanından görünüm (Url).....	40
Şekil 2.11.Frank Gehry tarafından tasarlanan ünlü bakır balık heykel yapısı,(Orijinal, 2016)	42
Şekil 2.12. Olimpiyat Limanından Bir Görünüm, (Orijinal, 2016)	42
Şekil 2.13. Dönüştürülen alandaki mevcut yapı fonksiyonlarının konumu.....	43
Şekil 2.14. Dönüşüm Alanının İnşaat Öncesi ve sonrası Görünümü(Huber, 2008) ..	44
Şekil 2.15.Seattle Sanat Müzesi (Huber, 2008)	45
Şekil 2.16.Sosyal Sürdürülebilirliğin Göstergeleri (Barron ve Gauntlett,2002).....	47
Şekil 3.1. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanının Kent İçerisindeki Konumu	60
Şekil 3.2. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı İmar Durumu ve Yapılaşma Koşulları.....	61
Şekil 3.3. Dönüşüm projesinin gerçekleşmesi durumundaki alan görünümü (Şanlıurfa)	61
Şekil 3.4. Araştırma İzlenesi	64
Şekil 4.1.Şanlıurfa Nüfus Piramidi, 2013 (URL 4).....	71
Şekil 4.2. Şanlıurfa İli'nin Haritası (URL-6)	73
Şekil 4.3. Göbeklitepe Kazı Alanı (Kişisel Belgelerim, Biler, 2015)	73
Şekil 4.4. Şanlıurfa Şehri'nin 1940 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)	75
Şekil 4.5. Şanlıurfa Şehri'nin 1962 Yılındaki Yerleşimi(Sönmez ve Akgül, 2013)..	76
Şekil 4.6. Urfa Şehir Planı (Segal, 2002).....	77
Şekil 4.7. Şanlıurfa Şehri'nin 2000 Yılındaki Yerleşimi (Sönmez ve Akgül, 2013)..	78
Şekil 4.8.Şanlıurfa Şehri'nin 2010 Yılındaki Yerleşimi (Sönmez ve Akgül, 2013)..	79
Şekil 4.9. Şehrin Gelişimi ile Arazi Kullanımı Arasındaki İlişki (Sönmez ve Akgül, 2013)	79
Şekil 4.10.Şanlıurfa'da Emlak Eksenli Projelerin Kent İçindeki Konumları (Kahya, 2015)	
Şekil 4.11. Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Alan Sınırı.....	83
Şekil 4.12. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Etap Alanları	

Şekil 4.13. Eski Sanayi bölgesi Kentsel dönüşüm projesi 1. ve 2. Etap alanları.....	84
Şekil 4.14. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi 1/1000 Ölçekli Uygulama	84
Şekil 4.15. Görünüm 1	85
Şekil 4.16. Görünüm 2	85
Şekil 4.17. Çalışma alanının önceki durumuna ait görünüm (Belediye arşivi)	87
Şekil 4.18. Uygulama öncesi proje alanından bir görünüş, (Belediye Arşivi)	87
Şekil 4.19. Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı Meri Uygulama İmar.....	89
Şekil 4.20. Projenin Vaziyet Planı	92
Şekil 4.21. Çalışma Alanı 15 Katlı Ofis Binası Plan Tipi	93
Şekil 4.22. Çalışma Alanı Dükkan Blokları Plan Tipi.....	93
Şekil 4.23. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı Fonksiyon Analizi	
Şekil 4.24. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Kuzey Cephesi.....	95
Şekil 4.25. Dönüşüm alanına ulaşmak için kullanılan ulaşım türünü gösteren grafik.	99
Şekil 4.26. ESBKDP Alanı İbadet Merkezlerine 400mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu gösteren harita.....	100
Şekil 4.27. ESBKDP Alanı Sağlık Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu gösteren harita.....	101
Şekil 4.28. ESBKDP Alanı Resmi Kurumlara 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu gösteren harita.....	101
Şekil 4.29. ESBKDP Alanı Eğitim Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta olduğunu gösteren harita.....	102
Şekil 4.30. ESBKDP Alanı Eğlence-Ticaret Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu gösteren harita.....	103
Şekil 4.31. ESBKDP Alanı Açık-Yeşil-Kamusal Alanlara 500mt Mesafe Uzaklıkta olduğunu gösteren harita.....	104
Şekil 4.32. ESBKDP Alanı Toplu Taşıma Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta olduğunu gösteren harita.....	104
Şekil 4.33. Dönüşümden önce alandaki mevcut dükkânların kira maliyetini gösteren grafik.....	106
Şekil 4.34. Dönüşümden sonra alandaki mevcut dükkânların tahmini kira maliyetini gösteren grafik	106

KISALTMALAR LİSTESİ

TOKİ	Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi
UNCHS	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
SG	Sürdürülebilir Gelişim
HCH	Hafencity Hamburg
SKD	Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm
MİA	Merkezi İş Alanı
GAP	Güneydoğu Anadolu projesi
AVM	Alışveriş Merkezi
m²	Metrekare

BÖLÜM 1

1.GİRİŞ

Ülkemizde özellikle 1950 ve sonrasına tarihlenen hızlı kentleşme ve kentsel büyümeyle ilgili olarak kentsel dönüşümüne konu müdahale alan ve konuları belirlemektedir. Bunların önemli bir kısmı yasadışı konut alanları, afet risk altında bulunan alanlar ve tarihi çevreler üzerine odaklanırken, diğer bir bölümünün de kent içerisinde kalmış sanayi ve depolama alanları üzerine odaklandığını söylemek mümkündür. Çoğu zaman yalnızca fiziksel mekânın yıkılarak yeniden yapılmasını amaçlayan bu projeler, Türkiye'nin birçok şehrinde sosyal, ekonomik ve fiziksel yapı alanında başarısız düzenlemelere ve kaynakların israf edilmesine neden olmaktadır.

Kentlerde değişime uyum sağlayamayan bölgelerde zamanla planlama, yapılaşma, alt yapı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dengeli ekonomi ve sosyal sınıflandırmasında bozulmalar meydana gelmektedir. Bu alanlar, bozulmalar sonucunda mekânsal, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelere dönüşmektedir. Bu bozulma süreci fiziksel eskimeden günün değişen konfor şartlarına uyum sağlayamamasına, yapı ve çevrenin üstlendiği işlevini yitirmesinden terk edilmeye kadar birçok nedene bağlı olabilir.

Dengelerin bu denli bozulmasında kentlere doğru yaşanan yoğun göçler önemli bir etken olmaktadır. Kırsaldan kente doğru yönelen yoğun nüfus akımı, buna hazırlıklı olmayan kentlerin düzensiz bir şekilde gelişmesine sebep olmuş; artan konut ve işyeri gereksinimleri geniş kapsamlı bir inşaat hamlesini gerektirmiştir. Fakat uygulanan dönüşüm projelerinin bütüncül olmadan ve sürdürülebilirlik ölçütleri dikkate alınmaksızın, yalnızca fiziksel mekânın planlanması olarak yorumlanmasından dolayı, Türkiye'nin birçok şehrinde sosyal, ekonomik ve fiziksel yapı alanında başarısız düzenlemeler oluşmaktadır.

Ayrıca, “kullanışlılık”, “sağlamlık” ve “estetik” kavramları temeli üzerinde duran, en eski ve aynı zamanda evrensel mesleklerinden, ülkelerin medeniyet ve kültürlerine imzasını atan bir bilim ve sanat dalı olan mimarlığın; ilgili tüm meslek mensupları ve paydaşlarca, geçmişin mirasına sahip çıkıp bugünün ve geleceğin ihtiyaçları doğrultusunda nitelikli ve kimlikli sürdürülebilir kentlerin ve yapıların örgütlenmesini sağlayarak çağın ihtiyaçları doğrultusunda bilimsel, teknolojik ve sanatsal boyutlarıyla, etüt ve uygulanmasını gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, yaşanan bozuk kentleşme düzenine karşı birçok politika geliştirilmesine karşın bu girişimler ya başarısız olmuş ya da tamamlanamamıştır. Ancak kentsel dönüşüm yasası olarak da bilinen ve 31.05.2012 tarih ve 28309 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun çerçevesinde bu konunun ülke çapında ele alınarak çözümlenmesi ve köklü bir dönüşümün gerçekleştirilerek sağlıklı, güvenli ve estetik kentlerin oluşturulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, oldukça geniş platformlarda hizmet aralığı sunması nedeniyle, son yıllarda diğer disiplinlerde olduğu gibi mimarlık, inşaat ve planlama dünyasında da Avrupa’da ve Türkiye’de sürdürülebilirlik ve kentsel dönüşüm kapsamında araştırmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de yapılan kentsel dönüşüm projelerinin daha çok fiziksel yapının dönüştürülmesi üzerine odaklandığı vurgulanmaktadır. Sürdürülebilirlik tanımının salt fiziksel ve çevresel yaklaşımlar üzerine değil üzerindeki sosyal yapıyı da kapsadığı, yapılacak kentsel dönüşüm müdahalelerinde sosyal sürdürülebilirlik unsurlarının da tanımlanması gerektiği tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, ülkemizde kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirlik ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmesini sağlayacak kuramsal/kavramsal bir çerçeve tanımlı olmadığından, bu araştırma kentsel dönüşüm projelerini henüz hayata geçirmeden sosyal boyutunun değerlendirilmesi için bir öneri geliştirerek kentsel dönüşüm konusunda etkin kamu-yerel veya özel sektör için bir değerlendirme yaklaşımı sergilemektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirlik boyutuna dikkat çekmekle birlikte dönüşüm alanında gerçekleştirilen projenin sosyal sürdürülebilirlik ölçütleriyle olan ilişkisini sorgulamaktır. Yapılan kentsel dönüşüm proje ve uygulamalarının pek azı sosyal sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirilmekte veya kent bütünü gözetilerek kamu yararı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu çerçevede kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirliğinin ölçülmesine yönelik ölçüt ve göstergeler geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında öncelikli olarak kentsel dönüşüm alanlarına yönelik uygulamaların henüz proje aşamasında iken sosyal sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilmesini sağlayacak ölçüt ve gösterge geliştirilmesi hedeflenmektedir. Geliştirilen bu ölçüt ve göstergelerin test edilerek, çeşitli başlıklar altında tartışılmaya çalışılan sosyal sürdürülebilirlik ölçütleri kent merkezi içerisinde kalmış olan sanayi bölgelerinde sosyal sürdürülebilirlik kavramıyla beraber Şanlıurfa “Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı” üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında sürdürülebilirlik kavramı tanımlanmış ve kavramı ortaya çıkaran nedenler irdelenmiştir. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik kavramının günümüzde toplum tarafından tanınması konusunda önemli adımların atıldığı uluslararası konferanslar ve toplantılar işlenmiştir. Çalışmada çeşitli sebeplerden dolayı göz ardı edilen sürdürülebilirliğin sosyal boyutu ve bu boyutun kentsel dönüşüm projeleri içindeki yeri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada kapsamlı bir yazın taramasıyla sosyal sürdürülebilirlik kavramı irdelenmektedir. Bu irdelemeler sonucunda:

- Sosyal sürdürülebilirlik kavramında öne çıkan anahtar kelimeler/göstergeler belirlenmekte,
- Bu göstergeler altı ana başlıkta: çevresel eşitlik/adalet, yaşam kalitesi, erişilebilirlik, katılım, kimlik, çeşitlilik olarak gruplandırılmaktadır.

Sosyal sürdürülebilirliğin ölçülmesine yönelik belirlenen göstergeler üzerinden Türkiye’de sosyal sürdürülebilirlik kavramı, Şanlıurfa’nın merkezinde bulunan Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinden tartışılmaktadır. Şanlıurfa’nın güney aksında konumlanan ve özellikle kentsel yayılmanın yoğun olarak gözlemlendiği yerleşimin sosyal sürdürülebilirliği yukarıda altı grupta toplanan göstergeler üzerinden değerlendirilmekte, değerlendirmeler yerinde yapılan tespit çalışmalarıyla yapılmaktadır. Tespitler yerel yönetim birimleri ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve incelemeler üzerinden yapılmaktadır.

BÖLÜM 2

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

İçinde bulunduğumuz yüzyılda kentlerin mekânsal ve sosyal değişim süreci incelendiğinde, değişen yaşam koşullarının ve gelişen teknolojilerin hem şehirleri hem de toplumlara pek çok alanda etkilendiği ve değiştirdiği görülmektedir. Sürdürülebilir bir Dünya yaratma arzusu bu etkilerden doğar, sürdürülebilirlik odaklı bir biçimde sosyal geçişi sağlar. İnsanın; özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içindeki bir çevrede yaşamak temel hakkıdır. İnsanın, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi korumak ve geliştirmek için ciddi bir sorumluluğu vardır (Stockholm Bildirgesi, 1972).

Ayrıca, mahalleler (yerel bir ölçek birimi olarak) sosyal değişim sürecinde en önemli ölçek olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda toplumlar yerel özellikleri vurgulayarak kentsel ölçekte sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla çeşitli matematiksel ölçüm sistemleri geliştirmektedir. Bina ölçeği bu sistemlerde ana birim olarak kabul edilir. Bununla birlikte, bu ölçek sürdürülebilir bir toplum oluşturmada yetersizdir ve kısmi yaklaşımlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, farklı ölçeklerde tartışılan sürdürülebilirlik kavramında birçok yönden ele alındığında çevresel endişelerin olmadığı, büyük ölçeklere genişleyemediği ve toplumun pratikte büyüklüğü ve sosyal uyumu açısından toplumun en önemli birimi olarak mahalle ölçeğinin tanımlanmadığı görülür.

Ayrıca, yerel bir ölçek birimi olarak mahalleler, sosyal değişim sürecinde en önemli düzey olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda toplumlar yerel özellikleri vurgulayarak kentsel ölçekte sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla çeşitli matematiksel ölçüm sistemleri geliştirmektedir. Bina ölçeği bu sistemlerde ana birim

olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bu ölçeğin sürdürülebilir bir toplum oluşturmada yetersiz olacağı da açıktır. Bu nedenle, farklı ölçeklerde tartışılan sürdürülebilirlik kavramında birçok yönden ele alındığında çevresel endişelerin olmadığı, büyük ölçeklere genişleyemediği ve toplumun pratikte büyüklüğü ve sosyal uyumu açısından toplumun en önemli birimi olarak mahalle ölçeğinin tanımlanamadığı görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmada; topluluk en önemli bileşenleri oluşturur. Yaşam ortamlarının coğrafi, kültürel ve ekonomik özellikleri toplulukları oluşturur. Bu nedenle, yerellik ve toplum, sürdürülebilirliğin tanımı için birlikte değerlendirilmelidir. Şehirlerin, sürdürülebilir kalkınma sağlamayı amaçladıkları zaman hedeflerine ulaşp ulaşmadıklarını test etmeleri gerekir. Bu aşamada, ölçüm sistemleri günden güne sürdürülebilir toplum gelişim aracı olarak popüler hale geldi. Ancak şehirler bütünleşik bir bakış açısıyla ele alınmalı ve bu noktada mahalleler, bireylerin birbirleriyle etkileşime girdiği ilk nokta olarak önem kazanmaktadır. “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” (T.C. Anayasası, Madde 56).

Kentsel dönüşüm; sürdürülebilirlik, zarar azaltma ve risk yönetimi, tarihi ve kültürel mirasın korunması ve doğal çevrenin korunması, yerel ekonomik kalkınma, sosyal entegrasyon, sosyal adalet ve ilkeler çerçevesinde, fiziksel yer yenilemenin yanında kapsamlı bir yaklaşımla ele alınacak bir konudur. Sürdürülebilirlik ölçütlerinin kentsel dönüşüm kavramı ile olan bağlantısının anlaşılabilmesi için öncelikle bu hususlara ilişkin temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sürdürülebilirlik, Kentsel Dönüşüm, Sürdürülebilir Çevre/Kent kavramları tanımlanacaktır.

2.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Düşünsel Gelişimi

Kentsel dönüşüm, değişime uğrayan bir alanın sosyal, ekonomik ve çevresel koşullarına kalıcı bir onarım arayışı içinde olmakla beraber kentsel problemlere çözüm sağlamaya da çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle, yitirilmiş ekonominin tekrar canlandırılması; toplumsal ötekileştirme olan bölgelere sosyal bütünlüğün getirilmesi; çevresel kalitenin yeterli olmadığı alanlarda dengenin yeniden sağlanması olarak da tanımlanmaktadır. (Robert, 2000).

Bu çalışmada kentsel dönüşüm kavramı, bir kentin sosyal ve ekonomik boyutları ile iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan bir planlama biçimidir. Kentsel dönüşüm projeleri, temel olarak toplumsal bozulmanın nedenlerini irdeler ve bu bozulmayı durduracak tavsiyelerde bulunarak problemlere çözüm bulmayı hedefler.

Tüm bu tanımlar doğrultusunda temel amaç, mevcut kentsel alanların planlanması ve yönetimi ile ilgili olarak problemlere hem çevresel hem sosyal hem de ekonomik açıdan bütüncül bir yapıda çözüm sunmaktır.

Temel olarak beş amaca hizmet eden kentsel dönüşüm kavramı, ilk olarak kentin çevresel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurmayı hedeflemektedir. Kentsel alanların çöküntü alanı haline gelmesindeki en önemli sebeplerden biri olan toplumsal çökme ya da bozulmalar, bunları önleyecek önerilerde bulunan çözüm arayışını da beraberinde getirmiştir. İkinci amaç, kent dokusunu meydana getiren çoğu bileşenin fiziksel olarak sürekli değişim gereksinimlerini karşılamasıdır. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm; kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda; ortaya çıkan yeni sosyal, ekonomik ve çevresel gereksinimlere göre, kent parçalarının yeniden planlanmasıdır. Üçüncü amaç ise kentsel refah ve yaşam kalitesini yükseltmeyi hedefleyen başarılı bir ekonomik kalkınma modeli oluşturulmasıdır.

Kentsel alanların çöküntü bölgeleri haline gelmelerinde etkili olan çevresel ve sosyal bozulmalar ile birlikte, bu bölgelerin ekonomik canlılıklarını kaybetmesi bir diğer önemli konudur. Çevresel ve sosyal çöküntü alanları haline gelen kent bölgelerindeki ekonomik canlılık ile birlikte; kentsel refah ve yaşam seviyesinin yükseltilmesi de amaçlanmaktadır. Kentsel dönüşümde bir diğer amaç ise, kentsel

alanların en etkin şekilde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan (urban sprawl) uzak durmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesidir. Bu anlamda, sürdürülebilir kentsel gelişme hedefleri ile, kentlerde daha önce kullanılmış ve atıl olan bölgelerin yeniden etkin kullanımını sağlamak; kentsel büyümenin ve yayılmanın da sınırının çizilmesini hedeflemektedir (Akkar, 2006; Yenice, 2011).

2.1.1. Dünyada Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Dünya tarihinde kentsel dönüşüm ilk insan yerleşimleri ile başlayarak modern metropol kentlere kadar devamlılığını sürdürmektedir (Barnett, 1986). II. Dünya savaşı sonrası 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyıl başlangıcında beliren ve çözülmeye çalışılan sanayi kentlerindeki uygulamalar çoğunlukla kentsel yenileme (urban reneval) ve yıkılan alanların yeniden inşası (reconstruction) şeklinde olmuştur. Kentsel canlandırma (revitalization) 1960'larda, kamu ve özel sektör işbirlikleri 1980'lerde, kentsel yeniden dönüşüm (regeneration) uygulamaları ise 1990'larda resmileştirilmiştir. Kentlerdeki nüfus oranı sanayi devrimi ile birlikte hızlıca artmıştır. Bu nedenle nüfus yoğunluğu artan kentlerde sağlıklı, yaşam kalitesi yüksek olmayan ve yetersiz altyapı alanları meydana gelmiştir. Bu bölgelerde konut ihtiyacına yönelik temiz su ve açık-yeşil alan sağlamak amacıyla çöküntü alanları arındırma (slum Clearance) ve kentsel yenileme (urban reneval) müdahaleleri olmuştur (Roberts, 2000).

Tablo 2. 1 Kentsel dönüşümün evreleri (Roberts, 2000, Stöhr, 1989 ve Lichfield, 1992)

Dönem Kentsel Politika/Müdahale Biçimi	1950'lerYeniden İnşa (reconstruction)	1960'larKentsel Canlandırma (revitalization)	1970'lerKentsel Yenileme (urban renewal)	1980'ler Kentsel Yeniden Yapılandırma (urban redevelopment)	1990'larKentsel Dönüşüm (regeneration)
Strateji	Kent ve kasabaların yıkılan, eskiyen bölgelerinin master planlar dâhilinde yeniden inşası,banliyö gelişmeleri	Banliyö ve çeperlerde gelişmeler(<i>new towns</i>)	Yerinde ve kent çeperlerinde yenilemeler	Yeniden yapılandırma ve prestij projeleri	Kapsamlı politika ve uygulamalara geçiş ve daha entegre yaklaşımlar
Önemli Oyuncular	Ulusal ve yerel yönetim,özel sektör geliştiricileri ve müteahhitler	Kamu ve özel sektör arasında daha dengeli yaklaşım	Özel sektörün rolünün artması ve yetkilerin merkezi yönetimden yerele aktarılması	Özel sektör, özel yapıların öne çıkması ve ortaklıkların gelişimi	Ağırlıklı yaklaşım olarak ortaklıkların kurulması
Mekânsal Düzey	Yerel ve proje alanı düzeyinde	Bölgesel düzeyde	Başta bölgesel ve yerel düzeyde, sonraları yerel düzeyde	Önceleri dönüşüm alanı düzeyinde, sonra yerel düzeyde	Stratejik bakış açısıyla bölgesel düzeyde
Ekonomik Açıdan	Genellikle kamu yatırımları, özel sektör katılımı sınırlı	Kamu ağırlıklı, özel Yatırımcıların etkisinde bir miktar artış	Kamu sektörünün kısıtlı kaynakları nedeni ile özel sektör yatırımcılarının artması	Bazı kamu fonları ile beraber özel sektör ağırlıklı	Kamu, özel ve gönüllü finansman arasında daha dengeli bir dağılım
Sosyal İçerik	Konut ve yaşam standartlarında iyileşme	Refah düzeyinde iyileşme	Yerel seviyede katılım ve yetki dağıtımı	Yerel halkın sorunların çözümünde yer alması	Yerel halkın rolüne artan vurgu

1980’li yıllarda, uygulamaların çoğu yerel yönetimlerden alınarak kamu-özel sektör işbirliği ile Kentsel Gelişme Şirketleri’ne verilmiştir. Belirlenen bölgelerde yayılan kent merkezlerinin ihtiyacı olan ofis ve konut binalarını karşılamak üzere görevlendirilen bu şirketler, bölgenin yerel halkının ihtiyacına yönelik programları oluşturmadığından dolayı çoğunlukla yerel halkın aleyhinde sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, yine bu dönemde “soylulaştırma” kavramı önem kazanarak düşük gelir gruplarının yaşadığı kent merkezlerindeki eski yapıları, orta ve üst gelir gruplarının satın almasıyla “gentrification” modeli de yaygınlaşmaya başlamıştır (Yenice, 2011). 1990’lı yıllarda, sürdürülebilirliğin üç ana boyutu olan ekonomi, çevre ve sosyal yapının dengelenmesi kavramları, 1990’lardaki planlama yaklaşımını özetlemektedir. Bu üç bileşenin kentlerin korunması ve düzenlenmesinde yer alması gerekliliği görüşü kabul edilmiştir (Erden, 2003).

Tablo 2. 2 Kentsel dönüşüme aktörlerin katılımları (Roberts, 2000).

Dönem	Kamu sektörü	Özel Sektör	Yerel Halk
II.Dünya Savaşı Sonrası 1960’lar	Yıkma	Tekrar inşa etme / Yeniden geliştirme	
1960’lar— 1970’ler	İyileştirme: Çok boyutlu yeniden geliştirme ve iyileştirme		
1970’ler— 1990’lar	Gayrimenkul geliştirmeye dayalı kamu özel sektör ortaklığı,		
1990’lar Sonrası	ve	“Yeni ortaklıklar” (kamu, özel sektör ve yerel halk) Sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve fiziksel dönüşüm	

2.1.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Kentlerin giderek büyümesi, gecekondulaşma, eski konut dokusunun yıpranmasıyla yeni konut alanlarına dönüşümü ve apartmanlaşma bu sürecin en belirgin bileşenleridir. Türkiye’nin kentsel dönüşüm deneyimi, kentleşme süreci ve sosyo-ekonomik koşullar açısından kırılma noktalarını içeren 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası olmak üzere üç dönemde incelenebilir (Ataöv ve Osmay, 2007).

1950-1980

1950-1980 yılları arasında, batıda yaşanan sanayi devrimi evrelerinin ülkemizdeki karşılığı olarak ekonomik büyüme politikasının yaygınlaşması, sanayileşme ile birlikte kırdan kente göç ile bunların getirdiği kentsel yoksulluk, kentlerdeki bazı sosyo-ekonomik dengeleri değiştirmiştir.

Kentsel dönüşüm bu yıllar arasında kullanılmayan bölgelerin gecekondu mahallelerine dönüşmesi ve sonrasında ise sağlamlaştırma; apartmanlaşma ile tekrar yapılandırma ya da temizlenerek farklı gelir ve nüfus gruplarına yönelik yenilenmesi şeklinde olmuştur (Ataöv ve Osmay, 2007). Bu dönemde başlatılan kentsel dönüşüm çalışmalarının bir diğer konusu, dolambaçlı, dar ve bazı çıkmaz sokaklardan oluşan insan-hayvan ölçekli ulaşım altyapısının, araba ve tramvay gibi yeni ulaşım araçlarına imkân sağlayacak şekilde düzenlenmesidir (Yenice, 2014). Bununla birlikte, 1965 tarihinde çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu kentsel dönüşüm açısından incelendiğinde; konut, dükkân, mağaza, gibi yapıların, birbirinden bağımsız kullanımı ve bağımsız mülkiyet hakkının sağlanması açısından önemlidir. Kat Mülkiyeti Kanunu ile birlikte, kent içerisindeki ruhsatlı yoğun olmayan konutların yıkılarak çok katlı apartmanlara dönüşümü başlamıştır. Bu, büyük bir konut açığı sorununun çözülmesi bakımından olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Fakat sadece konut açığının giderilmesine yönelik gerekli sosyal ve teknik altyapı gereksinimleri düşünülmeden gerçekleştirilen bu yapı stoku artışının olumsuz etkileri, daha nitelikli kentsel alanların yeniden üretimi üzerine yoğunlaşan günümüz konuları içerisinde tartışılmaktadır (Yenice, 2014).

1980-1999

Bu dönem ile yaşanan dönüşüm sürecinde yasal düzenlemeler kapsamlı bir şekilde geliştirilmiş; kentsel dönüşüm projeleri kanunlar ile uygulanmaya çalışılmış ve mevzuat yeniden düzenlenip geliştirilmiştir (Yıldız, 2013). Fakat algı değişmediğinden uygulamalarda istenilen düzeye ulaşılamamıştır. 1983-1988 yılları arasında gecekondu ve kaçak yapıların ruhsatlandırılması yönünde ilerleyen düzenlemeler, dönemin kentsel dönüşüme olan yaklaşımını göstermektedir (Yenice, 2014). Bu dönemde gecekondu problemine ilişkin beş adet af yasası çıkarılmıştır. Keleş ise, 1984 ve sonrasında 2981 ve 3290 sayılı yasalarla ve “imar ıslah planları” doğrultusunda gerçekleştirilmiş olan bu dönüşüm uygulamalarının bütünsellikten

uzak olduğundan ve planlı kentsel dönüşüme bir örnek teşkil etmediğinden bahsetmektedir (Keleş, 2012). Kentsel dönüşümü yönlendirici diğer yasal düzenleme 1985 yılında yürürlüğe konulan 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. Bu düzenlemeler ile, plan yapma yetkisi yerel yönetimlere dağıtılarak kaynak arttırılmıştır. Bununla beraber kentsel değer artışına dayalı yapılaşma beklentileri ile birlikte kentlerdeki yapı yoğunluğu da arttırmıştır (Yenice, 2014).

Bu dönemde büyük kentlerde bir yandan kentte ruhsatlı ve ruhsatsız yapılaşma ortaya çıkmış, diğer yandan yerleşim alanları şehir merkezinin dışında belirmiştir. Bu yüzden dönüşüm, riskli alanlar ile yaşam kalitesi düşen alanları yenileme, sağlıklılaştırmaya da yeniden canlandırma şeklinde olmuştur (Ataöv & Osmay, 2007). Yasadışı-Plansız konut bölgeleri ile birlikte işlevsel gerekliliklere dayalı sanayi ve toptan ticaret alanlarının kentin dışına taşınması gibi plan kararları ve uygulamaları da görülmektedir. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi anakentlerde, kent merkezinde kalan üretim alanları, deri fabrikaları, toptancılar hâli gibi arazi kullanım çeşitlerinin kent çeperlerine taşınması bu kapsamda değerlendirilebilir (Yenice, 2014).

2000 ve Sonrası

Son olarak çalışma kapsamında değineceğimiz 2000 yılı sonrasında, ekonomik açıdan dünya pazarında daha aktif rol alınmaya başlanması ülke ekonomisinin sahip olduğu düzeyi yukarı taşımıştır. Ekonomik alanda oluşan bu değişimlerle birlikte üretim şeklinin dünya ile uyumlu olması ve doğudan batıya doğru olan göçün de artışıyla hizmet ve sanayi sektöründe önde giden ana kentlerimizdeki dönüşüm süreci ivme kazanmıştır.

Kentsel dönüşüm kavramının yasal düzenlemelerle yeniden yapılandırılmasında 1999 Marmara depremi önemli ölçüde etkili olmuştur. 2004 yılında 'Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı' adıyla gündeme gelen sonrasında ise adı 'Eskiyen Kent Dokularının Korunması ve Kullanılması Hakkında Kanun Tasarısı' olarak değiştirilen tasarı, kentin yerleşim alanlarını ve eskiyen dokularını nitelikli kentsel mekânlara dönüştürmeyi, tarihi ve kültürel dokunun ise korunarak yenilenmesini amaçlamaktadır. Daha sonra yasa 'Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' olarak 16.05.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Yenice, 2014).

2000'li yıllar, ilk defa dönüşümün strateji olarak tanımlandığı dönemdir. Fakat dönüşüm stratejisi sadece kentsel yenileme olarak algılanmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007). Kentsel dönüşüm, ıslah imar planları ile çözülemeyen gecekondular için yeni bir alternatif ve fırsat olarak görülmüştür. Bu sayede 1980'lerde dönüşümü sağlanamamış gecekondularında tek çözümün kentsel dönüşüm olduğu algısı ortaya çıkmıştır.

Fakat dönüşüm bir fırsat ve model olarak yeterli finans ve örgütsel kurumlarla desteklenmediğinden ve gelişmiş ülkelerde uygulanmış olan örnekler ulusal ve yerel ölçekte irdelenmediğinden; sadece uygulamaya yönelik örgütlenme modelleri ile yönetilen, kavramsal içeriği boşaltılmış; bu yüzden muhtemel sonuçları dikkate alınmamış bir mekânsal değişim ile sonuçlanmıştır. 2002 yılı sonrası yerel yönetimler ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kentsel dönüşüm ve konut alanında yetkili konuma getirilerek yerel yönetimler ve TOKİ ile birlikte özel sektörün de ortaklığı ile kentsel dönüşüm uygulamalarının yolu açılmıştır.

Yasadışı konut bölgelerinin tasfiyesi ve sağlamlaştırılma çalışmaları 1950 ve sonrasında yerini alırken koruma ve yenileme yaklaşımları 1980 sonrası dönemde gündeme gelmiştir. 2000 ve sonrası dönemde ise sağlamlaştırma, koruma, yenileme ve seçkinleştirme yaklaşımlarının birlikte değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte 2000 yılı ve sonrasında merkezi yönetimin kentsel dönüşüm sürecinde etkinliği artarak kent merkezleri ve yakın çevresindeki alanlarda niteliksiz konut alanlarıyla birlikte yasadışı veya afet riski taşıyan kamuya ait alanlar üzerinde de kentsel dönüşüm ve gelişim sürecinin devam ettiği görülmektedir.

Bu anlamda kentsel dönüşüm alanları için bir tipoloji geliştirilmesi ve önceliklerin belirlenmesi gereklidir. Kentsel dönüşüm sadece fiziksel çevrenin yenilenmesi değil, aynı zamanda dönüşüm alanında ki mevcut sosyal dokuya ilişkin politikaları da kapsamalıdır. Bu politikalar istihdam olanaklarının artırılmasından, nüfusun sosyal ve ekonomik açıdan geliştirilmesinden ve kentsel hizmetlerden eşit faydalanmalarına kadar uzanan sosyal sağlamlaştırma projelerini kapsayabilir (Yenice, 2014).

Tablo 2. 3 Son 50 Yılda Kentsel Dönüşümün Değişim Dinamikleri

	1950-1980	1980-2000	2000 ve Sonrası
Alan/Konu	Gecekondu ve Konut Alanları	Tarihi Alanları, Yaşam Kalitesi Düşmüş Riskli Alanlar	Belediye Toplu Konut Kooperatifleri, Özel Sektör Lüks Konut Siteleri, Deprem Riski olan Alanlarda Devlet Kredisi ile Afet Konutları
Amaç	1. Gecekondu bölgelerinin Sağlıklaştırılması; 2. Kent Merkezinin çöküntü Alanına dönüşümü; 3. Gecekondu alanlarının Yeniden yapılandırılması; 4. Bu alanlarda kentsel Yenileme.	1. Yaşam kalitesi düşmüş ve riskli alanlarda kentsel yenileme; 2. İyileştirmeye yönelik sağlıklaştırma ve ıslah-imar uygulamaları; 3. Tarihi değeri olan alanların korunması ve soylulaştırılması.	1. Kentsel alanlarda yenileme; 2. Apartman alanlarının iyileştirilmesi; 3. Yeni siteler ve kapalı yerleşim alanlarının yeniden geliştirilmesi; 4. Tarihi konut alanların soylulaştırılması;
Yönetmel Arka Plan	Devlet Planlama Teşkilatı, İmar ve İskan Bakanlığı, Yeni Belediyecilik Hareketi, Yerel İlçe Belediyeleri	Yerel İlçe Belediyeleri	Büyükşehir Belediyeleri
Yasal Arka Plan	Belediye, gecekondu, imar ve kat mülkiyeti kanunları	İmar Afları	Büyükşehir, Belediye, Mali İdareler, Kentsel Dönüşüm ve Kültür ve Tabiat Koruma Kanunları
İşbirliği	Kamu	Kamu-Kamu	Kamu-Özel

2.1.3. Kentsel Dönüşümün Amaçları

İnsanlar fiziksel olarak yeterli düzeyde yaşam kalitesine sahip alanlarda yaşamaya ihtiyaç duydukları gibi, sosyal anlamda da daha yaşanabilir bir çevrede yaşamak isterler. Bu nedenle kentsel dönüşüm barınma ihtiyacının yenilenmesi ile birlikte kent bütününde sağlık, ulaşılabilirlik, eğitim, kültürel ve sosyal altyapı gibi alanların da yeterli düzeyde olduğu yaşam alanları sunmalıdır. Bugün kentsel dönüşümde belirli bir alanı mimari özellikleri ile yeniden düzenleme değil de tamamen yıkma anlayışı kentlerdeki ve insan hayatındaki değişimin dar kapsamda değerlendirildiğini göstermektedir. Bu yüzden; kentsel dönüşüm, mevcut alanın sadece fiziksel açıdan dönüşmesi olarak algılanmamalıdır. Fakat, günümüze kadar uygulanan projelerde kentsel dönüşüm, kavramsal içeriği olmayan fiziksel bir girişim olarak algılanmıştır (Kütük İnce, 2006). Turok (Turok, 2004), kentsel dönüşümde bütünselliğe vurgu yaparak, sahip olması gereken ölçütlerden şu şekilde bahseder:

Ekonomik dönüşüm ile çalışma hayatı açısından fırsatların artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yatırım amacı taşıyan ve değeri düşen bölgelerin yeniden kent ekonomisine dahil olması, yerel yönetiminin mali olanaklarının artırılması; Sosyal dönüşüm ile yaşam kalitesinin yeterli düzeye getirilmesi, diğer kamu hizmetleri, sağlık ve eğitim ile konuta erişimin kolaylaştırılması, suç oranının düşürülmesi, sağlıklı ve güvenli, yaşam kalitesine uygun alanların oluşturulması, mahalleler arası ekonomik, fiziksel ve sosyal denge kurularak, sosyal köhnemenin önlenmesi; Fiziksel dönüşüm ile bölgenin altyapı ve sosyal donatılarının yeterli düzeye çıkarılması, mahalleler arasında yoğunluk dengesinin sağlanması, ulaşımın kolaylaştırılarak istenilen bölgeye erişimin sağlanması, olası doğal afet (deprem, sel vs.) riskine karşı fiziksel koşulların sağlıklılaştırılması (Kara, 2013); Yönetişim; ile yönetim sisteminin demokratik bir şekilde sağlanması, katılım ortaklarının artırılması, çeşitli öneri ve beklentilerin dikkate alınması sağlanmalıdır (Açıkgöz, 2014).

Sosyal, fiziksel ve ekonomik dönüşüm arasındaki ilişkiler dikkate alınmalı, tek boyutlu girişimlerden kaçınılmalıdır (Ataöv & Osmay, 2007). Kentsel dönüşüm için tek bir reçete beklenmemeli, her yerleşim ve nüfusu için yerel özelliklerine dayalı farklı dönüşüm modelleri geliştirilmelidir (Güzey, 2009). Aksi takdirde

dönüşümün salt fiziksel mekanda sınırlı kalması sosyal dışlanma, ayrışma, mekânsal yoğunlaşma gibi problemleri beraberinde getirmektedir (Thornley, 2004; akt.; Güzey, 2009).

2.2. Sürdürülebilirlik Kavramı

Dünyayı mekanik bir sistem yaklaşımı içinde değerlendiren ve tasarlayan modernist dünya görüşünün, bugünkü çevresel problemlerin nedeni olduğu; bu yaklaşımın, hem doğal kaynakları tüketerek hem de savurganlığa ve kirliliğe sebep olan yöntemler benimseyerek, gelecek kuşaklar açısından büyümeyi riske attığı ve bu anlayışın ciddi çevresel problemlere kaynaklık ettiği bilinmektedir (Marshall, 1999).

Sürdürülebilirlik, ‘daimi olma yeteneği’ olarak ifade edilmektedir. Kaynakların bilinçsiz tüketimi ve çevre kirliliği problemlerinin evrenselliğinin fark edilmesiyle birlikte, onarımının ve yenilenmesinin bir sürece ihtiyaç duyduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla en kısa zamanda çözüme kavuşturulması gereken bir problemlerle karşılaşmış, birçok ülkenin katılımı ile araştırma ve çözüm geliştirme senaryoları ortaya çıkmış ve sürdürülebilirliğin sağlıklı ve düzenli bir şekilde sağlanması için formüller geliştirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda, yaşamı tehdit eden tüm bu unsular “sürdürülebilirlik” kavramının temel prensiplerini de oluşturmaktadır (Çahantimur ve Yıldız, 2008: 2).

Sürdürülebilirlik kavramından ilk olarak Ortak Geleceğimiz raporunda bahsedilmiş, sürdürülebilir kalkınma terimi ile uluslararası bir boyut kazanarak, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeden karşılamaktır” şeklinde tanımlanmaktadır. Burada vurgulanan nokta, doğal kaynak tüketiminde insanın doğa ile ilişkisindeki dengeyi koruyarak gelecek nesillerin ihtiyacını gözeterek şekilde günümüzün ve geleceğin yaşam biçiminin planlanmasıdır.

2.2.1. Sürdürülebilirlik Kavramının Amacı ve Tarihsel Gelişimi

Sürdürülebilirlik kavramı 1970'lerden sonra uluslararası bir boyut kazanarak çevresel problemleri çözüme ulaştırmak için, 1987'de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yayınladığı raporla gündeme gelir. "Ortak Geleceğimiz" adlı bu raporda bahsi geçen "Sürdürülebilir Kalkınma" ifadesi kavrama uluslararası bir boyut kazandırır (Ekinci, 1995). Keleş (2013); kavramın "insan ve doğa ilişkilerindeki dengesizliklerin, sanayi devrimi sonrasında ve kapitalizmin her türlü değeri sermayenin buyruğuna vermesi ilkesini dünyanın gündemine oturtmasıyla güncellik ve önem kazandığını" belirtmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma aşağıda bahsedilen gereksinimlerin sağlanmasını konu edinmektedir: "Günümüzün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların yaşam kalitesini tehlikeye atmadan sağlamalı, insan gereksinmelerini; gelişme, sosyal eşitlik, ekoloji ve ekonomi arasında bir denge sağlayacak şekilde karşılamalı, ekonomik büyümeyi, çevresel kirlenmeyi minimum düzeyde tutarak sağlamalı, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre sağlamalı, az atık üretmeli, çevresel etki, enerji kullanımı, ekonomi, doğal kaynaklar ve yaşam kalitesi konularını göz önüne almalı, bir projenin planlama, tasarım, programlama, yapım, kullanım ve yok olma aşamalarını içeren tüm yaşam döngüsü kapsamında optimum yarar sağlamalı" (Gür, 2007).

Kavram ilk olarak çevresel boyutları ile ele alınarak sınırlandırılmıştır. Fakat 2000 yılı sonrasında çoğu konu başlığına eklenecek kadar evrensel boyutta genişlemiştir. Bu yüzden, kavramın tarihsel süreci içerik açılımı bakımından incelenmiştir. Bilhassa 1960'lara kadar çevresel etkileri dikkate alınmayan girişimler için başka yol olmadığı düşünülüyordu ve bu nedenle muhtemel çevresel problemler önemsenmiyordu (Tekeli, 1996). Bu şekilde çevrenin maruz kalacağı tahribatların gelişim amaçları içerisinde irdelenmemesinin ve tedbir almadan problemler ortaya çıktıktan sonra çözüm geliştirme çabaları, çevrebilim literatüründe "tepki ve tedavi" yöntemi olarak isimlendirilmektedir (Kaypak, 2011).

Çevresel tahribat, 15. ve 16. yüzyıllarda başlayıp 18. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte çoğalmıştır. Tüm bu girişimlerin bir sonucu olan çevresel problemler, yenilenemeyen doğal kaynakların tükenmesi gibi problemlerin arttığı 1960 ve 1970'li yıllar sonrasında akademik çevreler, uluslararası kuruluşlar ve ülkelerle

birlikte problemlerin ortadan kaldırılması veya etkilerinin azaltılması için araştırmalar yapılmıştır (Köken,2017). Kavramsallaşması uzun zaman alan sürdürülebilir Gelişme (SG) düşüncesi başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kuruluşların çalışmaları ve araştırmaları neticesinde şekillenmiştir. Özellikle 1970’li yıllardan sonra, küresel, ulusal ve yerel boyutta bilimsel araştırmalar yapılmış, toplantı ve konferanslar gerçekteşirilmifitir. Yapılan çalışmaların her biri sürdürülebilirlik düşüncesinin kavramsallaşmasını sağlamıştır. Kavramsallaşma sürecinde, konferanslar düzenlenmiş ve bu konferanslardan bazılarının etkisi diğerlerine göre daha etkili görölmektedir. Söz konusu konferans ve toplantıları kronolojik olarak şu biçimde sıralamak mümkündür (Bozlağan, 2005);

- 1972 Stockholm Çevre ve İnsan Konferansı,
- 1976 HabitatI,
- 1987 Brutland tarafından açıklanan “Ortak Geleceğimiz” raporu,
- 1992 Rio Konferansı,
- 1996 Habitat II,
- 1997 Kyoto protokolü,
- 2002 Johannesburg konferansı,
- 2016 Habitat III .

şekil 1. 1 Sürdürülebilirlik Politikalarının Tarihsel Gelişimi

2.2.2. Stockholm Konferansı (1972)

Dünyada sanayileşme sonrası görülen çevresel problemler, çevre hareketini de beraberinde getirmiştir. İsveç'in başkenti Stockholm'de Birleşmiş Milletlerin organizasyonu ile 5-16 Haziran 1972'de Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferansı (Stockholm Konferansı) gerçekleştirilmiştir. Birçok devlet temsilcisi ile problemlerin anlaşılır hale gelmesi, çözüm önerileri geliştirme fikrini benimseten bu konferans, sürdürülebilirlik kavramını gündeme getiren toplantıların temel taşıdır (Sönmez, 1995: 194). Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası çevre hareketi temsilcilikleri kurulmuştur (IISD, 2012; UNEP, 1972). Konferans'ta yayınlanan İnsani Çevre Bildirgesi'nde, "çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözeten, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler", sürdürülebilirlik kavramının temel taşlarını oluşturmuştur (IULA-EMME, 1997: 3). Bildirge'de, sonraki nesillerin gereksinimlerini de dikkate alarak insani çevrenin geliştirilmesi ve daha iyi bir dünyada yaşayabilmek için azim ve gayretle çalışılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bunun için, toplumun, girişimcilerin ve kuruluşların sorumluluk alması; ulusal ve yerel yönetimlerin yetki alanları dahilinde gelişmiş bir çevre politikası yürütmeleri; geliştirmekte olan ülkelere sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için ihtiyaç duydukları yardımın yapılması için uluslararası işbirliğinin öneminden bahsedilmiştir (The United Nations, 1972).

Bu konferans sonrasında '5 Haziran' bütün dünyada Çevre Günü olarak kutlanmaktadır. 1972 Stockholm, Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferansında sürdürülebilirlik kavramının tanımı ve içeriği tam olarak netleşmese de, çevresel problemlerin evrensel olduğu fikri benimsenmiş ve "tek bir dünyamız var" sloganı ile hafızalarda yer etmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1997).

2.2.3. Brundtland Raporu

Kanada'nın Vancouver kentinde 1976 yılında 'HABİTAT I' diğer adıyla "Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı" gerçekleştirilmiştir. Bu

toplantıda öncelikli olarak gelişmekte olan ülkelerin, kentleşme ve konut problemleri için çözüm geliştirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde BM Genel Kurulunun 32/167 sayılı ve 19 Aralık 1977 tarihli kararı ile “Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (Habitat)” ve “Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Komisyonu (UNCHS)” kurulmuştur. Bununla birlikte, 1977 yılında Tiflis’te gerçekleştirilen Uluslararası Çevre Konferansı’nda, çevresel problemlerin çözümünde eğitimin rolü ve toplumun aktif katılımı üzerinde durulmuştur (UNESCO, 1978).

2.2.4. Habitat I (Kanada, 1976)

1987 yılında sürdürülebilirlik kavramının geniş kapsamlı ele alındığı ve dünyayı çevresel problemler üzerine sorgulatan, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar ile çözümlerini kapsamlı bir şekilde inceleyen Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu ‘Ortak Geleceğimiz’ adlı bir rapor yayınlanmıştır (Brundtland Report, 1987; IISD, 2012). 1983 yılında Dönemin Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında oluşturulan rapor, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu nezdinde Dünya Çevre ve Kalkınma Kurulu’na (The World Commission on Environment and Development) 1987 yılında yayınlanmıştır. Sürdürülebilirlik bu rapor ile bir kavram niteliği kazanmıştır (Tekeli, 1996).

2.2.5. Rio Zirvesi (Rio de Janeiro, 1992)

1992 yılında Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde Birleşmiş Milletler tarafından 178 ülkeden 117 Devlet Başkanının katıldığı ve dünya zirvesi olarak bilinen Çevre ve Kalkınma Konferansı diğer adıyla ‘Rio Yeryüzü Zirvesi’ gerçekleştirilmiştir.

Konferansın ilk maddelerinde Stockholm Konferansı’nın ilkeleri doğrultusunda insan, devlet ve toplum arasındaki ortaklık bilincinin kurulması ve bir çevre kalkınma mekanizması üzerinde hemfikir olunmasının önemi üzerinde durulmuştur. Stockholm ile Rio arasındaki en belirgin fark şudur ki: Stockholm’deki

yenilenemeyen kaynakların tüketimi ve kirlilik konusunda “problem odaklı” bir yaklaşım varken; Rio’da doğal kaynaklara dayalı, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı benimseyen “çözüm odaklı” bir yaklaşım gerçekleştirilmiştir (Erdem ve Yanmaz, 2017).

Gündem 21 olarak bilinen Konferans raporunda, bir eylem planı hazırlanarak sürdürülebilir gelişme kavramına ilaveten insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliği, ve tarımda sürdürülebilirlik gibi başlıklar kapsamlı bir şekilde irdelenmiştir. “Bu planda, çevre koruma ile bütünleşik, uzun vadeli, sosyal ve ekonomik ilerlemelerin gerçekleşebilmesi için, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, endüstriyel ve ticari işletmeler küresel işbirliğine davet edilmiştir. Böylece, içinde yaşadığımız toplumun ve çevrenin geleceği için ekonomik kalkınmanın ve ortak çevremizi koruma sorumluluğunun birlikte düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır” (UN, 1992; Öztürk, 2017).

Tüm bu konular ile birlikte Rio Zirvesi süresince yapılan tartışmalar yeni kavramlarla birlikte, sürdürülebilirliğin hedefleri doğrultusunda ekonomi, kentleşme ve çevre gibi hususlarda yapılması gereken uygulamaları belirterek sürdürülebilir kalkınmanın tüm insanlığın 21. Yüzyıldaki ortak gayesi olarak kabul edilmesi üzerine gerçekleşmiştir (Bozlağan, 2005).

“Zirve sonucunda ortaya çıkan, sürdürülebilir gelişmenin insanoğlunu merkeze koyduğu ve bunun yanında doğa ile uyum içerisinde sağlıklı ve verimli bir yaşam hakkının tüm insanlık için geçerli olduğu vurgusu sürdürülebilirlik kavramının sosyal eşitlik ilkesinin temelini oluşturmaktadır” (Köken, 2017).

2.2.6. Habitat II (İstanbul,1996)

1996 yılında İstanbul’da “Habitat II” adı altında Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri konferanslarının ikincisi gerçekleştirilmiştir. “Herkes yeterli konut” ve “sürdürülebilir insan yerleşmeleri” gibi sloganlar konferansın temel taşıdır (Keleş, 2013).

Konferansta alınan kararların uygulanması sürecinde yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütleri ve bilim insanlarının etkinliğinin önemi vurgulanmıştır. Yoğun kentleşme hareketleri içerisinde herkese yeterli konut üretiminin ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin sağlanması hususu netleştirilerek kentleşmenin SG için bir fırsat olarak değerlendirilmesi gereğinden bahsedilmiştir. Konferans sonucunda düzenlenen bildiriye, SG'nin insan yerleşimleri için zaruri bir ihtiyaç olduğu ve insan yerleşimlerinin SG prensipleri çerçevesinde düzenlenmesi gerektiği gibi maddeler bulunmaktadır (Report, 1996).

2.2.7. Kyoto Protokolü (1997)

11 Aralık 1997 tarihinde Japonya'da 169 ülkenin katılımıyla imzalanan fakat 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto protokolü, atmosferdeki sera gazı salınımının azaltılmasını sağlayarak küresel ısınmanın ve iklimsel değişikliklerin azaltılmasını hedeflemektedir. Küresel ısınma kaynaklı sorunlara karşı alınacak tedbirleri içermesi, sera gazı yoğunluğunun azaltılması, iklim değişiklikleri açısından bir ilk adım olarak değerlendirilen Kyoto Protokolü'nün destekleyicileri, bu konuda sonuca varıncaya kadar hedeflerin değişebileceğinden ve küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi sorunların küresel boyutta ele alınıp ülkeler arası iş birliği ile çözüme ulaştırılabileceğine değinmektedirler (Keskin, 2008).

2.2.8. Sürdürülebilir Gelişme Konferansı (Johannesburg, 2002)

Birleşmiş Milletler konferanslarının onuncu yıldönümünde "1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda alınan kararların uygulanmalarının değerlendirilmesi" amaçlı 2002 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin en büyük kenti olan Johannesburg'da Dünya Sürdürülebilir Gelişme Konferansı gerçekleştirilmiştir (Bozlağan,2005). 26 Ağustos - Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da düzenlenen diğer adıyla "Dünya Sürdürülebilir kalkınma Zirvesi" 10 yıl önce yayınlanan Rio kararlarının ve Gündem

21, öncelikle gelişmekte olan ülkeler ve tüm ülkelerde aktif olarak uygulanması için gereksinim duyulan mekanizmalara dikkat çekmiştir.

Birleşmiş Milletlerin daha önceki konferanslarına göre daha katılımcı bir etkinlik olan Johannesburg Konferansına, devlet temsilcileri ve yerel yöneticilerle birlikte sivil toplum ve özel sektör kuruluşları da katılmıştır. Böylece, ülkelerin, ulusal SG planlarını düzenleme hususundaki geldikleri noktanın değerlendirilmesi, Gündem 21 maddelerinin uygulanmasında karşılaşılan problemlerin irdelenmesi ve deneyimlerin aktarılması, çözüm önerileri geliştirilmesi gibi başlıklar oluşturulmuştur (Bozlağan, 2005). Özellikle kar amaçlı kuruluşların ve uluslararası şirketlerin zirvede etkin olduğu, kendi istekleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kararlar aldırma yönünde baskı oluşturdukları söylenebilir. Gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler üzerinde egemenlik kurarak haklarının korunmadığına, insan unsurunun yeterince dikkate alınmadığına detaylı değinilmemiştir. Rio'dan Johannesburg'a kadar yoksulluk oranının yükseldiğine değinilmiş, fakat uluslararası finans kuruluşlarıyla birlikte gelişmiş ülkelerin bu anlamda üstlendikleri rollerinin özveriyle çoğaltılması yönünde yalnızca temenni düzeyinde açıklamalarda bulunulmuştur (Özcan, 2018).

- Sürdürülebilir Gelişme Konferansı'nda "Eylem Planı" ve "Johannesburg Bildirgesi" adıyla iki temel uluslararası bildiri düzenlenmiştir. Johannesburg Konferansı'nda maddeler halinde alınan kararlar şu şekildedir:

- Ülkelerin ulusal sürdürülebilir gelişme stratejilerinin kısa sürede düzenlenmesi ve uygulamanın 2005 yılı itibariyle başlatılması,

- Kamu, sivil toplum ve özel sektörde kurumsal sorumluluk ve duyarlılığın geliştirilmesi,

- Uluslararası anlaşmaların hükümlerinin uygulanması,

- Yoksulluğun önlenmesi için Dünya Dayanışma Fonu'nun kurulması ve açlık sınırında yaşayan nüfusun yarıya düşürülmesi,

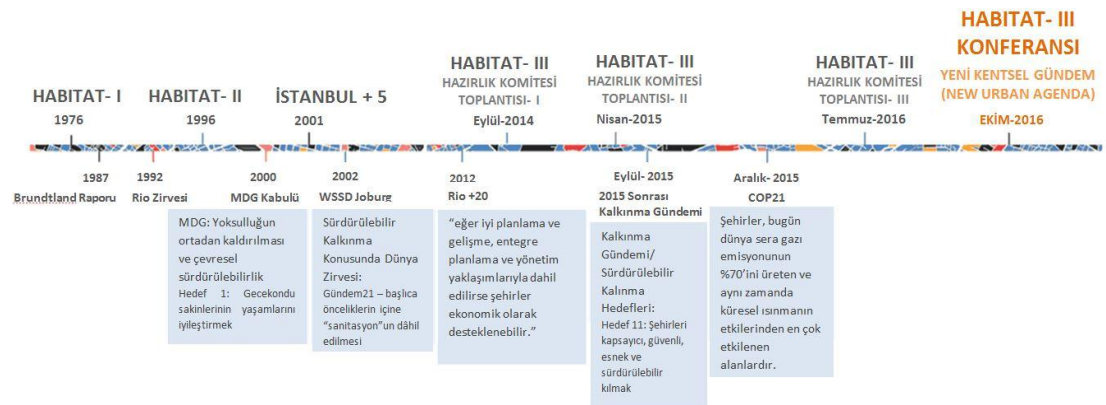
- Enerji sunumunda fosil kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması, kaynak çeşitliliğinin sağlanması,

- Enerji tüketiminin küresel boyutta adaletli ve dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunmasının sağlanması ve biyolojik çeşitlilikteki azalmanın eşik düzeylere çekilmesi (Bozlağan,2005).

Bozlağan ‘Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı’ adlı makalesinde Johannesburg Konferansı’ndan ‘soyut ve genel nitelikli vaatlerin ötesinde, somut projelerin tartışıldığı ve geliştirildiği bir küresel etkinlik’ olarak bahsetmiştir (Bozlağan, 2005). Tüm bunlara rağmen, bu büyük Dünya Zirvesi’nin başarısı, ortaya konulan hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının belirlenmesiyle mümkün olacaktır (Özcan, 2018).

2.2.9. Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentleşme Konferansı (Habitat III,2016)

17-20 Ekim 2016 tarihleri arasında Ekvator’un başkenti Kito’da (Quito) Habitat konferanslarının üçüncüsü düzenlenmiştir. Yirmi yılda bir düzenlenen ve sürdürülebilir kentsel gelişme konusunda yapılan kapsamlı en güncel toplantı olan Habitat III’te sürdürülebilir kalkınma hedeflerine net bir şekilde değinilmiştir. Bununla birlikte, bu hedeflere ulaşmanın küresel kentleşmenin planlama ve yönetilme şekillerine bağlı olduğu belirtilmiştir (Köken, 2017).

Şekil 1. 2 Sürdürülebilirlik Konferansları Tarihsel Çizelgesi (URL 1)

Habitat konferanslarında, kentleşmenin kentsel büyüme olgusunun doğal kaynağı olduğu, yeni kentleşme modellerinin iklimsel çeşitlilik hususunda etkileyici

bir vurgu yapması, kentleşmenin eşitlik ve sosyal bütünleşmenin sağlayıcısı olduğu gibi temel maddelere değinilmektedir (Kayhan,2017).

2.3. Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Sürdürülebilir bir kent için kentsel dönüşüm projelerinde karşılaşılması muhtemel tüm sosyal çevresel ve ekonomik ölçütler irdelenmelidir. Kentsel dönüşüm çalışmaları sonucunda meydana gelebilecek iklim, hava, flora, su, toprak, peyzaj ve kültürel miras gibi sonuçlar da ekonomik tutarlılık, demografi ve sosyo-kültürel durumlarla birlikte göz önünde bulundurulmalıdır.

Kentsel dönüşüm ve sürdürülebilirlik kavramlarının en önemli ortak noktaları yaşam kalitesi üzerine çözüm üretmektir. Yaşanabilirlik, insan refahını destekleyici olacak biçimde yerleşim kalitesinin yükseltilmesi şeklinde tanımlanabilir. Modern kent yaklaşımının aksine kentsel dönüşüm ve sürdürülebilirlik kavramları optimum yaşam şartlarının sağlanmasını değil refahın üst düzeyde artmasını hedeflemiştir. Toplumların kültürel olarak sürdürülebilirliği de sürdürülebilirlik kavramının sosyal ve ekonomik ölçütlerinin birleşiminde bulunmaktadır. Toplum ve bireylerin çevre algısı, yaşadıkları ve içinde buldukları kültür ile doğru orantılıdır.

2.3.1. Sürdürülebilir Kentleşmenin Gereklilikleri

Toplum yaşamının devamlılığının sağlanması için kentler toplumun çevresel, sosyal, ekonomik ve hatta psikolojik gereksinimlerine cevap vermelidir (Gunay, 1997). Sürdürülebilirlik kavramı insanların davranış ve düşüncesi çerçevesinde değerlendirilir. “Daha fazlası en iyi (more is better)” sloganı yerine “yeterli olan en iyi (enough is better)” sloganı ile gündeme gelen sürdürülebilir gelişim (Joseph, 2001) doğrultusunda insani ihtiyaçlara cevap veren ve olabildiğince en kaliteli yaşam düzeyine kavuşturacak bir mekanizma öne sürülmektedir. Sonuç olarak, çevresel ve sosyal yaşam kalitesinin ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmektedir. Bu açıdan, SG, kentsel dönüşüm kavramı ile bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Çünkü insanların davranış ve düşünceleri yaşadıkları

alanlarda şekillenmekte ve birbirleriyle etkileşim içinde devam etmektedir. Sürdürülebilir gelişme ekonomik, çevresel ve sosyal gelişme boyutlarının da dengede olması ve bütünsel bir yaklaşım ile değerlendirilmesi ile başarıya ulaşabilir. Sürdürülebilir kentlerden söz edebilmek için, kentlerin planlanmasında, oluşturulmasında ve işletilmesinde bazı gerekliliklerin olması gerekmektedir.

Kentler dönüşüp yenilenirken ancak sürdürülebilirliğin özel kurallarıyla sürdürülebilir kentleşme hedefine ulaşabilmektedir. Bu gereklilikler; hava kalitesi, temiz ve rahat ulaşım, katı atık yönetimi, enerji tüketimi, su tüketimi, gürültü, koku ve görsel kirlilik, sosyal adalet, konut kalitesi, yeşil alan ve halkın katılımı gibi unsurlardır. Büyüyen kentlerin önemli problemlerinden biri olan trafik gibi hava kirliliğine neden olan faktörlerin en aza indirgenmesi, insanların önemli sorunlarından biri olan ulaşım problemini azaltmak için, ev, iş, okul, alışveriş arasındaki mesafenin azaltılması ve toplu taşıma araçlarının kullanımının artması, yaya ve bisiklet yolları ile desteklenerek aynı zamanda hava kirliliği oranının azaltılması, büyük çoğunluğu kentlerde çıkan atıkların tekrar kullanılması, geri dönüşüme dahil edilmesi için mekanizma geliştirilmesi, petrol, doğalgaz, elektrik tüketim düzeyinin düşürülmesi, su tüketiminin koruma ve teknik yöntemlerle azaltılması, atık suların tekrar değerlendirilmesi, gürültü, koku, görsel kirlilik gibi faktörlerden etkilenen kişi sayısının azaltılması, yoksul, eğitim olanağı olmayan, işsiz kesimin sayısının azalması, kent sosyal yaşamına dahil edilmesi, konutu olmayan ya da kötü konutlarda yaşayan kişi sayısının en aza indirgenmesi, kentsel ekonominin canlılığının, devamlılığının ve ekonomik eşitliğin sağlanması, yeşil ve kamu alan oranının nüfus ile orantılı olması ve mevcut doğanın koruma altına alınması, kentin değişim ve sürdürülebilirlik kararlarına asıl uygulayıcının yani kullanıcının dahil edilmesi, turizm, iklim, yerel şartlar gibi kente ait değerlere kentlerin dönüşümünde öncelik verilmesi sürdürülebilir kentleşmenin göstergeleridir (Işıkcevhahir, 2017).

2.3.2. Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları

Kent araştırmacıları kent problemlerine çözüm bulmak amacıyla 21. Yüzyılda farklı sloganlarla çeşitli kentsel düzenleme yaklaşımları sunmuşlardır. Bu yaklaşımların bazıları şu şekildedir:

- Sağlıklı Kentler (Healthy Cities),
- Öğrenen Kentler (Learning Cities),
- Yürüyen Kentler (Walking Cities),
- Yaşanabilir Kentler (Livable Cities),
- Bisiklet Kentler (Bicycle Cities).

Tüm bu yaklaşımlar konuya tek yönden bakarak ortak hedefleri kentsel sürdürülebilirliktir.

Öğrenen Kentler: Bireyleri bilgi toplama, öğrenme ve paylaşma açısından destekleyen ve motivasyon sağlayan toplumlar yaratmak, kentte öğrenmeyi yaygınlaştırarak yaşam boyu öğrenime katılım sağlamak ve sosyal, ekonomik bütünlüğü sağlamak bu yaklaşımın temel hedefleridir. İngiltere’de Milton Keynes ile Oxford gibi kentler öğrenen kentler için örnek teşkil etmektedir (URL8).

Yürüyen Kentler: ABD’nin genellikle obez insanların yaşadığı kentler için ortaya atılmış bir yaklaşımdır. ABD’de her yıl en iyi yürüyen kent seçilip ödüllendirilmektedir. Kentte yaşayanların işine yürüyerek gidenlerin yüzdesi, kent yoğunluğu, spor amaçlı yürüyenlerin yüzdesi, hava koşulları gibi ölçütleri kentin yürünebilir olup olmadığını göstermektedir. 2003 yılında ABD’nin Bergen ve Boston kentleri, yürüyen kent ödülü almıştır (URL10).

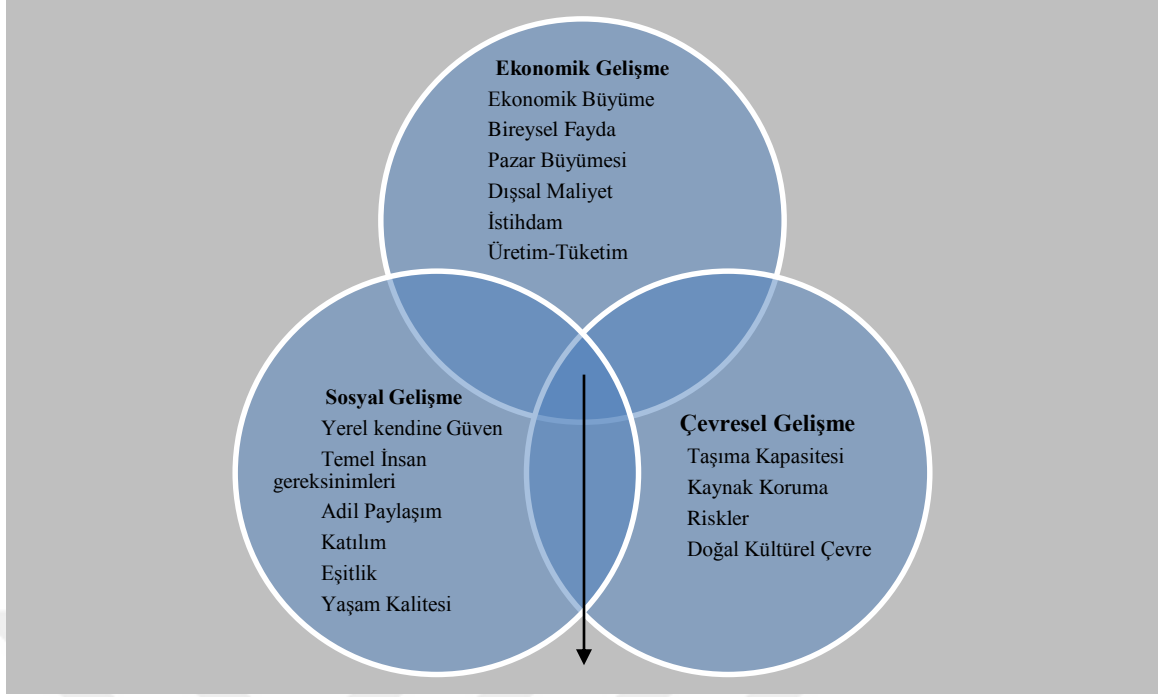
Bisiklet Kentler: bisikleti gerek ulaşım gerekse rekreatif amaçlı kullanan ve bisiklet yolları, parklarda bisiklet alanı ve kent mobilyaları düzenleyen kentlerdir. Sürdürülebilir kent olarak gösterilen Kanada’nın Toronto kenti için bisiklet master planı hazırlanmıştır. 2001 yılının en başarılı bisiklet kentleri Hollanda’da Groningen, Çin’de Tianjin, Shenyang ve Pekin olarak belirlenmiştir (URL11).

Sağlıklı Kentler: Dünya Sağlık Örgütü liderliğinde ortaya çıkan bir kavramdır. Kentteki hijyen koşullarını sağlamak, çevre kirliliğini yok etmek, kentsel yoksulluk oranını düşürmek hedefleri arasındadır. Kentlerde toplu taşıma araçları hakim ve alışveriş mekânları ile kent merkezi erişilebilirliği kolaydır. Kent merkezinde tüm sosyal topluluklara yönelik, karma yapılar, meydanlar, yeşil alanlar, teras bahçeleri ve parklar bulunmaktadır (URL12).

Yaşanabilir Kentler: daha geniş kapsamlı bir yaklaşım olup yukarıda bahsedilen kriterleri içerir. Genel anlamda çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir, insan ölçeğinde tasarımlarla, çok amaçlı kamusal alanlarıyla, kolay erişilebilirlik planlamasıyla öne çıkan kenttir. Avustralya'nın Melbourne, Kanada'nın Vancouver ve Avusturya'nın Viyana kenti 2002 yılında en yaşanabilir kent seçilmiştir. Kültürel çeşitlilik konusunda önde olan bu kentlerin altyapı problemleri çözülmüş, erişimi kolay ve eğitim düzeyi yüksek, suç oranı düşüktür (URL13).

2.4. Kentsel Dönüşümde Sürdürülebilirlik Ölçütleri

Sürdürülebilirlik kavramının sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç temel boyutu üzerinde durulacaktır. Sosyal boyutu, toplum ve katılımı, ekonomik boyutu, ekonomik sermayeyi, çevresel boyutu ise insan ihtiyaçlarına yönelik, bilinçli doğal kaynak tüketimini içeren ve refah düzeyinin artmasını hedefleyen unsurlardır (Goodland, 1995).

Şekil 2.3 Sürdürülebilir Gelişmenin Boyutları

Şekil 3’de görüldüğü üzere sürdürülebilirlik ekonomik, çevresel ve sosyal gelişmenin sağlandığı bir kavramdır. Özetle dönüşümün sürdürülebilirliği sağlaması için ekonomik etkinlik kazanması, çevresel etkenleri koruma, geliştirme ve düzenlemesiyle birlikte toplum için en iyi yaşam koşullarını sunması gerekir.

Bu anlamda sürdürülebilirlik ile ilgili başlıca unsurlar şöyle sıralanabilir:

- Karar verme sürecinde toplumsal katılım
- Tüm paydaşların ve grupların işbirliği
- Toplumda eşitlik, adalet ve paylaşım ilkesi
- Yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yoksullukla mücadele.
- Aynı şekilde sürdürülebilirliğin sağlanamama sebepleri ise şöyle sıralanabilir:

- Tüm maliyetlerine rağmen sınırsız ekonomik büyüme
- Çevresel kaynakların sınırsızca tüketimi
- Hızlı nüfus artışı ve yoğunlaşması
- Güçlü merkezi karar sistemleri

- Çevre ve gelişme sorunlarına kısa vadeli ve aceleci çözümler

Sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarıyla bir bütün olan SG kavramı, sosyal gereksinimler, biyolojik çeşitlilik, üretim, kültürel miras gibi unsurları içermektedir. SG' ye ilişkin çalışmalarda tüm bu konu başlıkları birbirinden bağımsız olarak değil, bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Mekanizmada bulunan her boyutun sürdürülebilirliği diğerlerinin de sürdürülebilirliğine bağlı olarak gelişir (Sezer & Tüzün, 2002). Sürdürülebilirlik kavramı insanların davranış ve düşüncesi çerçevesinde değerlendirilir. “Daha fazlası en iyi (more is better)” sloganı yerine “yeterli olan en iyi (enough is better)” sloganı ile gündeme gelen sürdürülebilir gelişim (Joseph, 2001) doğrultusunda insani ihtiyaçlara cevap veren ve olabildiğince en kaliteli yaşam düzeyine kavuşturacak bir mekanizma öne sürülmektedir. Sonuç olarak, çevresel ve sosyal yaşam kalitesinin ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmektedir. Bu açıdan, SG, kentsel dönüşüm kavramı ile bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Çünkü insanların davranış ve düşünceleri yaşadıkları alanlarda şekillenmekte ve birbirleriyle etkileşim içinde devam etmektedir. Sürdürülebilir gelişme ekonomik, çevresel ve sosyal gelişme boyutlarının da dengede olması ve bütünsel bir yaklaşım ile değerlendirilmesi ile başarıya ulaşabilir.

2.4.1. Ekonomik sürdürülebilirlik

Kent ekonomik boyutta, mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılaması (Keleş, 2004), bu da kentin insana sunduğu hizmetlerle ve nüfusun tarım dışı kesimlerde çalışması yani kentin üretkenliği ve temel üretim sektörünü kapsamaması ile tanımlanır. Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu, ekonomik yapı ve üretim-tüketim olmak üzere iki temel başlıkta değerlendirilir. Ekonomik yapının alt başlıkları, ticaret, mali durum ve ekonomik performanstır. Üretim-tüketim başlıkları ise, malzeme kullanım oranı, enerji tüketimi ve atık üretimi olmak üzere üç alt başlıkta incelenir. Enerji tüketimi, kişi başına yıllık enerji tüketimi, yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketim düzeyi ve enerji tüketim oranıdır. Yani, gayri safi milli hasıla, üretim ve gelir düzeyi dağılımı gibi unsurlar sürdürülebilir bir ekonomi için detay vererek toplumu ekonomik açıdan anlatır (Haştemoğlu, 2006).

Bununla birlikte, bir kentin ekonomik yapısı, göç, beslenme ve iş gücü kapasitesi gibi unsurları da kapsar. Dolayısıyla, SG kavramı da temelde ekonomik gelişmeyi sağlamayı hedefler. Fakat bahsedilen sadece ekonomik gelişme değil, çevresel ve sosyal boyutlarıyla bir bütün halinde gelişmenin sağlanmasıdır. Bu bağlamda, ekonomik ölçüte göre tanımlanan kent ile SG kavramı yan yana getirildiğinde kentin insanlığa sağladığı hizmetlerin çevresel kaynak temelini koruyan bir üretim sürecine sahip olması ve kentin üretkenliğinin (beslenmede istihdam kavramları ile ilgili olarak) kendi kendine yetebilme ve devam ettirebilme yeteneğini sağlama kavramları SKD'ün ekonomik ölçütü olarak değerlendirilebilir (Yazar, 2006).

Bu noktada, sürdürülebilirlik hedefli bir kentsel ekonomik sistemin niteliklerini etkileyen bazı koşullar sırasıyla (Geenhuisan ve Nijkamp, 1994) taşıma kapasitesi: arazi ve kaynaklarla ilgili olarak, çok işlevcilik: yerleşim alanları içerisinde farklı eylemlerin birbirleri ile etkileşim halinde olmaları, iletişim ve etkileşim ağları: kentlerin, diğer kentlere erişebilirliğini sağlamak, (teknolojinin, bilginin hareketliliğinin sağlanması anlamında) değerlendirilmektedir. Ekonomik boyutuyla sürdürülebilirlik, gerçekleştirilen işlemlerin yalnızca maddi boyutuyla değil tüm yararları gözetilerek uygulanması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik hem üretim ve ya üretici açısından hem de tüketim ve tüketici açısından değerlendirilmelidir. Dünyada nüfus oranının günden güne arttığı düşünüldüğünde ihtiyaç olan üretimin aşırı tüketime yönlendirici değil mevcut tüketimin iyileştirilmesi yönünde tedbirler alınması gerekir.

Ekonomik faaliyetlerde üretim-tüketim dengesinin kurulmasıyla birlikte çevresel faydalar bakımından da dengeler incelenmelidir. Bu denge durumu, doğada sınırlı oranda bulunan kaynakların kullanımıyla ilişkilidir. Doğal kaynakların tüketimi, toplumların ve bireylerin gereksinimleri birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Çevresel sonuçları düşünülmeden atılan her adım bir süre sonra doğal kaynakların maliyetlerinde artışa, çevresel bozulmalara neden olacaktır dolayısıyla, olumsuz etkiler çevresel olmakla beraber ekonomik boyutlarda da olacaktır.

2.4.2. Çevresel Sürdürülebilirlik

Jacobs'a göre çevresel sürdürülebilirlik "gelecek kuşakların da eşit derecede çevresel nimetlerden yararlanacağı ve felaketlerle karşılaşmayacağı düzeyde çevrenin taşıma kapasitesi bağlamında korunması" (Jacobs, 1991) anlamına gelir. Glasson ve Jacobs'un tanımlamaları çerçevesinde kentler çevresel sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilebilir. Bu çerçevede ilk olarak kentlerin nüfus yoğunluğu ve sahip oldukları coğrafik alanlar öne çıkmaktadır. Doğal çevrenin kayıp ve tahribatında büyük kentlerin en önemli özelliklerinden biri olan nüfus yoğunluğu ve kentsel yayılma etkileri önemli bir yer tutmaktadır.

Sağlıklı bir yapma çevre hangi ölçekte olursa olsun, insanın çevresel, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarına en yüksek seviyede cevap veren bir alt sistemler bütünüdür (Ok, 2007). Bu alt sistemlerden biri; hakim rüzgar, dış hava nemi ve sıcaklığı, kar yükü, yağış miktarı ve güneşlenme süresinde oluşan iklimsel verilerin ve arazinin mevcut durumu ile binaların kentle ve birbiriyle kurulan ilişkisinden oluşan yer-konum verilerinin optimum düzeyde çözümlendiği, çevresel ölçütlerdir (Tatar, 2015). Sürdürülebilir gelişme gelecek kuşaklara sadece doğal sermayenin değil aynı zamanda bilgi ve beceriyi içeren beşeri sermayenin, tarihsel – kültürel miras gibi insan yapımı sermayenin bırakılması" unsurlarını da içermektedir (Yazar, 2006). Dolayısıyla çevrenin yalnızca doğal özelliklerden ibaret olmadığı ve bununla birlikte tüm insan davranış ve yaşam şekillerinizde kapsadığı anlaşılmalıdır.

2.4.3. Sosyal Sürdürülebilirlik

Sosyal sürdürülebilirlik kavramının çok boyutlu oluşu konuyla ilgili çeşitli tanımları ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, sosyal sürdürülebilirlik konusunda genel bir tanımlamada bulunulamaması kavramın sahip olduğu geniş anlamlardan kaynaklanmaktadır.

Sosyal sürdürülebilirlik, günümüzde bütün kavramların yanına, sosyal sermaye, güçlü toplum (Baines ve Brown, 2004): mekana aidiyet duygusu (Bramley, 2006), refah, mutluluk ve yaşam kalitesi (Colantonio, 2009) gibi kavramların da dahil olmasıyla tanımlanmıştır. Dolayısıyla süreç ilerledikçe ekonomi ve ekoloji gibi somut konular yerini daha soyut ve ölçülmesi güç olan konulara bırakmıştır. Bu anlamda, sosyal sürdürülebilirlik sağlık, eşitlik, istihdam ve yoksulluk gibi geleneksel sosyal politika konu ve prensipleri ile birlikte; katılım, sosyal sermaye, refah, mutluluk ve yaşam kalitesi gibi güncel gelişmelerle de değerlendirilmelidir. Nitekim bir toplumun işlevsel ve sürdürülebilir olması için öncelikle bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması şarttır. Bununla birlikte, sosyal bakımdan sürdürülebilir bir toplumun, kaynaklarını koruyup, bu kaynakları tekrar dönüştürebilmek için ihtiyaçların karşılanması ve gelecekteki muhtemel sorunları çözüme ulaştıracak esnekliğe sahip olması da gerekir.

Sürdürülebilirlik ile kentsel dönüşüm arasındaki etkileşimin diğer bir yönü de sosyal ve toplumsal kriterlerdir. Bu anlamda sürdürülebilir gelişmenin sürdürülebilirlik bilincine sahip bir toplumla hayata geçirilebileceği düşünülmektedir. Sürdürülebilir Dünya Başkanlık Konseyi sürdürülebilirliği: “sürdürülebilir toplumlar, doğal ve tarihi kaynakların korumaya alındığı, iş fırsatlarının yaratıldığı, niteliksiz yerleşim yayılmasının kontrol altına alındığı, çevresi güvenli, eğitimin devamlılığı, ulaşım ve sağlık hizmetlerine erişilebilirliği ve tüm bireylerin yaşam kalitesinin arttığı toplumlar için, insanlara birlikte çalışma gücü veren toplumlardır şeklinde tanımlamaktadır (Yönet, 2005).

Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu'nun 1996 yılındaki Geleceğe Özen adlı raporunda yaşam kalitesinin önemi üzerinde durularak, bu konuda iyileştirmelerin gerektiği, yaşam kalitesinin sürdürülebilir olması, gerek sanayileşmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler için bir ihtiyaç olduğu düşüncesi ile önemsenmektedir (Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, 1997).

Bununla birlikte, sürdürülebilir topluluk üyeleri, bireyin refahının daha büyük bir toplumun refahı ile bağlantılı olduğu kanaatindedir. Bu anlamda, sempati ve hoşgörü gibi erdemlerin ve sosyal bağımlılığın tüm topluluk üyelerinin gelişimi için katkı sağlayacağı ve takdir edileceği düşünülmektedir. Burada haklı ve eşit bir kaynak dağılımı, toplumun uzun süre hayatta kalması için temel kabul edilir. Ulus-devlet düzeyinde, kaynakların beslenme ve yemek, sağlık, uygun fiyatlı konut, eğitim, iş eğitimi ve meslek olanakları gibi dağılımı eşitlikle ele alınmalıdır.

Sosyal sürdürülebilirlik için belirli ana başlıklar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunlar, sosyal ve çevresel eşitlik/adalet, yerel karakter ve sosyo-kültürel değerler, erişilebilirlik, katılımcı yönetim, yaşam kalitesi ve sosyal bütünlük olarak tek bir başlık altında değerlendirilmektedir. Bu başlıklar içerisinde en büyük öneme sahip olan sosyal adalet konusu, mevcut çevrede bulunan çeşitli olanak ve servislere erişimde fırsat eşitliğidir (Alkan, 2015). Açık ve yeşil alanlar, rekreasyon alanları, sağlık, eğitim, ibadet ve eğlence merkezleri, toplu taşıma araçlarına erişim, istihdamın ve yeterli konutun sağlanmasına kadar tüm konular sosyal sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, tüm bu hizmetlere erişimde ekonomik açıdan fırsat eşitliği ile birlikte fiziksel erişilebilirlik de büyük öneme sahiptir. Bir noktadan diğer bir noktaya varma konusunda herkes eşit fırsatlara ve hakka sahip olmalıdır (Chan ve Lee, 2008).

Bununla birlikte, planlama öncesi, uygulama ve sonrası süreçlerde toplumun çeşitli gruplarının sürece dahil olması sosyal sürdürülebilirlik kavramının en önemli konularından biri olan katılım bileşeni içerisinde değerlendirilmektedir. Sosyal çevreyi kapsayan katılım bileşeni, özellikle halkın katılımı konusunda önem kazanarak kentsel uygulama ve çalışmaların ortaklık çerçevesinde yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Halkın karar alma sürecine çalışmanın başlangıcından bitimine kadar dâhil olması toplumsal sürekliliği de sağlamaktadır. Yaşanılan çevreyle övünme ile birlikte aidiyet duygusunun gelişmesi daha güvenli hissedilen bir çevre yaratmak adına önemlidir.

2.4.4. Kentsel Dönüşüm sürecinde sosyal sürdürülebilirlik neden önemlidir?

Belirli perspektiflere bağlı olarak “dönüşüm” teriminin çeşitli tanımları vardır (IPF, 2006). Dönüşüm tanımlarının zaman içerisinde geliştiğini ve sürdürülebilirlik kavramları ile güçlü bir şekilde etkileşimde olduğunu, mülkiyet değerlerini arttırdığını, girişimciliği teşvik ettiğini ve özel yatırımı arttırdığını söylemek mümkündür (IPF, 2009). Bu anlamda kentsel dönüşüm, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları birlikte ele alarak ve daha kâr odaklı bir misyonu benimseyerek sürdürülebilir kalkınma gündemine demir atmıştır (IPF, 2009).

Kentsel dönüşümün alternatif ve belki de daha geniş bir tanımı Roberts tarafından ele alınarak “kentsel sorunların çözümüne yol açan ve değişime maruz kalan bir alanın ekonomik, sosyal ve çevresel koşullarında kalıcı bir iyileşme sağlamayı amaçlayan kapsamlı ve entegre vizyon ve eylemdir” şeklinde özetlenmiştir (Roberts, 2000). Genel olarak, bölgeye dayalı dönüşüm ve dönüşüme olan ana yaklaşımlar aşağıdakileri içerir: Mülk liderliğindeki fiziksel yaklaşım, örneğin büyük bir perakende satış veya karma kullanım planının yerel ekonomide çarpan etkisi olması beklenir. İş odaklı yaklaşım, özellikle şehir merkezlerinde yetersiz hizmet pazarlarının önemini vurgulamak için iş yatırımları yoluyla dönüşüm için önemlidir.

Kentsel dönüşüm alanlarında çeşitli kamu tesislerinin planlanması sosyal sürdürülebilirlik için oldukça önemlidir. Eğitim ve sağlık merkezleri gibi birimler toplumun temel ihtiyaçlarına yönelik iken, spor tesisleri ve toplumsal merkezler eğlence etkinliklerine alan açarlar. Topluluktaki engelli, yaşlı ve çocuklar gibi savunmasız grupların kamu tesislerini etkin bir şekilde kullanması sosyal sürdürülebilirlikle desteklenmektedir. Dönüşüm kapsamında planlanan açık alanlarda aktivitelere dâhil olan insanlar kendilerini tazelenmiş hissederek güven ve benlik duygusunu geliştirir. Bu alanlarda yapılan yürüyüş ve bisiklet gibi açık hava sporları fiziksel sağlığı desteklerken, yeşil peyzajın estetik görünümü stres ve anksiyeteyi azaltarak insanların ruhsal anlamda ferahlamasını sağlar. Açık-yeşil alanlar bina ve yolların sert hatlarını yumuşatarak kent manzarasını daha cazip hale getirir. Diğer taraftan, arazi kullanım şekilleri, düşük gelirli nüfusun koşullarını iyileştirmeli,

çevresel sağlık ve insan onuru açısından en alt seviyelere mahrum etmemek mecburiyetindedir. İstihdam olanakları bireylere gelir ile birlikte iş ortamı, sosyal iletişim ve etkileşim fırsatı da sağlar. Yoksulluk, sosyal dışlanma, refah bağımlılığı ve psikolojik sorunlar gibi sosyal sorunların istihdam oranının artışı ile birlikte azaldığı bilinmektedir.

Erişilebilirlik sosyal eşitliği ölçme bakımından, bilinen bir temel ölçü olarak bahsedilmektedir. İnsanlar, çok fazla seyahat etmeden yaşamayı, çalışmayı, eğlenmeyi ve kültürel faaliyetlere katılmayı arzu ederler. Ayrıca, hareket ve erişim değerlendirmesi engelli insanların gereksinimlerini de dikkate alarak yapılmalıdır. Erişilebilirlik, sürdürülebilirliğin çevresel ve ekonomik boyutları ile ilişkili olmakla beraber sosyal boyutu ile de ilgilidir. Bununla birlikte, herkes güvenli bir toplumda yaşama hakkına sahiptir. İnsanlar, hırsızlar, yankesicilerin olmadığı, suç oranının düşük olduğu güvenli ve güvenli yerlerde yaşamayı seçerler. Toplumun iyi işlev göstermesi ve esenlik duygusuna sahip olabilmesi için, insanların evlerinde, sokaklarda ve tüm çevresinde kendilerini güvende hissetmeleri önemlidir. Toplumun, dönüşüm projelerinde sadece yararlanıcılar olarak değil, bir ortak ya da aktör olarak sürece aktif katılımlarını hedeflemek de sosyal sürdürülebilirliğin bir parçasıdır. Bu nedenle kentte hak iddia eden ilgili tüm kesimlerin karar alma sürecine dâhil edilmesi, sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm sürecinin vazgeçilmez unsurlarındandır (SBE16, 2016).

2.5. Kent İçi Sanayi Alanları Dönüşümlerinde Dünya Örneklerinin İncelenmesi

Birçok ülkede önemli planlama gündemine konu olan eski sanayi bölgeleri dönüşüm projeleri daha çok liman ve madencilik (demir, çelik, kimya, tekstil, gemi yapımı vb.) sanayisine dayalı kentler ve bölgelerde bulunmaktadır. Bu bölümde, eski sanayi bölgelerinin dönüşümü konusunda farklı ülkelerde benzer sorunlar olsa da, her ülkenin koşulları değişkenlik gösterdiği için uygulamalarda da farklılıkların olduğu örnek çalışmalar incelenecektir. Bu araştırmada, dönüşümlerdeki genel yaklaşımlar ve planlanan organizasyon yapısı ele alınmaktadır. İncelenen örnekler aşağıda listelenmiştir;

- **HafenCity, Hamburg:** Hamburg merkezinde bulunan eski liman bölgesini Merkezi İş Alanına (MIA) dönüştürme projesidir. Karma kullanımlara yer verilmektedir.

- **Barcelona:** Kent merkezinde atıl durumdaki sanayi alanını merkezi fonksiyonlara dönüştürme projesidir. Kent merkezinde kalan sanayi alanını, teknolojik yenilikler ile destekleyen, karma kullanımlara yer veren ve kentin rekabet düzeyini artırma potansiyeli olan merkezi bir alana dönüştürmek hedeflenmiştir.

- **Seattle, WA, Olympic Sculpture Park;** Gaz ve petrol işletmelerine ait sanayi atıklarının atıldığı bir alan olarak kullanılan bu sanayi bölgesi, ücretsiz olarak halka açık, Olympic Dağları'nı gören ve çok sayıda sanat eserini barındıran bir park olarak dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Şuan Seattle Sanat Müzesi olarak kullanılmaktadır.

2.5.1. HafenCity, Hamburg

1997 yılında planlaması yapılan alanın inşaatı 2002 yılında başlatılmıştır. 19.yy'da HafenCity olarak adlandırılan ve liman olarak kullanılan alanın dönüşüm projesinin 25 yılda tamamlanması planlanmıştır. Avrupa'nın önemli nehirlerinden biri olan Elbe Nehri boyunca uzanan Hamburg şehri, baharat, kahve, kakao ve halı konusunda dünyanın en büyük depolama alanlarından biri olarak bilinmektedir (HCH, 2010). Şekil 2.3.'de 19.yy'dan kalma depo alanları görülmektedir.

Şekil 2.4 19. yy 'dan kalma depo alanlarından bir görünüm (HafenCityHamburg, 2010).

Şekil 1.4’de dönüşüm alanının 1980’lerdeki fiziksel durumu görülmektedir.

Şekil 2.5 Hafencity alanından görünüm, 1980’ler (HCH, 2010).

Kentin merkezinde kalan, şehir merkezine yaklaşık 800 m mesafedeki eski bir liman olan proje alanı, Merkezi İş Alanı’nın (MİA) bir uzantısı olarak dönüştürülmektedir.

Şekil 2.6 Hafencity projesinin konumu (HCH, 2010).

Almanya’nın en büyük kent içi sanayi dönüşüm projesi olan Hafencity, 34 hektarı su, 123 hektarı da arsadan oluşan toplamda 157 hektar büyüklükteki bir alanı kapsamaktadır. Hafencity’nin konumu Şekil 1,5’de ve projeden bir görünüm de Şekil 1.6’de gösterilmiştir.

Şekil 2.7. HafenCity projesinden görünüm (HCH, 2010).

HafenCity Hamburg GmbH (HCH) adıyla proje için Hamburg şehri tarafından özel bir geliştirme ajansı kurulmuştur. Gayrimenkul geliştirme, pazarlama, satış, projenin yönetimi, ulaşım, selden korunma altyapısı, kamusal alanların oluşturulması ve projeye ilgili tüm halkla ilişkiler faaliyetlerinden sorumlu olan ve sele karşı güvenli yollar ve köprüler, meydanlar, parklar, spor ve oyun alanları yapan ajans projenin genel koordinatörü konumundadır. Bununla birlikte, HafenCity projesinin planlama ve uygulamasından sorumlu tek bir yapının olması dönüşüm sürecindeki tüm gereksinimlerin bir bütün olarak ele alınmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, dönüşümden sorumlu olan bu yapı, ilgili grupların kamu, yatırımcı, yerel halk, sivil toplum örgütü vb. için tek odak noktadır.

Şekil 2.8 Opera binasından görünüm (HCH, 2010).

Ticaret, ofis, sanat, eğlence ve farklı gelir gruplarına yönelik konut kullanımlarını içeren karma kullanımlı olan bu proje, sosyal ve tasarım kriterleri ile desteklenerek gelecekteki muhtemel ekonomik ve sosyal değişikliklere karşı riskini azaltmaktadır. Yaklaşık 12.000 kişinin yaşaması ve 40.000 kişinin istihdam edilmesi planlanan dönüşüm alanının liman karakterini oluşturan suyolları ve temel yapısı korunmuştur. Hâlihazırdaki iskeleler açık alan kurgusunun bir parçası olarak toplanma ve eğlence alanları olarak tasarlanmıştır.

Projede farklı sosyal katmanlar bir araya getirilerek sadece yüksek gelir grubuna yönelik konutlar değil, düşük gelir gruplarına yönelik kooperatif konutları oluşturulmuş, orta ve düşük gelir gruplarına yönelik konut alanları da planlanmıştır. Ayrıca MİA olarak planlanan alanda karma kullanımlar geliştirilmiştir.

Şekil 2.9 HafenCity, kamusal alanlardan bir görünüm (HCH, 2010).

Projenin planlama aşamasında olmasa da daha sonra dönüşüm projesine, tasarımı Herzog ve De Meuron'a ait 2.200 kişilik bir konser binası ve Rem Koolhaas tarafından yapılan denizcilik müzesi, bilim müzesi ve akvaryum eklenmiştir.

2.5.2. 22@Barselona, Barselona

İspanya'nın Madrid'ten sonraki ikinci büyük kenti olma özelliğinin yanı sıra, özerk Katalanya Bölgesi'nin de başkenti olan Barcelona'nın, 1980'lerden itibaren eski sanayi bölgeleri dönüştürülmeye başlanmıştır (Calavita ve Ferrer, 2000). "22a" olarak adlandırılan eski sanayi bölgelerinin dönüşüm projesi olan 22@Barselona, Poblenou'da bulunmaktadır. Yaklaşık 200 hektarlık bir eski sanayi alanını kapsayan,

metal ve tekstil ağırlıklı üretim alanları ile 19. yy'daki sanayileşme sürecine büyük katkısı olan bu bölge kent merkezinin 3 km doğusunda konumlanmaktadır.

Şekil 2.10 Şekil 1.10. 19. yy sanayi alanından görünüm (Url 14).

Barselona Kent Konseyi, Poblenou'daki terk edilmiş ve atıl haldeki sanayi bölgelerinin dönüştürülmesi için 2001 yılında aldığı karar ile 22@Barselona Projesinin gerçekleştirilmesinden ve yönetiminden sorumlu 22@bcn, Inc. (22@Barselona Şirketi) adında bir şirket kurmuştur. Dönüşümün planlanması ve koordinasyonu sağlamak üzere oluşturulan bu şirket, kentsel planlama, yönetim ve finansman, ekonomik gelişim, pazarlama ve iletişim birimlerinden sorumludur (Şahin, 2012).

Çevreyi kirletici sanayilerin ve işçi bloklarının olduğu El-raval ve Barri Gothic Bölgesi ile Antik yerleşim bölgesi ve eski limanın bulunduğu Barcelonetta, dönüştürülmek üzere proje kapsamında bulunmaktadır. Eski liman bölgesi, restoran, bar, müze, sergi alanları gibi çeşitli ticari, kültürel ve sosyal fonksiyonlara dönüştürülerek kıyı sınırında 5 km boyunca uzanan yeşil bir bant oluşturulmuştur. Bu sayede kıyı bölgesi kamu yararına katkı sağlamıştır. Kıyının çekim merkezi olan Olimpiyat Limanı ve liman için Frank Gehry tarafından tasarlanan ünlü balık heykeli (Golden-Fish) görünümü Şekil1.9 ve Şekil 1.10'da yer almaktadır (Bülten40, 2006).

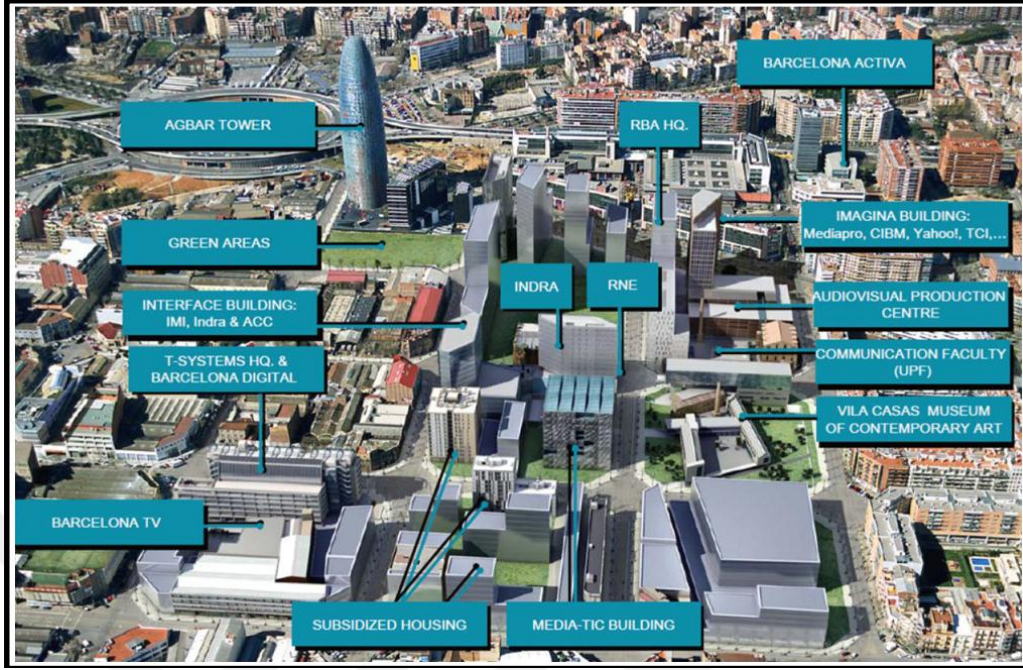
Şekil 2.11 Frank Gehry tarafından tasarlanan ünlü bakır balık heykel-yapısı
(Orijinal, 2016)

Şekil 2.12 Olimpiyat Limanından Bir Görünüm, (Orijinal, 2016).

22@Barselona projesi ile yeni üretim alanları, bilgi teknolojileri odaklı eğitim, araştırma ve geliştirme gibi gelişmiş kentsel servis alanları ve konut alanlarını da içeren yeni bir bölge yaratmak hedeflenmiştir. Dönüştürülen alanda kullanım açısından, konut, ofis, otel ve ticaret fonksiyonları da belirlenmiştir. Dönüşümü hızlandırmak, yatırımcıları çekmek ve bölgeyi daha çekici hale getirebilmek için kamu tarafından geliştirilecek odaklar hazırlanmıştır. 22@ dönüşüm alanı için yeni karma fonksiyonlarla birlikte eski sanayi bölgesinden

teknoloji kümelenmesi oluşturmayı hedefleyen güçlü bir vizyon geliştirilmiştir. (Şahin, 2012)

Şekil 2.13 Dönüştürülen alandaki mevcut yapı fonksiyonlarının konumu (İBB Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, 2018)

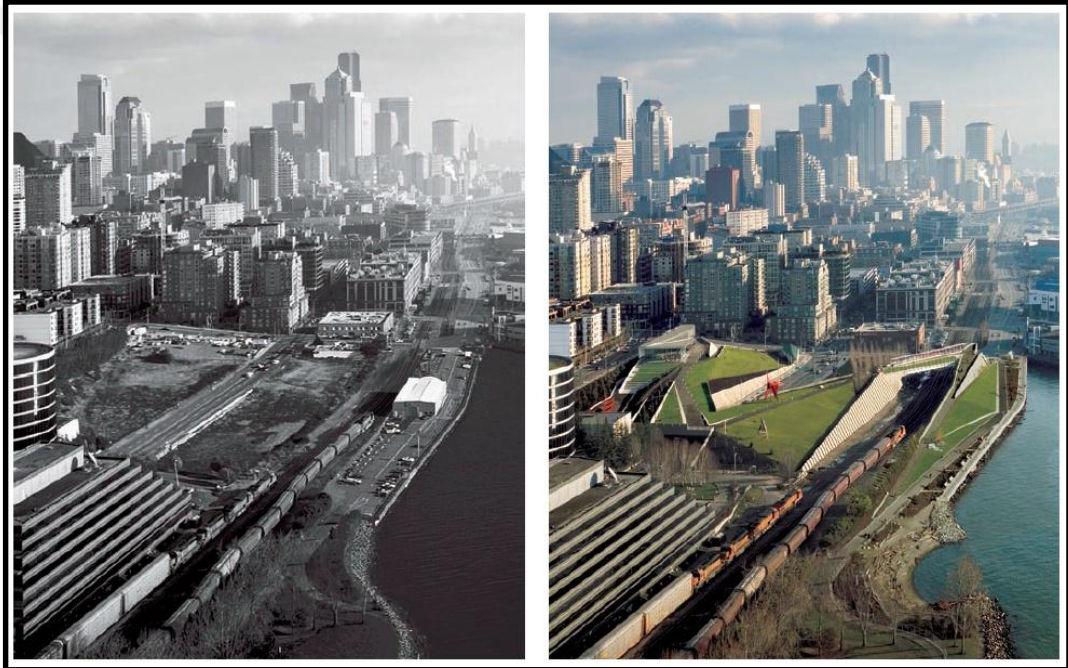
Dönüşüm organizasyonunda esnek bir imar uygulaması planlanan projede, normalde 2 emsal (yoğunluk) olan yapılaşma hakkı, karşılığında kamusal kullanımlar ve teknoloji kullanımları için daha fazla alan istenerek 2,2 olarak artırılmış ve talep doğrultusunda 2.7 ve 3 olarak artırılma seçenekleri de sunulmuştur. Bu durumda, proje teknoloji ve yaratıcı sektör fonksiyonlarına yer veriyorsa önceden 2 olan emsal hakkı 2,7'ye, buna ek olarak yaşam kalitesini artırma amaçlı, kamu yararı için yeşil alanlara, ödenebilir konuta ve sosyal alanlara da alan açıyorsa emsal hakkı 3'e yükseltilmiştir (Şahin, 2012)

2.5.3. Olympic Sculpture Park, Seattle, WA

1996 yılında şehir merkezinde Seattle Sanat Müzesi Heykel Parkı olarak inşasının kararlaştırıldığı dönüşüm alanı, deniz seviyesinden kırk fit (12,19 m) yükseklikte ve 5 dönümlük aktif demiryolu rayları ve bir arteryel ile üçe bölünmüş yolda endüstriyel bir kahverengi alanı kapsamaktadır. 1910 yılında bölgede UNOCAL (California Union Oil Company) adında bir petrol aktarma ve dağıtım tesisi kurulmuştur. 1911-1934 yılları arasında ise Washington'dan Broad caddelerine

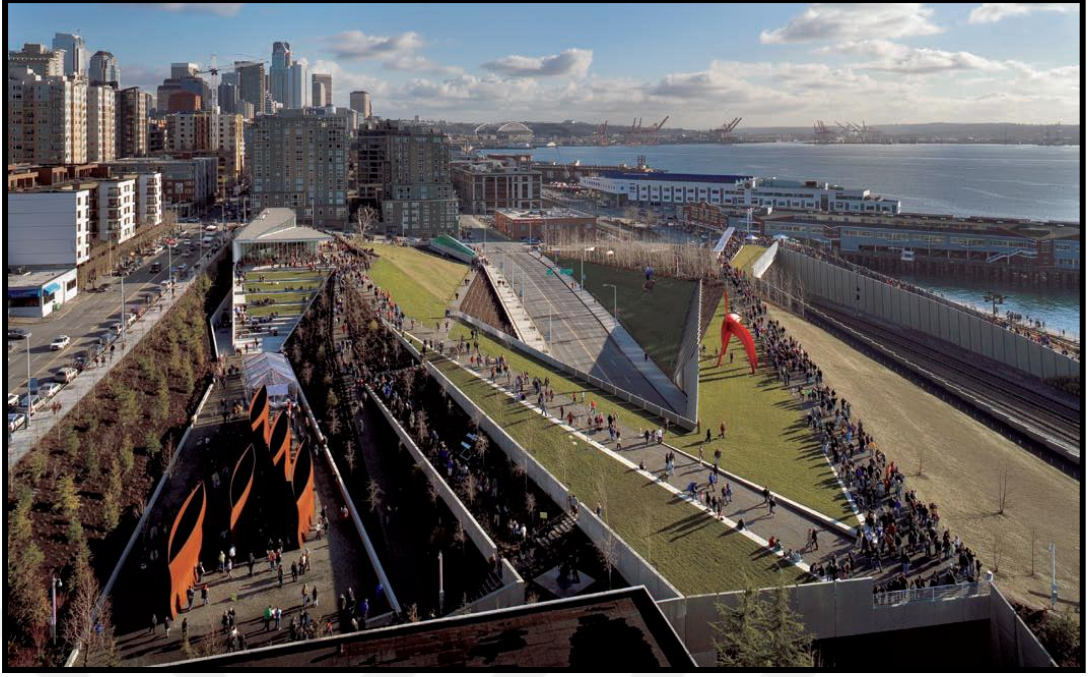
uzanan deniz kıyısında bir deniz duvarı inşa edilmiştir. 2001 yılında dönüşüm projesi için tasarım çalışmaları başlatılarak alandan 92.986 metreküp kir toprak kaldırılmış ve geri dönüşümlü dolgu olarak kullanılmak üzere parka taşınmıştır. Yapımına 2005 yılında başlanan projenin park inşaatı ve sanat enstalasyonu 2006 yılında büyük ölçüde tamamlanarak 2007 yılında halka açılmıştır.

Weiss/Manfredi tarafından tasarlanan proje, kentin su kıyısına halkın erişimini sağlamanın yanı sıra, müze ile büyük sanat eserleri için estetik bir ortam oluşturmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, sürdürülebilir yeni arazi formları oluşturmak, yerel bitkileri beslemek, bir kıyı şeridini yeniden inşa etmek ve sualtı habitatını tekrar kazanmak da projenin hedefleri arasındadır (Huber, 2008).

Şekil 2.14 Dönüşüm Alanının İnşaat Öncesi ve sonrası Görünümü (Huber, 2008)

Balıkçılık alanı, petrol deposu ve altyapı koridoru olarak kullanılan 9 dönümlük bir alana sahip bu dönüşüm projesi, demiryolu rayları ve karayolu arasında köprü kurarak mevcut kullanıcılar ve gelecekteki kullanıcılar için Z-şeklinde sunduğu manzara sahnesi ile yeni bir kentsel kenar yaratmaktadır.

Şekil 2.15 Seattle Sanat Müzesi (Huber, 2008)

Dönüşüm projesi ile büyük ölçekli sanat çalışmaları, parkın odak noktası haline gelmektedir. Yeni karşılaşmalara ve etkileşimlere izin veren benzeri görülmemiş bir kentsel mekan yaratan proje, köpeklerini gezdiren, bebek arabaları ile piknik yapan aileler tarafından kullanılmaktadır. Bununla birlikte, sosyal etkileşim çevresel restorasyon ile tamamlanarak, Washington Üniversitesi araştırmacıları tarafından somon balığı yeni restore edilen plajlara geri döndürülmüştür. Böylece müze hızlı ve başarılı bir şekilde hedeflerine ulaşmaktadır (URL15).

Genel Değerlendirme

İncelenen bu dünya örnekleri sosyal sürdürülebilirlik ölçüt ve göstergeleri baz alınarak Tablo 2.5’de değerlendirilmiştir.

Tablo 2. 5. İncelenen Dünya Örneklerinin Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Ölçütler	Hafencity	22@Barcelona	Olympic Sculpture Park
Çeşitlilik	✓	✓	✓
Eşitlik	✓	-	-
Erişilebilirlik	✓	✓	✓
Yaşam Kalitesi	✓	✓	✓
Kimlik	✓	✓	✓
Katılım (Yönetim)	✓	✓	✓

2.6. Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri ve Göstergeleri

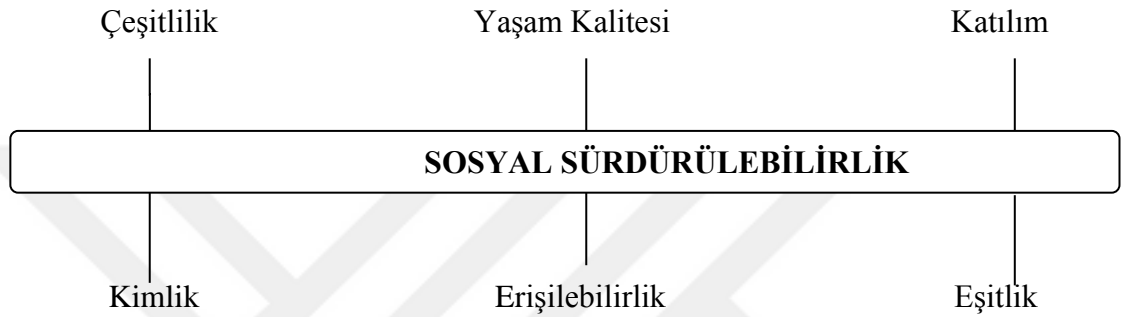
Kentsel dönüşüm projelerinde, sosyal sürdürülebilirliğin oluşturduğu dokuz boyut ve alanı aşağıdaki gibidir:

- Eğitim;
- Çeşitlilik;
- İstihdam;
- Refah ve güvenlik;
- Erişilebilirlik;
- Eşitlik;
- Kimlik, (yer ve kültür duygusu);
- Demokrasi ve Yönetim (Katılım, güçlendirme ve kazanım);
- Yaşam kalitesi (Huzur, mutluluk).

Bunlar yerel toplulukların ve mahallelerin sosyal sürdürülebilirliği için kritik alanlardır. Potansiyel doğrudan ve dolaylı etkileri değerlendirmek çok önemlidir çünkü kentsel dönüşüm projeleri onlar için gerçekleştirilecektir. Topluluk üyelerinin sosyal gereksinimlerini karşılamak, kapsayıcı bir fikirdir. Sosyal sürdürülebilirliğin, toplumun geleceğinden ödün vermeden yapılması için aşağıdaki bileşenler dikkate alınmalıdır (Darchen and Ladouceur, 2013):

- Sosyal ağlar veya diğer sakinlerle etkileşim;
- Toplu topluluğun faaliyetlerine katılım;
- Yerin gurur duygusu;
- Konut istikrarı (ciro vs)
- Güvenlik (düzensizlik ve suç eksikliği)

Yeni ortaya çıkan bir kavram olmasına rağmen, yoksulluğun azaltılması ya da istihdam, geleneksel sosyal sürdürülebilirlik değerlendirme yöntemleri olan sosyal çeşitlilik, mutluluk ve yer duygusu gibi kavramlarla değiştirilmektedir. Bunlar sosyal sürdürülebilirlik ölçümü için net değildir. Sosyal etkinin değerlendirilmesi toplumsal katılım, planlama ve politikaları ile kent için uygun kabul edilir. Değerlendirme yöntemleri, suç, sosyal içerme, kamusal açık alan, sağlık, mahrumiyet ve toplum hizmetleri gibi konuları değerlendirebilmek için istihdama ulaşmalıdır (Darchen and Ladouceur, 2013).

Şekil 2.16 Sosyal Sürdürülebilirliğin Göstergeleri (Barron ve Gauntlett,2002)

Sosyal sürdürülebilirlik, bu koşulu elde edebilen topluluklar için olumlu bir durum ve bir süreç olarak tanımlanabilir. Yukarıdaki özellikler ve sürecin özellikleri, uygulama aşamaları ve kuruluşu bu durumun göstergeleridir.

2.6.1. Çeşitlilik

Çeşitlilik toplum tarafından teşvik edilir ve desteklenir. Farklı kültürlerin değerlerinin korunup, desteklenmesi ve tanıtılması ile birey ve gruplar arasındaki kültürel bütünleşme sağlanır ve farklı gruplar topluluğa dâhil edilerek farklılıklar değerlendirilir. Plan, bina formu, alanların işlevsel çeşitliliği ve arazi kullanım koşulları başarılı kentsel alanlar için çeşitlilik bağlamında öncü niteliklerdir. Farklı kullanım ve kullanıcılara olanak sağlayan alanlar ve bina cephelerindeki bölünmeler ticari ve sosyal aktiviteleri arttırarak mahalle kavramının kalitesini geliştirir. Bununla birlikte, çeşitlilik içinde binaların birbiriyle uyum göstermesi göz önünde bulundurulmalıdır (Akça, 2008).

Kentsel dönüşüm çalışmaları, çeşitli kullanıcı gruplarının farklı taleplerini karşılayacak özellikte, kullanışlı kentsel alanlar oluşturabilmelidir. Çeşitli yapı

formları ve kullanım koşulları sağlayan kentsel alanlar, farklı kullanıcı gruplarınca farklı alan ve sektörlerde kullanılabilir. Karma kullanımlı alanlar, toplumun aynı alanda çalışmasına, yaşamasına ve hareket etmesine izin verir. Bu fonksiyonel çeşitlilik, çevresel ve sosyal hareketliliği sağlayarak yerel ihtiyaçları da karşılar. Bu sayede, gece ve gündüz hareketli ve güvenli ortamlar sunan karma kullanımlı kentsel alanlar yaratılır. Çeşitlilik, arazi kullanım kararları, bina fonksiyonları ve farklı plan tipleri ile değerlendirilebilir.

Çeşitlilik Göstergeleri;

- Arazi Kullanım Koşulları Çeşitliliği
- Bina Fonksiyonlarında Çeşitlilik
- Plan Çeşitliliği

2.6.2. Eşitlik

Eşitlik, asgari düzeyde bir gelir ve çevre kalitesi olması gerektiği anlamına gelir. Bir topluluk içinde genellikle herkesin topluluk kaynaklarına ve fırsatlarına eşit erişime sahip olması gerektiği ve hiçbir bireyden veya insan grubundan toplumun geri kalanından daha büyük bir çevresel yük taşınması istenmemesi gerektiği anlamına gelir. Genel olarak, hakkaniyetin, kazanç ve zararların dağıtımında adaletli bir ihtiyaç (mutlaka eşitlik değil) ve herkesin kabul edilebilir bir kalite ve yaşam standardına sahip olması gerektiği anlamına geldiği kabul edilir. Tüm toplumlarda çevresel eşitsizlikler mevcuttur. Daha yoksul insanlar, çevre sorunlarının yükünü diğerlerinden daha fazla çekmeye meyillidir. Bunun nedeni, daha varlıklı insanların yaşadıkları yerle ilgili daha fazla seçeneğe sahip olmalarıdır: çevreleri bozulmamış bölgelerde yaşamak için daha fazla para ödemeyi göze alabilirler. Ayrıca, daha varlıklı insanlar mahallelerinde bulunan kirletici bir tesisin dayatılmasıyla daha iyi mücadele etmektedir çünkü finansal kaynaklara, eğitime, becerilere ve karar verme yapılarına daha iyi erişebilirler (Beder, 2000).

Eşitlik kavramı uluslararası hukukta sağlam bir şekilde yerleşiktir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insanlık onurunun ve insan ailesinin tüm üyelerinin

eşit ve devredilemez haklarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu belirtir (Weiss, 1990). Daha gelişmiş ülkelerde, refah düzeyi, nüfusa evrensel temel hizmetler sağlamayı amaçlamaktadır. Bu, her vatandaş grubuna eşit fırsatlar sağlayan ve bu hizmetlere ücretsiz erişimi garanti ederek marjinalleşmeyi ve yoksulluğu azaltan devredilemez bir sosyal hak haline gelmiştir. Eşitlik ciddiye alınacaksa, çevre ile ilgili çok yönlü değerlerin tam olarak göz önünde bulundurulması ve dikkate alınmasını sağlayacak yeni karar verme yolları bulunmalıdır. Açıkçası, çevreyi mevcut ekonomik sistemlere dahil etmek için yalnızca piyasa değerlerini genişletmek bunu başaramaz (Beder, 2000). Bununla birlikte, tüm üyelerin, özellikle toplumun en düşük gelirli insanları ve en çaresiz üyelerinin eşit şans ve sonuca sahip olmaları sağlanmalıdır. Temel hizmetler için erişim eşitliği (ulaşım, konut ve rekreasyon, eğitim, sağlık) , kuşaklar arasında eşitlik ve gelecek kuşaklar, mevcut kuşağın faaliyetlerinden etkilenmemelidir.

2.6.3. Erişilebilirlik

Erişilebilirlik, herkesin ortamındaki her merkeze erişme, kullanma ve faydalanma yeteneğidir. Erişilebilirliğin amacı, fiziksel, görsel, işitsel veya bilişsel yeteneklerinden bağımsız olarak tüm insanlar için kapsayıcı bir toplum oluşturmaktır. Alanların, tesislerin ve hizmetlerin erişilebilirliği çok önemlidir. Uygun kapsayıcı bir tasarımın etiğindeki çağdaş modellerin gereklilikleri, sosyal açıdan sürdürülebilir mimarilerin gerçekleştirilmesi ve bunun sonucunda daha yüksek çevresel kalite elde edilmesi ve kamu mallarının arttırılması için önemli stratejiler üstlenilmelidir.

Ülkemizde, aile yaşam alanlarının talebi olarak amaçlanan konut talebi, mimari tasarım alanında ve genel olarak tüm yapılı çevrenin alanında her zaman önemli bir öneme sahip olmuştur. Ticari ve konut fonksiyonlarını bir arada bulunduran tasarımlarda erişilebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik için vazgeçilmez bir faktördür. İnsanlar her yere yakın yerlerde yaşamayı ve çalışmayı ister. Dolayısıyla, insanların evlerinin ve iş olanaklarının yakın olması en idealidir. İnsanların bir yerden diğerine giderken belirli ihtiyaçlar için erişilebilirliğe sahip olmaları gerekir ve bu gerekli bir insan hakkıdır. Vatandaşlar günlük yaşam ve talepler için perakende

mağazalar, kafeler ve süpermarketler gibi çeşitli ticari faaliyetler beklemektedir. Dolayısıyla bu özellikler, girişimcilerin iş fırsatları, serbest dolaşım izni ve kolay sosyal etkileşimler nedeniyle kentsel erişimi de içermektedir.

2.6.4. Yaşam Kalitesi

İnsanların etkileşimi ve sosyal olarak toplanması için yeşil alanların olduğu yerler, sakinlerin fiziksel sağlığının iyileştirilmesinde ve stresi azaltmada etkili olmalarından dolayı sosyal refah ve insan sağlığına önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Projede, yıkım öncesi bölgenin organik planlı insan ölçekli yapısı, birbiriyle aynı, tekrarlayan bir yapıya dönüşmüştür. Yaygın kullanım için açık alan eksikliği görülür. Vatandaşlar günlük yaşam ve talepler için perakende mağazalar, kafeler ve süpermarketler gibi çeşitli ticari faaliyetler beklemektedir. Dolayısıyla bu özellikler, girişimcilerin iş fırsatları, serbest dolaşım izni ve kolay sosyal etkileşimler nedeniyle kentsel erişimi de içeriyor. Tarihi miras, mahalle, yerel özellikler, kent kültürleri ve kent morfolojisi gibi kavramlar sürdürülebilir kentler için önemlidir. Ancak maalesef, ekonomik nedenlerden dolayı birçok vatandaş bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Bu yaklaşım, kentsel sürdürülebilirlik felsefesi ve kentsel dönüşüm felsefesine uymamaktadır.

- Bireysel ve grup düzeyindeki tüm topluluk üyeleri için temel ihtiyaçları karşılar ve herkes için iyi bir yaşam kalitesi sağlar.
- Topluluğun üyeleri sorumluluk ve yetki, yer, güvenlik, doğa ile etkileşim, kendine güven ve aidiyet duygularına sahiptir.
- Toplumun üyelerinin iyi bir yaşam kalitesine sahip olabilmeleri için eğitim, istihdam, gelir, sağlık, temiz hava, barınma, toprak ve su ve yaşam standartlarına uygun yaşamaları gerekir.
- Topluluğun üyeleri sosyal olma ve kişisel gelişim fırsatına sahiptirler.

Bir mahalledeki vatandaşların kendilerini güvende hissetmeleri gerekir. Güvenli ve emniyetli yerlerde yaşamayı tercih ederler ve suç ve yolsuzluğun yaşadığı

alanlardan uzak durmaya çalışırlar. İnsanlar, toplumsal alanın güvenli olup olmadığı bilgisine erişme niyetinde olduklarından, kentsel tasarımın kamu kontrolünde alanlara sahip olması gerekir. Ayrıca, kentsel tasarım sürecinde, insanlar katılmak niyetinde. Topluluklarıyla ilgili herhangi bir kentsel tasarıma katılma şansı verildiğinde, çoğunlukla nihai projeyi sevecekler ve topluluklarına ait olma duygusu daha da artacak ve öte yandan, ESBKDP herkesin alana girmesine izin veren açık bir topluluktur. Bu da Eski sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm projesinin sadece sakinlerine değil herkese hizmet ettiğini gösterir. Bununla birlikte, sosyal sürdürülebilirlik istihdama büyük katkı sağlamaktadır çünkü insanlara refah içinde yaşamak için uygun geliri ve sosyal iletişim için bir buluşma noktası sağlamaktadır.

Günlük yaşamı kolaylaştırmak için gereken koşullar, vatandaşların yaşam tarzının ve yaşam standartlarının, istihdamın uygunluğunun, erişilebilirlik ve ticari faaliyetlerin kurulmasının sağlanmasıdır. Her vatandaş, önemli ölçüde istihdam fırsatı ve çeşitli ticari faaliyetlerin bulunduğu bir toplumu memnuniyetle karşılamaktadır. İstihdam, sosyal refaha katkıda bulunarak halkın gelir elde etmesi ve çalışma yeri sağlarken aynı zamanda sosyal yaşam standartlarını destekleyebilir. Bunlara ek olarak, istihdam oranının artması, sosyal dışlanma, aile sorunu, yoksulluk, sosyal bozukluk ve refah bağımlılığı azalmasıyla birlikte ortaya çıkmaktadır.

İnşaat malzemelerinin dayanıklılığı ve konut sakinlerine daha iyi yaşam standartları sağlamak, doğal kaynakların korunması ile ve hem şimdi hem de gelecek nesiller için kirlilik içermeyen ve kaliteli bir ortamın sağlanması ile doğrudan ilgilidir. Konutlar uygun cephe tasarımına ve bina oryantasyonuna, kirlilik kontrolü ölçüm hükümlerine ve çevre dostu donatıların montajına sahip olmalıdır. Binalarla birlikte tesislerin ve alanların idaresi de bu bölüme dâhil edilmiştir, çünkü uygun idare, fiziksel çevre koşullarının yeterli bir standartta tutulmasına ve geç onarımlar nedeniyle erken bozulma ve aşırı harcamaların korunmasına yardımcı olur.

2.6.5. Kimlik

Uyumlaştırılmış yaşam ortamı yaratma, bina kalitesi ve çevresi ile ilgili beş parametreden oluşur. Komşuluk uyumluluğu, cadde ve bina yerleşimi, mevcut binaların rehabilitasyonu ve yerel yapıların teşviki ve tarihi yapı korumasını içerir.

Binalar ve komşu alan, uyumlu bir yaşam ortamı oluşturmak için uygun şekilde tasarlanmalı ve vatandaşların yaşam standartlarını iyileştirmek ve elde tutmak için uygun bir şekilde muhafaza edilmelidir. Bunlara ek olarak, bir bölgenin tekilliği, mirasın korunması ve yerel kimlik ve özelliklerin teşviki ile gösterilebilir.

Kimlik sadece fiziksel oluşumlar ve çevre ile değil, aynı zamanda kentin sosyal yapısı ile de ilgilidir. Kentin sosyal yapısı, coğrafyası, tarihi altyapısı, ekonomik ve kültürel özellikleri de kent kimliğinin önemli bileşenleridir. Bu alanları etkileyen herhangi bir değişiklik ve gelişme, doğrudan kent kimliğini de etkiler. Ancak fiziksel çevre ve yapılar kimlik argümanlarına ve kamusal alanlara odaklanır.

Peter Herrle ve Erik Wegerhoff tarafından düzenlenen “Mimari ve Kimlik” kitabında; Peter Herrle, kentsel kimliğe bağlı problemler için tek bir profesyonel grubu (örneğin mimarlar) suçlamanın adil olmadığını belirtiyor. Şehirlerde yerleşik çevre ile büyük ölçüde ilişkili olan kimlik kaybına dair ortak bir şikâyet var. Kitle iletişim araçları, mimarları aptal ve sıkıcı mimari manzaraların yaratıcısı olarak suçluyorlar. Bunu yaparken, sorunu büyük ölçüde basitleştirirler ve yerel tutarlılık ve kimliğin kaybının sadece bir profesyonel grup tarafından dengelenemeyecek bir şey olduğu gerçeğini görmezden gelirler. (Herrle and Wegerhoff, 2008)

2.6.6. Katılım

Sürdürülebilirliğin önemli bir boyutu da katılım ve yönetim kavramlarıdır. Birleşmiş Milletler, karar vermede yerel halk katılımının kentin sürdürülebilirliği için bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır. Halkın katılımını sağlamak için farklı yerler arasındaki çeşitliliği korumayı da amaçlamaktadır. Bu nedenle, idari birimler ve yereller farklı yaklaşımlar arasında olmasına karşılıklı diyalog ile çözülebilir. İyi bir çevre bilgisi, teknik terim uzmanlığı edinme, çevresel karar alma gereksinimi, çevresel uygulama stratejilerini iyileştirme, iyileştirilmiş yönetim yönetişimi ile kapasitesi ve son olarak teknik ve finansal kaynakların kullanımı, sürdürülebilir bir şehirde güçlü yerel yönetişimin kararlı aktörleri olarak listelenmiştir (UNCHS, 1996).

Yerel halkı proje sürecine dahil etmek, insanların talep ve beklentilerini dikkate almak ve insanlara farkındalık yaratan faaliyetleri yürütmek projede başarıya ulaşmak için önemli stratejilerdir. Dönüşüm projelerinde, planlamanın en önemli araçlarından biri olan kişilerin katılımı, kentsel alanlarda yaşayan sakinleri projenin tüm adımlarına dâhil etmek ve insanları konuyla ilgili ikna etmek suretiyle yerel yönetimler tarafından sağlanabilir. Kentsel dönüşüm projelerinde sakinler ve yerel yönetimler arasındaki diyalog çok önemlidir. Halkın katılımını sağlamak hem projenin benimsenmesinde hem de insanların beklentilerinin ölçümü açısından önemlidir. Bu sebeple, sakinlerin talepleri halkla yerel yönetimler arasında köprü görevi görmektedir. Sakinlerin ekonomik durumuyla ilgili diğer bir sonuç da mülk durumudur. Proje alanındaki toplam parsel alanının% 28'i özel mülkiyete aittir.

2.7. Kentsel Dönüşümde Sosyal Sürdürülebilirlik İçin Kritik Faktörler

Kentsel dönüşüm büyük ölçüde kentsel çevre değişimi ve sosyo-ekonomik hedefler içinde kalırken kentsel bozulmayı önlem ile baş etmek için uygulanmaktadır. Diğer yandan, kentsel dönüşüm etrafında inşa edilecek projeler, belirli alanlarda toplum gruplarının imhası ve çevrenin bozulması dâhil olmak üzere toplumdaki birçok gerileme ile çevrilidir. Sürdürülebilir kentsel dönüşüm şu anda kentsel dönüşüm projelerinin kaderini iyileştirmek ve çeşitli engellerin üstesinden gelmek için uygulanmaktadır. Bu şekilde düşünülmesi sürdürülebilir topluluklar kurmak için hayati önem taşımaktadır. Vatandaşların refah içinde yaşayabildiği bir toplum sürdürülebilirdir ve projeler, refah içinde yaşamak için gerekli koşulları yarattıklarında, herkesi koruyarak sosyal yönlerden eşit koşullara sahip olduklarında sürdürülebilirdir.

Kamu Özel Ortaklıkları, sosyal açıdan sürdürülebilir ve kendi kendini sürdürebilen kentsel dönüşüm projeleri açısından faydalı araçlardır. Buna ek olarak, çeşitli ve devam eden fonlar sürdürülebilir kaynakların sağlanması ve dönüşüme yönelik kapsamlı entegre yaklaşımı parça parça müdahalelerinin önlenmesi için desteklemektedir. Dönüşüm ajansı ofislerinin yerlerinin dönüştürülecek alana olan mesafesi az olmalıdır. Dönüşüm projesi ile ilgili soruları net olarak açıklayabilmek için bölge sakinlerine bir yer sağlama güvencesi, kent planlama yetkililerine yönelik

güvensizliğin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Görüntüler, çizimler ve markalar yenileme alanının bitmiş versiyonunu göstermek için gereklidir. Aslında, kentsel dönüşüm için seçilen mahalleler, düşük kiraları ve yaşam maliyetleri nedeniyle, genellikle şehrin daha düşük gelirli yeni gelenleri için alıcı alanlar olarak hareket etmiştir. Bu yerlerin imajı, orta-yüksek gelirli insanların bu mahallelere ek olarak, sosyal, ekonomik ve yeşil alt yapıya yeni iç yatırımlar çekmek amacıyla dönüşüm projeleri ile geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Dönüşüm projeleri, yeni gelenlerin ve dış finansörlerin entegrasyonu için gerekli sosyal ve fiziki altyapı ve hizmetleri elde etmelidir. Özellikle, belediye yetkililerinin temel görevi, bölge sakinlerinin dönüşüm alanında istem dışı yer değiştirmelerini önlemektir. Bu nedenle, yerel ekonomik sorunlardan kaynaklanan istemsiz yer değiştirmeyi en aza indirmek için kentsel yenilenmenin planlama aşaması özenle ele alınmalıdır.

Avrupa'da Toplumsal Olarak Sürdürülebilir Kentsel Dönüşümün Ölçülmesi konferansında Dixon ve Colantonio, sosyal sürdürülebilirlik kavramının mevcut kuramsal tartışmalarda yeterince ya da çoğu zaman basitleştirilerek tebrikleştirildiğini belirtmektedir. Ayrıca, sosyal sürdürülebilirliği, sürdürülebilir kalkınmanın bağımsız bir boyutu olarak belirlemek için çok az girişimde bulunulmuştur. Bu yüzden, sürdürülebilir kalkınmanın farklı boyutları arasındaki ilişki hala yeterince açık değildir. Bunun yanı sıra, Dixon ve Colantonio, sürdürülebilir kalkınmanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için sosyal sürdürülebilirliğin son aşama olduğunu, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin de sürdürülebilir kalkınma için amaç ve araçlar olduğunu ileri sürmektedir. Dahası, sosyal sürdürülebilirlik kavramının otoriter bir tanımı yoktur, her yazar veya politikacı kendi bakış açısına göre kendi tanımlarını yapar. Dixon ve Colantonio, sosyal sürdürülebilirliğin adil bir sosyal ve tarihsel süreç olduğunu ancak bir nihai ürün olmadığını vurgulamaktadır.

Chiu, sosyal sürdürülebilirlik söylemine konut ve yapılı çevre perspektifinden üç ana yaklaşım tanımlar. İlk ifadeye göre; Sosyal sürdürülebilirlik çevresel sürdürülebilirliğe eşittir. Bu nedenle, bir eylemin toplumsal sürdürülebilirliği, toplumsal sınırları ve kalkınma sınırlarını temsil eden belirli toplumsal ilişkilere, geleneklere, yapıya ve değere dayanmaktadır. İkinci ifadeyi çevresel

sürdürülebilirliği elde etmek için gerekli olan toplumsal önkoşullara işaret eden “çevresel odaklı” olarak etiketler. Gezegenin fiziki kısıtlamaları içinde insan faaliyetlerini yürütmek amacıyla toplumsal yapı, değer ve standartların değiştirilebileceği görüşünü savunmaktadır. Son ifade, “insan odaklı” olarak tanımlanıyor ve sosyal istisnaları ve yıkıcı çatışmaları azaltarak, insanların refahını ve kaynakların adil dağıtımını iyileştirmekten bahsediyor. Chiu, sosyal önkoşulların, sosyal bağlantıların, barınma niteliğinin ve konut kaynaklarının ve servetin adil dağılımının sürdürülebilir konut geliştirmenin temel bileşenleri olduğunu kanıtlamak için ikinci ve üçüncü yaklaşımı kabul eder.

Kültür, zihnin ve ruhaniyetin yetiştirilmesiyle büyük ölçüde ilişkili olan geniş bir kavramdır. Toplumun sosyal ve kültürel bütünleşmesi, ahlak, değerler, yasalar, gelenekler, miras ve yaşam biçimlerini içerir. Kültürün, nesiller boyunca biriken kendi özellikleri de vardır. Farklı, benzersiz ve zamanla bir yere kimlik verir. Buna göre, bir mekânın kültürü doğal çevreden ayrılamaz ve kesinlikle bir yerin sürdürülebilirliğini oluşturmasında önemli bir rolü vardır.

Toplumsal sürdürülebilirlik, kamu refahı, yaşam kalitesi ve gelecekteki sakinler için tatmin edici olmalıdır. Yeni toplulukların oluşturulması için planlama, tasarım ve geliştirme konularına yeni meslekler ve çeşitli mesleklerin katılımını gerektirir. Saffron Woodcraft'a göre “Sosyal Sürdürülebilirlik İçin Tasarım” da; yaygın bir anlayış var ki; Fiziksel ve çevresel koşullar, sakinlerin sosyal davranışlarını etkiler ve şekillendirir. Woodcraft ve onun takım sorusu; “Mimarlık sosyal davranışları ve insanların yer duygusunu nasıl şekillendirir; yüksek kalitede, iyi bakılmış kamusal alanların kişisel güvenlik algılarını nasıl etkilediği; ve yeşil alanların rolü toplumların refahını belirler.” Sosyal altyapı; Eğitim birimleri, alışveriş birimleri, yeşil alanlar, eğlence alanları ve ulaşım gibi yeni bölgelerin oluşturulması projenin çok erken aşamalarında düşünülmelidir.

Bunlar yerel kimlik ve sosyal yapı sakinlerin duyguları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kalıcı olarak başarılı ve sosyal olarak sürdürülebilir topluluklar, yeni toplulukların oluşturulması için çeşitli disiplinlerin entegrasyonunu gerektirir. Ekonomik, çevresel ve sosyal olarak sürdürülebilir topluluklar yaratırken, mimari, planlama, ekonomik kalkınma, kamusal alan ve kamu politikası çalışmaları, konut yönetimi, finansal tesisler, toplum gelişimi ve yerel yönetimin temel unsurlarıdır.

Bununla birlikte, yeni toplulukların yaratılması ve geliştirilmesi sürecine dahil olan kamu ve özel sektör paydaşlarının farklı idealleri ve yaklaşımları, sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir topluluklar yaratmayı zorlaştırmaktadır. Her toplumun farklı gereksinimleri ve özellikleri vardır; bu nedenle her toplumun bağımsız olarak değerlendirilmesi gerekir. Çevresel sürdürülebilirlikten farklı; Sosyal sürdürülebilirliğin kesin kuralları ve standartları yoktur. Sosyal sürdürülebilirlik çevresel sürdürülebilirlik standartlarıyla aynı şekilde öngörülemez; Plancıların, yerel ajansların ve geliştiricilerin yerel ihtiyaçları ve durumları dikkate almalarını ve bunlara cevap vermelerini gerektirir. Sosyal Sürdürülebilirlik İçin Tasarım” da Woodcraft, yerel toplum altyapısının, yeni toplulukların sosyal gereksinimlerinin, sağlayıcıların mali yararları nedeniyle sıklıkla ihmal edildiğini belirtmektedir. Sosyal, ekonomik ve çevresel olarak güvenli topluluklar inşa etmek yerine, böyle bir yaklaşım sadece konut sakinlerine ev sağlar. Güçlü bir sosyal altyapı sağlanamazsa, bu tür toplulukların başarısızlığı ve gerilemesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Woodcraft, böyle bir başarısızlıkta toplumun sosyal fiyatının finansal maliyetlerden çok daha yüksek olduğundan bahseder.

Joseph Rowntree Vakfı'nın araştırmasına göre, yeni topluluklar için dokuz ilke tanımlanıyor. Bu öncelikler; iyi eğitim; kaliteli konut, temiz ve dostane alanlar; sosyal refah çalışanlar; okul öncesi çocuk bakımı; bütünleşmiş sosyal konut; mahalle çalışanı; açık alanlar ve parklar için denetim; kurumlar arası dikkatli planlama. CABE Ulusal Konut Denetimi 2007'de hizmetlerin, mahallelerin memnuniyeti ile sosyal altyapının memnuniyeti arasında bir bağlantı kurulmuştur.

Bu çalışmaya göre, sakinlerin evlerinden memnun olmalarına rağmen, kamusal açık alanların, çocukların bisiklete binmeleri için güvenli sokak düzeninin yetersizliğinden dolayı mahallelerinden memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak, çevresel açıdan sürdürülebilir olan önemli altyapının yanında, sosyal olarak sürdürülebilir alanların nasıl kurulacağına bir cevabı olarak çok az pratik kaynak bulunmaktadır. Ayrıca bahsi geçen hususlar, koşulların göstergeleri ve onların yaratım ve uygulama aşamalarıdır.

Aşağıda bahsedilen hususlar koşulun göstergeleridir ve bunların yaratılması ve uygulanması için adımlardır:

- Önemli hizmetlere eşit erişim (eğitim, ulaşım, eğlence, sağlık ve barınma dahil)
- Kuşaklar arasındaki eşitlik, yani gelecek neslin, mevcut kuşağın faaliyetlerinden dolayı olumsuz etkilenmeyeceği anlamına gelir.
- Tamamen farklı kültürlerin olumlu taraflarının korunduğu ve değer verildiği, grupların ve bireylerin talep ettiği kültürel desteğin sağlandığı ve desteklendiği kültürel ilişkiler sistemi.
- Vatandaşların sadece seçim süreçlerinde değil, aynı zamanda özellikle yerel düzeyde politik alanlarda da siyasete yüksek katılımı
- Nesiller arasında sosyal sürdürülebilirliğe yönelik farkındalığı artırma araçları
- Bu yükselme araçlarını sürdürmek için topluluk sorumluluğu duygusu

Canlı ve kapsayıcı toplumların binalara yaptığı katkılardan dolayı sosyal ve kültürel unsurlar ana unsur olarak tanımlanmaktadır. Aidiyet duygusu ve topluluk kimliği duygusu; farklı topluluklardan, geçmişlerden ve inançlardan insanlarla hoşgörü, itibar ve bağlantı; dostane, işbirlikçi ve yardımcı tutumları olan mahalleler; kültürel, eğlence, toplum, spor ve ilgili etkinlik alternatifleri; vizyoner, verimli ve toplum dostu polis faaliyetleri ile düşük seviyeli ve anti-sosyal tutumlarda suçlar; herkesin sosyal olarak dâhil edilme şansı ve benzer yaşam koşullarına sahip olma şansı, kültürel ve sosyal yaşama yönelik önemli destekler olarak tanımlanan altı unsurdur. Toplumsal sürdürülebilirlik, topluluklar içindeki yaşamı zenginleştiren bir durumla birlikte, bu durumdaki başarıya ulaşabilecek olan topluluk içindeki bir süreçtir. Sonuç olarak; Bu tez çalışmasında yer alan Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi, sosyal sürdürülebilirlik bileşenlerini takip ederek değerlendirilecektir;

- Sosyal altyapının sağlanması
- Açık alanların kullanılabilirliği
- Sosyal iletişim için buluşma noktası oluşturmak

- Erişilebilirlik
- Uyumlaştırılmış yaşam ortamının oluşturulması ve yerel özelliklerin korunması
- Daha iyi yaşam standartları sağlanması
- Psikolojik gereksinimleri karşılama yeteneği
- Herkes için uygun fiyat ve adalet
- Halkın katılımı.

Tablo 2.3. Araştırma Kapsamında Kullanılan Sosyal Sürdürülebilirlik Değerlendirme Parametre ve Göstergeleri

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PARAMETRELERİ	
ÖLÇÜTLER	GÖSTERGELER
YAŞAM KALİTESİ	<ul style="list-style-type: none"> - Kişi başına düşen açık-yeşil alan miktarı - Güvenlik - Konut büyüklüğü - Yerel istihdam olanaklarının artması - İşsizlik oranını düşürücü etkisi - Suç Düzeyi azaltma etkisi - Akşam saatlerinde ve gece ‘oldukça güvenli’ veya ‘çok güvenli’ hissedenden yüzdesi - Gün boyunca dışarıda ‘oldukça güvenli’ veya ‘çok güvenli’ hissedenden yüzdesi
ÇEŞİTLİLİK	<ul style="list-style-type: none"> - Binalarda Fonksiyonel Çeşitlilik/ Hizmet çeşitliliği - Arazi Kullanım /İşlevsel Çeşitlilik - Farklı Sosyal Plan Tipleri Sunması
EŞİTLİK	<ul style="list-style-type: none"> - Engelsiz mekân üretimi - Farklı yaş gruplarına hizmet edecek aktivite alanları - Herkes için adalet (Kiracı, Mülk Sahipleri, Gönderilen Ve Yeni Gelenler)

KATILIM	<ul style="list-style-type: none"> - Toplantı, Görüşme ve Karar Alma Süreçlerinde Halkın Aktif katılımı - İlan ve Duyuruların Yeterli Düzeyde Yapılması - Taleplerin Dinlenip, Projeye Yansıtılması - Talep ve Beklentilerin Belediyeye Ulaşmasını Sağlayan Bir Kuruluş
ERİŞİLEBİLİRLİK	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık hizmetlere erişebilirlik - Eğitim hizmetlere erişebilirlik - Açık-yeşil alanlara erişebilirlik - Ticari alanlara hizmetlere erişebilirlik - Sosyal-Kültürel aktivite alanlarına erişebilirlik - İbadethane alanlarına erişebilirlik - Toplu taşıma duraklarına erişebilirlik - 500m veya 15 dakikalık yürüme mesafesinde bulunan tesislerin geliştirilmesi - Açık alana erişim - sakinler / çalışanlar için ortalama yolculuk süresi(Dakika) - Eğlence tesislerine erişim - sakinler / çalışanlar için ortalama yolculuk süresi(Dakika)
KİMLİK	<ul style="list-style-type: none"> - Topluluk duygusuna ve kimliğine katkısı (Gösteri sanatları, müzeler, festivaller vb. için alanlar) - Yöre halkına, yıkım hakkında danışılmış olması veya bölgedeki tarihi ve kültürel önem taşıyan binaların farklı bir yerine taşınması - Projenin ticari ücretsiz kamusal alanları ve yeterli çoklu- inanç altyapısını desteklemesi

BÖLÜM 3

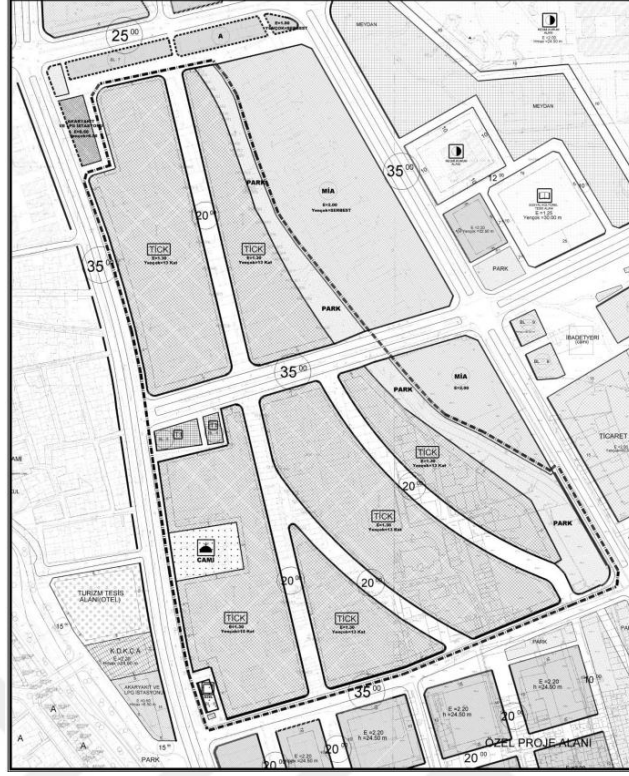
3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu araştırmanın temel materyalini saha araştırması oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında Şanlıurfa kentinde 2013 yılında temelleri atılan ve şehrin ilk kentsel dönüşüm projesi olma özelliğini taşıyan henüz tamamlanmamış Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi örneklem alanı olarak seçilerek incelenmiştir (Şekil 3.1). Araştırmada yerinde yapılan inceleme ve araştırmalarda tutulan notlar, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Emlak ve istimlâk Daire Başkanlığı Kentsel Dönüşüm Şubesi'nden alınan bilgi ve belgeler, alanda çekilen fotoğraflar kullanılmıştır. Bu alan Toplu Konut İdaresi tarafından kentsel dönüşüm uygulaması olarak projelendirilmiştir. Uygulama imar planında yapılaşma koşulları; Adalar arasında toplam inşaat alanı değişmemek kaydıyla emsal aktarımı yapılarak, Emsal MİA :2.00, Emsal Konut:1.30,yapı yüksekliği ise serbest olarak tanımlıdır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanının Kent İçerisindeki Konumu

Şekil 3.2 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı İmar Durumu ve Yapılaşma Koşulları (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi)

Araştırmada örneklem alanına ilişkin imar planı, plan uygulama hükümleri, vaziyet planı, yapı mimari projesi araştırmanın diğer materyalleri arasında yer almaktadır.

Şekil 3.3 Dönüşüm projesinin gerçekleşmesi durumundaki alan görünümü (Şanlıurfa)

3.2. Yöntem

Şanlıurfa’da yapım aşamasında olan bu kentsel dönüşüm projesinin, sosyal sürdürülebilirlik açısından analizini konu alan bu çalışmanın yöntemi temelde dört aşamadan meydana gelmektedir. Araştırmada problem tanımına dayalı olarak konu ile ilgili literatür taraması kapsamında çeşitli araştırma makaleler, kitaplar ve tezler incelenmiştir. Yapılan araştırma ve incelemelerden elde edilen bilgilere dayalı olarak sosyal sürdürülebilirlik ölçütleri tanımlanmıştır. Bu aşama ayrıntılarıyla incelenecek olan kentsel dönüşüm projesinde sosyal sürdürülebilirlik analizine yönelik kuramsal ve kavramsal bir temel oluşturmaktadır.

Araştırma yöntemi çerçevesinde veri toplama, analiz ve değerlendirme süreçleri çalışılmıştır. Şanlıurfa eski sanayi bölgesi kentsel dönüşüm projesi paftaları, konu ve çalışma kapsamı ile ilgili yapılan kaynak araştırmaları doğrultusunda değerlendirilerek dönüşüm alanında yapılan inceleme ve notlar ve fotoğraflar ile birlikte tüm veriler toparlanarak sanayi alanı dönüşümü kapsamında alanın mevcut ve öneri durumuna ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırma yönteminin ikinci aşaması, sosyal sürdürülebilirliğin ölçülmesinde parametre ve göstergelerin geliştirilmesidir. Temelde bu parametreler yaşam kalitesi, eşitlik, erişilebilirlik, refah seviyesi, çeşitlilik, kimlik, demokrasi ve yönetim, eğitim ve istihdam olmak üzere dokuz göstergeden oluşmaktadır. Bu ölçütlerin kentsel dönüşüm projesinde test edilmesine yönelik alt göstergeleri tanımlanmaktadır (Tablo 2.3).

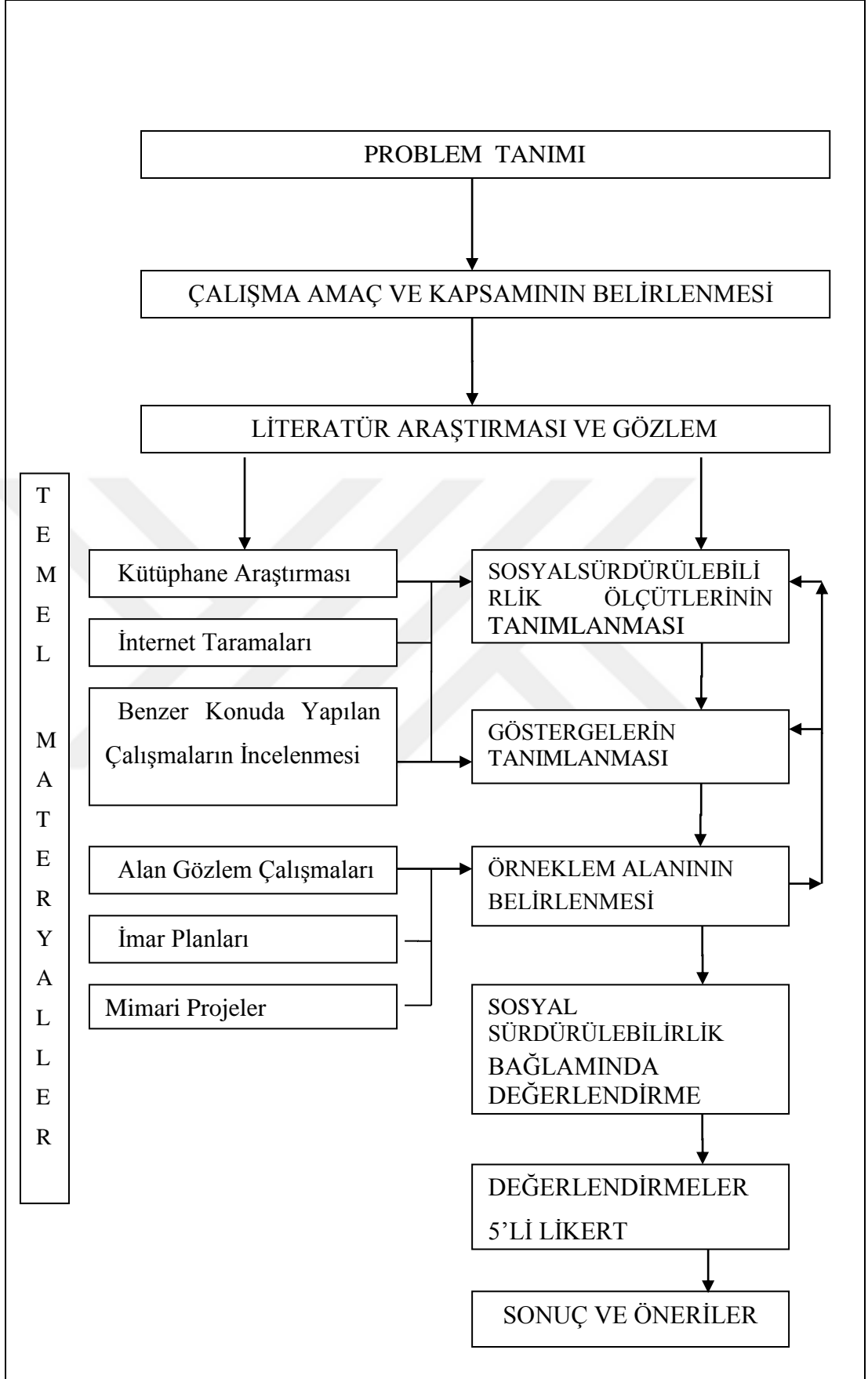
Araştırma yönteminin üçüncü aşamasında saha araştırması yapılmıştır. Araştırmada, çalışma alanı kapsamında incelenen kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirlik parametrelerine bağlı olarak belirlenen ölçütlere bağlılık derecelerinin analizi fotoğraflar çekilerek detaylandırılmıştır. Örneklem alanında sosyal sürdürülebilirliğin ölçülmesinde 5’li likert yöntemini esas alan puanlama yaklaşımı kullanılmıştır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Çalışmada Kullanılacak Puanlama Yaklaşımı

PUAN	DEĞER YARGISI	PUAN ARALIĞI
5	Çok İyi	4.20 - 5.00
4	İyi	3.40 - 4.19
3	Orta	2.60 – 3.39
2	Kötü	1.80 – 2.59
1	Çok Kötü	1.00 – 1.79

3,40 ve üzeri iyi/başarılı, 3,39 ve altı kötü/başarısız olarak değerlendirilmiştir.

Bu puanlama esas alınarak gözleme dayalı olarak her bir ölçüt ve bu ölçütü meydana getiren alt göstergeler puanlanmıştır. Puanlama sonucunda elde edilen toplam puan, alt gösterge sayısına bölünerek aritmetik ortalaması bulunmuştur. Bu sayede hem ölçütler hem de gösterge başlıklarının başarı/uygunluk değerleri elde edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda incelenen kentsel dönüşüm projesinin, sosyal sürdürülebilirlik açısından güçlü ve zayıf yönleri tanımlanmıştır. Bununla birlikte, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bağlı olarak kentsel dönüşüm alanlarının projelendirme ve tasarımına ilişkin öneriler geliştirilmektedir.

Şekil 1 Araştırma İzlencesi

Tablo 3.2.Yaşam Kalitesi Göstergeleri

YAŞAM KALİTESİ					
Alt Göstergeler	Puan Sistemi				
Kişi Başına Düşen Açık-Yeşil Alan Miktarı	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan
	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Zengin
Güvenlik	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi
Suç Düzeyi azaltma etkisi	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi
İşsizlik oranını düşürücü etkisi	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi
Yerel istihdam olanaklarının artması	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi

Tablo 3.3.Eşitlik Göstergeleri

EŞİTLİK					
Alt Göstergeler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan
Engelsiz mekân üretimi	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli
Farklı yaş grupların hizmet edecek aktivite alanları	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli
Herkes için adalet (Eşit hak, fırsat, eğitim, gelir ve sağlık eşitliği)	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli

Tablo 3.4. Katılım ve Yönetim Göstergeleri

KATILIM VE YÖNETİM					
Alt Göstergeler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan
Görüşme, Toplantı ve Karar Alma Sürecinde Halkın Aktif Katılımı	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli
İlan ve Duyurular, Bilgilendirme	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli
Taleplerin Dinlenip, Projeye Yansıtılması	Yok	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli
Talep ve Beklentilerin Belediyeye Ulaşmasını Sağlayan Kuruluşun Aktifliği	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli

Tablo 3.5.Çeşitlilik Göstergeleri

ÇEŞİTLİLİK					
Alt Göstergeler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan
Arazi kullanımı/İşlev Çeşitliliği; Farklı kullanım alanları (Kamusal alan, konut ve ticari alanlar) sunup sunmadığı değerlendirilmektedir.	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Zengin
Plan Tipi Çeşitliliği Farklı büyüklük, form ve plan tipi sağlayıp sağlamadığı değerlendirilmektedir	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Zengin
Fonksiyon çeşitliliği ; Mekanların farklı kullanıcılara ve kullanımlara izin verip vermediği değerlendirilmektedir.	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Zengin

Tablo 3.6. Erişilebilirlik Göstergeleri

ERİŞEBİLİRLİK					
Alt Göstergeler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan
Sağlık hizmetlere erişebilirlik	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
Eğitim hizmetlere erişebilirlik	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
Açık-yeşil alanlara erişebilirlik	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
500m veya 15 dakikalık yürüme mesafesinde bulunan tesislerin geliştirilmesi	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
Açık alana erişim - sakinler / çalışanlar için ortalama yolculuk süresi(Dakika)	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
Eğlence tesislerine erişim - sakinler / çalışanlar için ortalama yolculuk süresi(Dakika)	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
Toplu taşıma duraklarına erişebilirlik	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi
Planın fiziksel tasarımı, yürüyüş, bisiklet, toplu taşıma, araba gibi çok modlu hareketlilik seçeneklerinin kullanımını teşvik etmesi	Çok Kötü	Kötü	Kısmen İyi	İyi	Çok İyi

Tablo3.7.Kimlik-Karakter Göstergeleri

KİMLİK					
Alt Göstergeler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan
Projenin topluluk duygusu ve kent kimliğine katkısı (gösteri sanatları, müzeler, festivaller ve yerel el sanatları fuarları vb.)	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Yeterli
Merkez olarak dönüşümü öngörülen alanda kamu mülkiyetindeki alanlarının (ŞBB, Maliye Hazinesi tasarrufundaki) sosyal donatı (eğitim, sağlık, kültür, rekreasyon) alanları için kullanılmalarının desteklenmesi.	Çok Yetersiz	Yetersiz	Kısmen Yeterli	Yeterli	Oldukça Yeterli
Mahalle imajı gelişimi	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Yeterli
Aidiyet	Yok	Oldukça Zayıf	Kısmen	Yeterli	Oldukça Yeterli

Tablo 3.8.Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri ve Göstergeleri Özet Tablosu

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÖLÇÜTLERİ VE GÖSTERGELERİ					
Yaşam Kalitesi	Eşitlik	Erişilebilirlik	Katılım	Kimlik	Çeşitlilik
Açık-Yeşil Alan Sosyal-Kültürel Alan	Halkın Katılımı	Toplu Taşıma Alanları	Görüşme, Toplantı ve Karar Alma Süreçlerinde Halkın Aktif Katılımı	Topluluk duygusu ve gururuna katkısı	Konut Çeşitliliği
Güvenlik	Engelsiz Mekan Üretimi	Bisiklet Yolları	İlan ve Duyuruların Yeterliliği	Kamusal Alan	Bina Fonksiyon Çeşitliliği
İstihdam katkısı	Farklı Aktivite Alanları	Engelliler İçin Erişim	Taleplerin dinlenip projeye yansıtılması	Aidiyet	Arazi Kullanım/ İşlevsel Çeşitlilik
İşsizlik Oranını Düşürücü Etkisi		Ticari Merkezlere Erişim	Kuruluş /Ajans	İmaj Gelişimi	
Suç Düzeyi Azaltma Etkisi		Sosyal Donatı Alanlarına Erişim			
DEĞERLENDİRME	1:Çok Kötü 2:Kötü 3:Orta 4:İyi 5:Çok İyi				

BÖLÜM 4

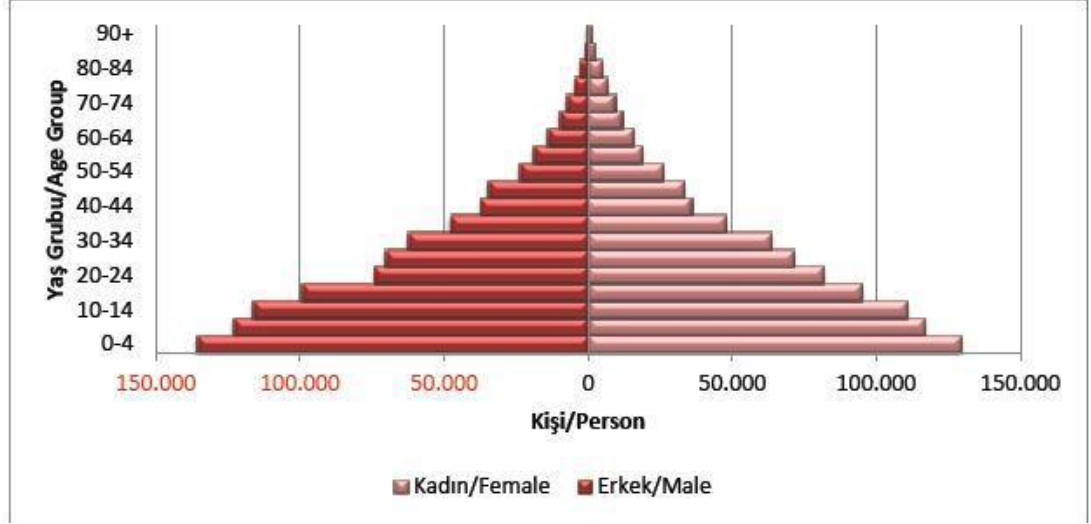
4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Şanlıurfa Kenti ile İlgili Temel Bilgiler

Şanlıurfa Türkiye kalabalık kentler arasında dokuzuncu sıradadır. 2000 yılında 1,4 milyon olan nüfusu 2013 yılında 1,8 milyona yükselmiştir. Şanlıurfa'nın nüfusunun önemli bir bölümü kırsal alanda bulunmaktadır. Kırsal nüfusun genel nüfus içindeki oranı % 44,53'tür. Şanlıurfa kırdan kentte göç alırken ayrıca büyükşehirlere ise göç vermiştir. Kent ciddi anlamda göç vermesine rağmen nüfus artmaktadır. Bunun nedeni kent içindeki yüksek doğum oranı olarak gösterilmektedir (Karasu,2014). 2012 verilerine göre Türkiye geneline baktığımızda doğurganlık hızı binde 2,08 iken bu oran Şanlıurfa da binde 4,39'dur. Şanlıurfa 2012 göre doğan toplam çocuk sayısı 58,069'dur. Aynı yıl içinde verilerine göre kent nüfusunun %61,36'sı 25 yaş ve altındadır (TÜİK,2013).

Bu bölgede geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ama tarımsal işletmelerde mülkiyet dağılımı, tarımsal girdilerin azlığı, iklim koşullarının uygun olmaması ayrıca verim azlığının olması diğer taraftan tarım arazilerinin nadasa bırakılması tarımın işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur. Bundan dolayı Şanlıurfa da tarım büyük ölçüde iklim şartlarına bağlıdır. Şanlıurfa'da 1950 yılında orta büyüklükteki tarım işletmeler içindeki oranı %88 iken, bu oran 1966 yılında %47,2'ye, 1981 yılında %41'e düşmüştür. Buna karşılık küçük işletmelerin sayısının arttığı görülmektedir (Karasu, 2014).

Şanlıurfa'dan 2012 yılında yapılan ithalat miktarı 202 milyon dolardır, ayrıca aynı yıl içinde yapılan ihracat miktarı 109 milyon dolardır (TÜİK, 2014). Şanlıurfa tarihten beri bir ticaret merkezi olurken, bir sanayi kenti olamamıştır. Kentte yaşayan 1,8 milyon insandan 145 bini okuma-yazma bilmemektedir. Bu oranın 118 bini kadındır. 1,8 milyon insan sayısının sadece 50 bini fakülte mezunudur (TÜİK, 2013).

Şekil 4. 1 Şanlıurfa Nüfus Piramidi 2013 (URL9)

Tablo 4. 1 İhracat 2006-2012 (URL10)

Yıl	Şanlıurfa (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Şanlıurfa il sırası
2006	45.922	85.534.676	44
2007	86.388	107.271.750	41
2008	147.445	132.027.196	36
2009	128.893	102.142.613	34
2010	173.584	113.899.174	34
2011	147.374	134.907.073	39
2012	110.925	152.536.653	45

Tablo 4. 2 İthalat 2006-2012, (URL11)

YIL	Şanlıurfa (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Şanlıurfa İl sırası
2006	149.177	139.576.174	24
2007	194.932	170.062.715	22
2008	225.716	201.963.574	23
2009	195.541	140.928.421	23
2010	173.584	185.496.717	24
2011	247.412	240.841.697	25
2012	202.967	237.544.494	26

Tablo 4. 3 İş Kayıtlarına göre Girişim Sayıları (URL12)

	Şanlıurfa	Türkiye	Değişim (%)
İmalat	4.722	419.150	1.12
İnşaat	2.444	241.434	1.01

Gayrimenkul Faaliyetleri	213	30.233	0.7
Kültür,sanat,Eğlence Dinlence ve Spor	310	40.731	0.76
Toptan ve Perakend Ticaret	20.728	1.242.788	1.66

Tablo 4. 4 İş Kayıtlarına göre Girişim Sayıları (URL12)

Yıl	Şanlıurfa(%)	Türkiye(%)	Şanlıurfa İl Sırası
2008	12,8	11	20
2009	17	14	15
2010	12,4	11,9	24
2011	10,4	9,8	48
2012	6,2	9,2	54

4.1.1. Fiziki Yapı ve Kentsel Gelişim Süreci

Şanlıurfa ili, güneyinde Suriye sınırı, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeydoğusunda Diyarbakır, doğusunda Mardin ve batısında Gaziantep bulunmakta olup, 37-40 doğu boylamları ve 30-36 kuzey enlemleri arasında konumlanmaktadır. Deniz seviyesinden 518 metre yüksekliktedir. 1974 yılında kentin çizilen ilk imar planında yapılaşma yönü kuzeydir Kentte konutlar, kuzeyindeki Yenişehir ve batısındaki İpekyolu semtlerinde orta ve üst gelir grupları için inşa edilmiştir.1993 yılında GAP projesi ile GAP İdaresi kurulmuş ve kent için 1/25.000 Çevre Düzeni Planı çizilmiştir. Çevre planı çerçevesinde kentin doğusunda bulunan değerli tarım arazilerinin konumu dolayısıyla ilerleme batı ve kuzey yönünde belirlenmiştir (Karasu, 2014).

Şekil 4. 2 Şanlıurfa İli'nin Haritası (URL 16)

Tarihi günümüzden yaklaşık 11.600 yıl öncesine uzanan Şanlıurfa kenti, neolitik dönemin yaşandığı yer olan Fırat ile Dicle Nehirleri arasında konumlanmaktadır. Bunların odağında ise 18 km kuzeydoğusunda “Göbeklitepe” bulunmaktadır (Şekil 4.3).

Şekil 4. 3 Göbeklitepe Kazı Alanı (Orijinal, 2015)

Kireçtaşından anıtsal eserlerin yapıldığı ve büyük bir toplanma merkezi olan Göbeklitepe, ilahi törenler için bir tapınak olarak tasarlanıp inşa edilmiştir (Özbek, 2013). Neolitik Dönem sonrasında bu bölgede yeni bir kentleşme biçimi meydana gelerek Mezopotamya'nın “Verimli Hilal” bölgesinden Nil, İndus ve Hwanh-Ho Vadileri'ne uzanmıştır. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde belediyeçilik anlayışı güçlü olmadığı için sokaklar ve caddeler düzenli değildir. 1940 öncesi dönemde halka açık yeşil alanlar mevcuttur. (Gabriel, 1940). Kentin alanı 1940 yılında 0,9 km²'dir (Şekil 4.4) (Sönmez ve Akgül, 2013).

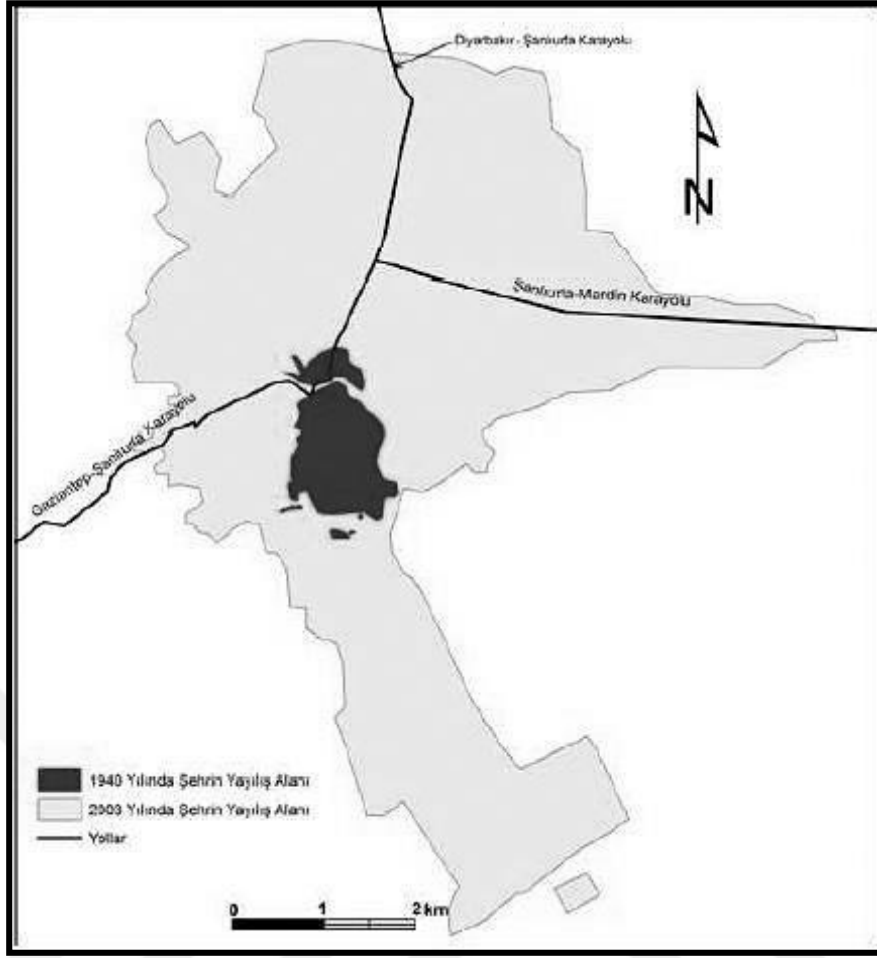
1516'da Mercibadık savaşı sonrasında, Yavuz sultan Selim döneminde Şanlıurfa ve çevresi Osmanlı Devletine katılmıştır. Şanlıurfa, Osmanlı idaresinin ilk zamanlarında Diyarbakır Eyaleti bağlanmıştır. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman döneminde Şanlıurfa Rakka eyaletine bağlı bir sancak durumuna gelmiştir(Kapaklı, 2013). Şanlıurfa 16.yy da nüfus yoğunluğu bakımından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 4.büyük kentidir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrası süreçte, eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. Meşrutiyet sonrası Şanlıurfa Halep

Vilayetinden ayrılarak bağımsız sancak haline gelmiştir. 1921 Anayasasıyla il sistemine geçilmiş, 1924 yılında Şanlıurfa sancağı il olmuştur (Karasu, 2014).

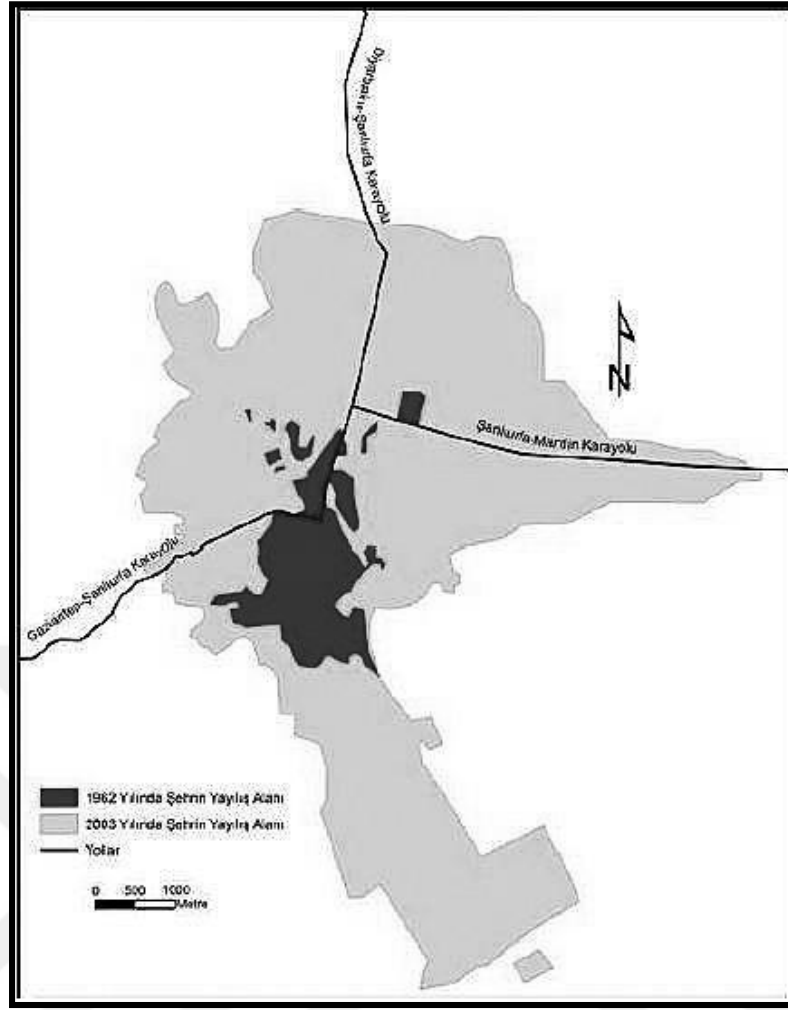
1950 yılında Şanlıurfa ilk defa imar planı yapılmıştır. Ama bu plan sadece yol istikamet planı niteliğindedir. 1970'li yıllarda tarımda makineleşmeyle birlikte önemli bir göç almıştır ancak yeteri iş olanağı olmadığı için bu göç dalgası büyük kentlere hareke etmiştir. 1974 yılında Şanlıurfa'nın ilk gerçek imar planı yapılmıştır. 1980'li yıllarda GAP kapsamında tekrardan kırdan kentte bir göç dalgası meydana geldi. 1989 yılında Çevre Düzeni Planı'nda kentin gelişme yönünün kentin doğusu olduğu ama bu bölgede kıymetli tarım topraklarının bulunduğu belirtilmişti. Bundan dolayı gelişmenin batı ve kuzey istikametlerine yönlendirilmesinin doğru olacağı öngörülmektedir (Karasu, 2014).

1963-1974 yılları Şanlıurfa hızlı bir nüfus artışı yaşandığı için gecekondulaşma süreci bu dönemde hızla artmıştır. Şehre göç edenlerin herhangi bir plana bağlı olmadan konutlar yaptıkları için çarpık yapılaşmaya neden olmuştur. Bundan dolayı 775 sayılı “ Gecekondulaşma Kanunu” ile yapılan araştırmalar sonucunda Urfa'da altı adet gecekondulaşma bölgesi tespit edilmiştir(Şanlıurfa Valiliği, 1967). Aynı zamanda 1984 yılında Urfa diye adlandırılan şehir milli mücadelede göstermiş olduğu gayretlerden dolayı “Şanlı” ünvanı almıştır (Şanlıurfa Valiliği, 1988).

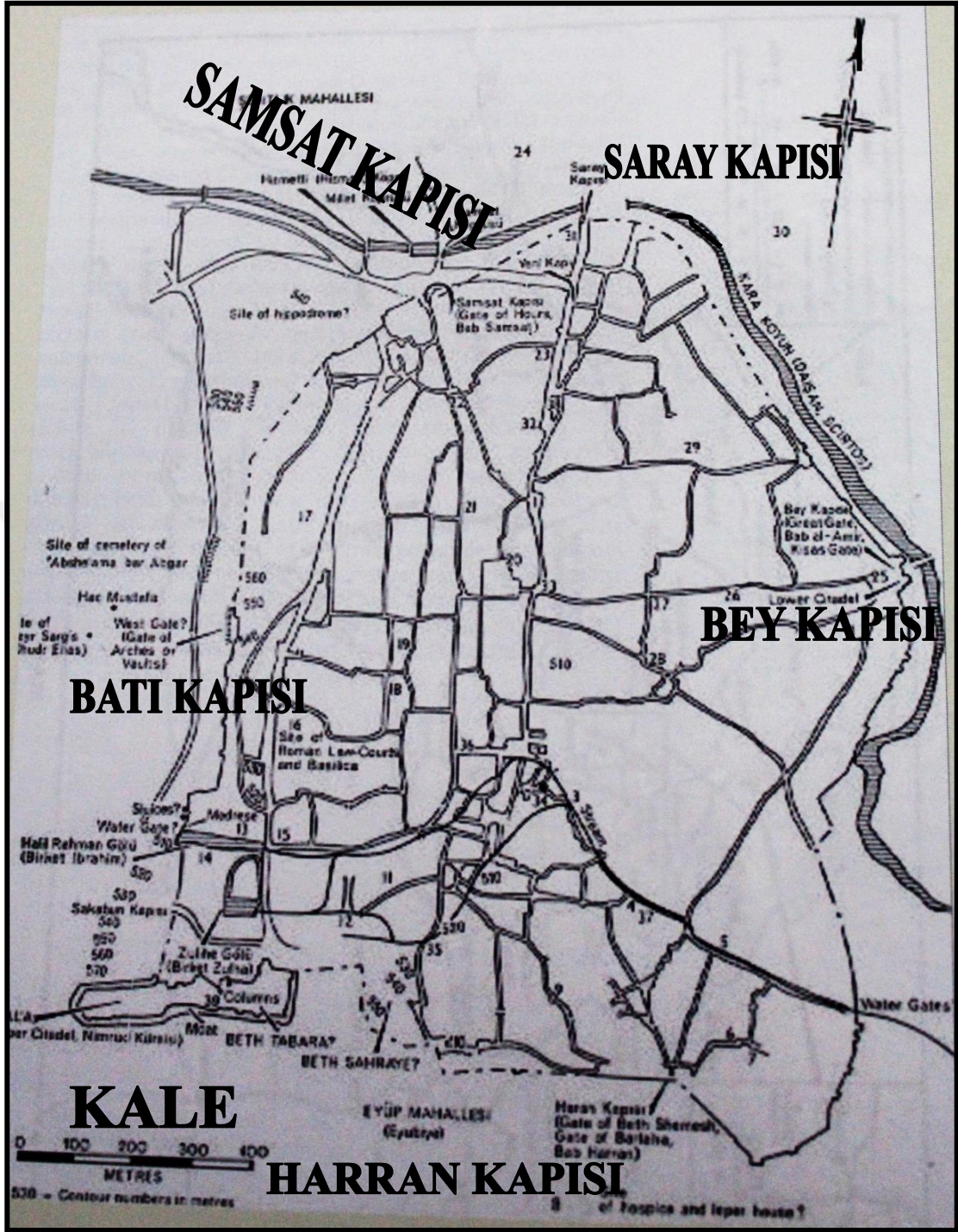
Şekil 4. 4 Şanlıurfa Şehri'nin 1940 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

1960 yılı öncesinde kentin gelişme yönü kuzeye doğruyken 1960 yılından sonra kentin mekânsal gelişimi kuzeydoğuya yönelmiştir Bu dönemde, Bahçelievler Mahallesi, Yenişehir Mahallesi, Atatürk Mahalleleri kuzey yönlü mahalleleridir. Yakubiye ev Eyyübiye Mahalleleri ise güney yönlü mahallelerdir. Kent daha sonra doğuya doğru gelişmesine rağmen diğer yayılma alanlarına göre zayıf kalmıştır (Şahinalp, 2005). Bununla birlikte nüfus artışının dengelenememesi ile köyden kente göç başlamış ve gecekondulaşmalar görülmüştür (Avcı, 1993). Kentin kuzeyinde gelişen alanlar haricinde diğer bölgelerde yapılan konutlar gecekondulaşma niteliğindedir. Şahinalp (2005)'in yaptığı çalışma ile yeni yerleşim alanları ve düzensiz gecekondulaşma ile birlikte şehrin 1960 yılındaki alanı yaklaşık olarak 3,15 km² 'dir (Şekil 4.5).

Şekil 4. 5 Şanlıurfa Şehri'nin 1962 Yılındaki Yerleşimi (Sönmez ve Akgül, 2013)

1962-1974 yıllarında iki kat büyüyen kent, daha çok kuzey ve güney yönünde ilerlemiştir (Türkoğlu, 1987). Kent gelişme aksı kuzey-güney yönlü olduğundan en çok gelişeni kısım kuzey yönü ile birlikte Eyyubiye, Şihmaksut, Hacı Bayram Veli, Onikiler ve Muradiye mahallelerini kapsayan güney yönüdür (Şahinalp, 2005). 1952, 1956, 1959, 1961, 1966 yıllarında Prof. Dr. J.B Segal'in Urfa'yı defalarca ziyareti sonucunda çizdiği şehir planında kent surlarının 1960'lı yıllarda Doğu, Kuzeydoğu ve Güneybatı bölümlerinin hala var olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4. 6 Urfa Şehir Planı (Segal, 2012)

1975-1988 yılları arasında kent güneyinde gecekondulaşma artmış, kuzeyinde ise imar planları çerçevesinde gelişme göstermiştir. 1987 yılı araştırma ve analizine göre kent alanının %28,7'si konut alanıdır (Şahinalp, 2005). Bu tarihsel bir gelişim sürecinden geçen Şanlıurfa, nüfus ve ekonomik özellikleri açısından en ileri düzeye 1988 yılından sonra gelmiştir. Bu dönemde GAP projesi ile birlikte kentte ekonomik ve sosyal aktivite alanları gelişmiştir (Şahinalp, 2005). Merkezi iş alanları (MİA) ise

kentin doğu ve gúneyinden itibaren kuzeyine doğru yónelmeye başlamıştır. Kent gelişmekle birlikte yeni ticaret alanlarına da kavuşmuştur (Ózgúr, 2000).

1974 yılından sonra kent merkezindeki nýfusun şehir dışına taşınmasıyla merkezdeki konutlar ofis ve iř yerlerine dónüřtürülmüřtür (Johnson, 1972). Gelir seviyesindeki değişkenlikler nedeniyle kentte inřa edilen konutlar homojen olmamakla birlikte, imara ağılan bólgelerde boř alanlar konut ağırlıklı yapılaşmıştır. Carter (1973) şanlıurfa'da úç tip konut alanı olduğundan bahseder. İlki, kentin eski kısımlarından oluşan tarihi konut alanları, ikincisi, çarpık kentleşmeden kaynaklanan gecekondú bölgeleri, úçüncüsü, modern konutlardır (Carter, 1973). Kente yapılan yoğun göç sebebiyle yapılaşma hızı yüksek oranlara ulaşarak kent yatayda gelişmiştir. Kent bu dönemde Landsat Uydu görüntülerine göre 9,5 km² alan kaplamaktadır.

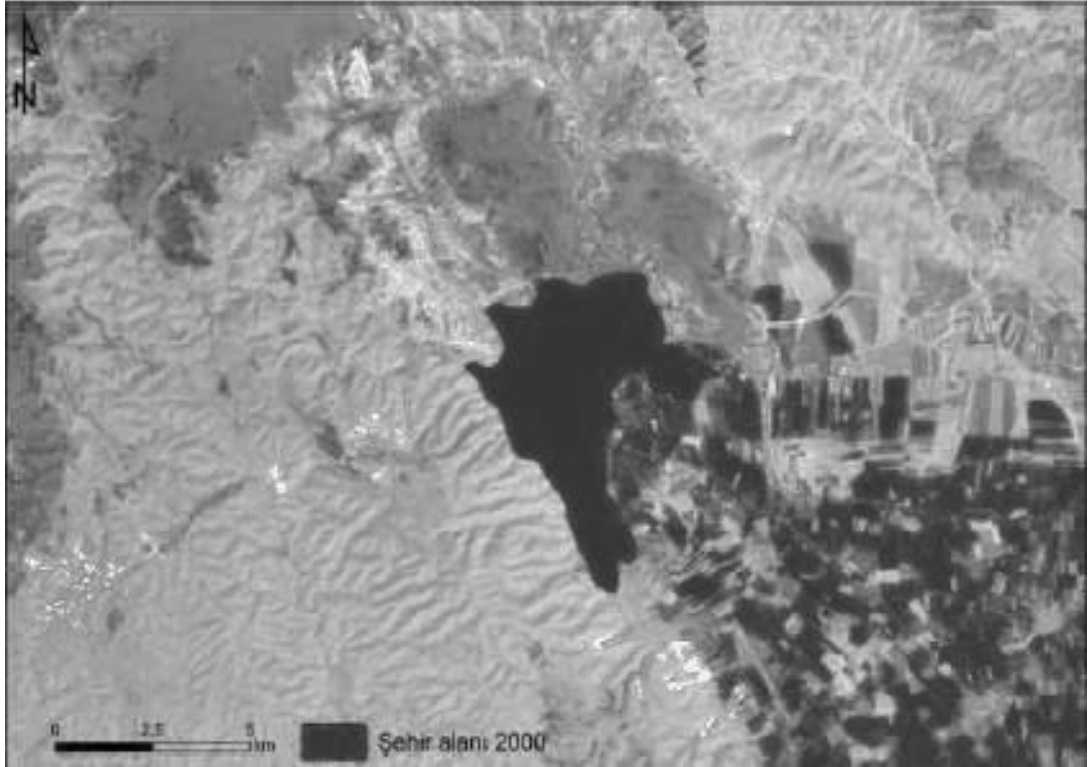
1990 yılında şehir nýfusu göçlerin etkisiyle önceki sayım dönemine göre %41.8 oranında artarak 276.528'e ulaşmıştır. 1990 yılında il nýfusu ilk defa 1.000.000 sınırının üzerine ıkararak 1.001.455 yükselmiş ve artış oranı da yaklaşık %26 olarak gerçekteşmiştir. Nýfusun hızlı artışı gecekondulaşmayı da beraberinde getirmiştir. Böylece şehrin çevresinde düzensiz, gecekondú mahalleleri ortaya ıkmıştır. şehrin nýfusu artışı ve alansal gelişimi GAP projesinin hayata geçirilmesi ve Atatürk Barajı'nın su tutmasıyla birlikte hızlanmıştır. Bu dönemde şehre yapılan yoğun göçler sonucu şanlıurfa'da ortaya ıkan yapılaşma hızı büyük boyutlara ulaşıp şehrin yatay olarak büyümesine neden olmuştur. Landsat Uydu görüntülerine göre bu dönemde şehrin kapladığı alan 9,95 km² dir.

GAP ile beraber şanlıurfa şehrinde tarıma bağlı sanayinin gelişmesi nýfusu il merkezine çekmiştir. Artan nýfusun konut talebini karşılayamaması gecekondulaşmayı arttırmış. Gecekondulaşmayı önlemek ve daha yaşanır bir kent ortaya ııkarmak amacıyla yeni yerleşim alanlarında planlı yapılaşmaya gidilmiştir. GAP ile beraber tarıma bağlı sanayinin gelişmesi üzerine nýfusu il merkezine kaymıştır. Arzın konut taleplerine cevap vermemesi üzerine gecekondulaşma hızlanmıştır.

GAP İdaresi 1993 yılında şanlıurfa için 1/25.000 ölçekli bir Çevre Düzeni Planı hazırlamıştır. Plan, 2005 ve 2020 yılına ilişkin iki bölümden oluşmaktadır. şanlıurfa nýfusunun 2005 yılında 700 bin, 2020 yılında ise 1,330 bin olacağı öngörülen

planda, kentin sıkışan merkezini rahatlatmak için Karaköprü mevkiinde ikinci bir kent merkezi kurulması hedeflenmektedir. 1989 tarihli Çevre Düzeni Planı'nda kentin gelişme istikametinin kentin doğusu olduğu, ancak bu bölgede kıymetli tarım topraklarının bulunduğu belirtilmektedir. Bu nedenle gelişmenin batı ve kuzey istikametlerine yönlendirilmesinin doğru olacağı öngörülmektedir.

2000 yılı sonrasında kentte düzenli kentleşme görüşmeye başlanmış, kent yeşil alan ve geniş caddeler ile gelişmiş ve altyapı kurulmuştur. Gecekondu bölgeleri için bu dönemde kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu sayede kentin fiziki yapısı olumlu anlamda gelişme göstermiştir (Kahya, 2015). Nüfusun artışıyla gecekondu sayısı da artmış, kent çevresinde düzenli olmayan mahalleler belirmiştir. GAP projesi ile birlikte nüfus artmış ve 2000 yılında alansal büyüme yaklaşık 20,5 km² olmuştur (Şekil 4.5). Kentin 2010 yılında kapladığı alan ise 31,5 km²'dir (Şekil 4.6).

Şekil 4. 7 Şanlıurfa Şehri'nin 2000 Yılındaki Yerleşimi (Sönmez ve Akgül, 2013)

Şekil 4. 8 Şanlıurfa Şehri'nin 2010 Yılındaki Yerleşimi (Sönmez ve Akgül, 2013)

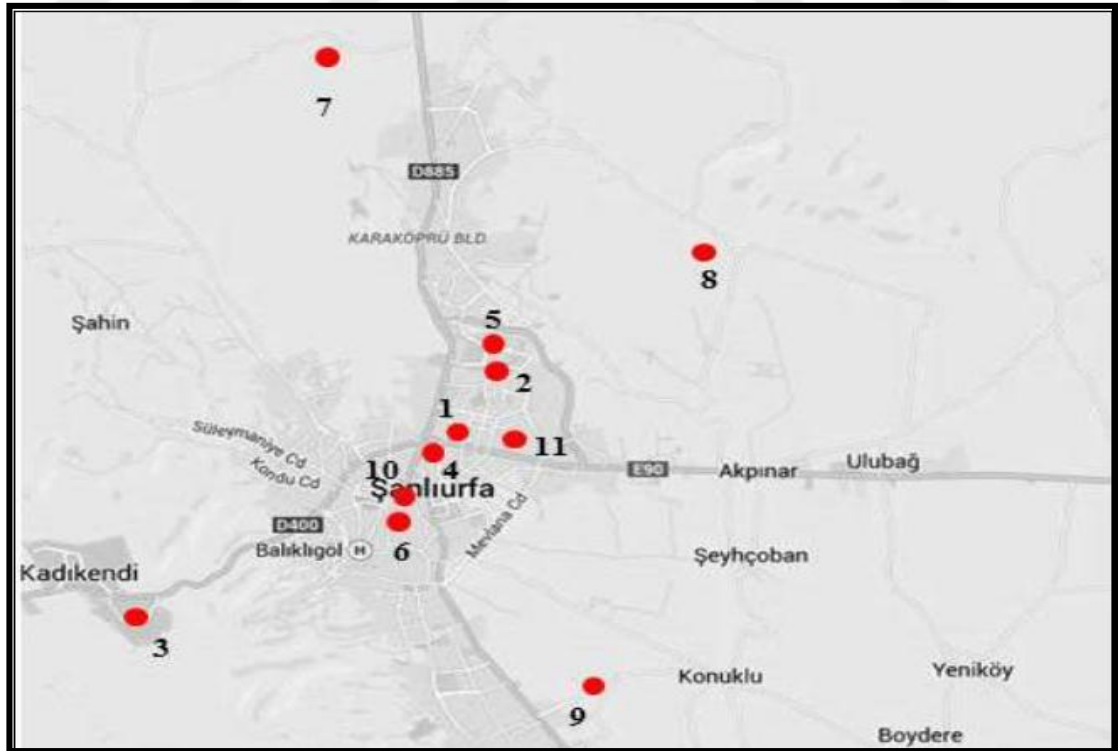
Şekil 4. 9 Şehrin Gelişimi ile Arazi Kullanımı Arasındaki İlişki (Sönmez ve Akgül, 2013)

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Şanlıurfa'da hali hazırda sürdürülen Eski sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi, Şanlıurfa'nın ilk dönüşüm projesi olması ve ileride yapılacak projeler için öncü niteliği taşıması sebebiyle araştırılmıştır. Açık

bir tanım yapmak için öncelikle coğrafi, sosyal ve kültürel özellikler tanımlanacaktır. Daha sonra Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin etkileri sosyal sürdürülebilirlik ölçütleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

4.2. Şanlıurfa'da Kentsel Dönüşüm

Gecekondu bölgeleri, sulama kanalları ve köy yerleşmelerinin kent içinde bulunması nedeniyle kentsel dönüşüm projeleri Şanlıurfa için zorunlu hale gelmiştir (Sönmez ve Akgül, 2013). 1980'lerde özellikle gecekondu alanlarının düzenlenmesi için düşünülen dönüşüm projeleri zamanla eski sanayi bölgelerinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kentler için özellikle fonksiyonelliğini yitirmiş ve fiziksel olarak yıpranmış olan bu bölgelerde kentsel dönüşüm uygulamaları ile daha yaşanabilir bir ortamın oluşturulması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmektedir (Yetkin, 2018). Çoğunlukla emlak sektörü üzerine uygulaması gerçekleştirilmek istenen 11 adet kentsel dönüşüm projesi tasarlanmıştır. Projelerin kent içindeki konumları (Şekil 4.10)'da gösterilmektedir. Konut projeleri tamamlanmış ya da devam eden dönüşüm projeleri arasındadır.

Şekil 4. 10 Şanlıurfa'da Emlak Eksenli Projelerin Kent İçindeki Konumları (Kahya, 2015)

Tablo 4. 5 Şanlıurfa'da Emlak Eksenli Projeler

TAMAMLANMIŞ PROJELER		YÜRÜTÜLMEKTEOLAN PROJELER	
	1.Yenişehir Evleri 2.Üçyüz Evler 3.TOKİ Akabe Konutları		4.Maşuk Konutları 5.Yenice Konutları 6.Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı 7.Yeşildirek Kentsel Dönüşüm Alanı

Türkiye'nin geneli 1950'li yıllardan itibaren kentleşmeye başlamış iken Şanlıurfa'nın kentleşme süreci 1980'li yıllarda rastlanmaktadır. 1974'te kentin üretilen ilk imar planında kentin yapılaşma yönü kuzey olarak belirlenmiş, şehrin kuzeyindeki Yenişehir ve batısındaki İpekyolu semtlerinde orta ve üst gelir sınıfına yönelik konut yapılmaya başlanmıştır. 1989 da GAP idaresinin kurulmasıyla birlikte büyük yetkilerin bu idareye verilmiştir. GAP İdaresi 1993 yılında Şanlıurfa için 1/25.000 Çevre Düzeni Planı hazırlamıştır. Bu plan kentin doğusunda bulunan kıymetli tarım topraklarının yer almasından dolayı gelişmenin batı ve Kuzey yönünde belirlenmesine karar verilmiştir (Karasu,2014).

1980 den sonra hızlı bir şekilde kentleşme sürecine giren köylü kesim; terör olayları, baraj göllerinin yapılmasından dolayı köylerin su altında kalması gibi nedenlerle zorunlu olarak kentlere yönelmişlerdir. Ama 1990-2000 yılları arasına baktığımızda Türkiye de kırsal kesimde azalma görülürken bu oldu Şanlıurfa da tam tersine kırsal kesimin nüfusu artmaktadır. Bu olgunun gerçekleşmesinin nedeni kamu kesiminin ya da özel sektör tarafından açılan sulama alanlarındaki artışın kırsal kesimde sınırlıda olsa iş olanaklarının artması yatmaktadır(Benek, 2005).

Ayrıca son yıllarda konut yapımına yönelik ciddi adımlar gerçekleşmiştir. Şanlıurfa'nın merkez ilçelerinden biri olan Karaköprü kentsel dönüşümün merkezi haline gelmiştir.

4.3. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Gelişim Süreci ve Fiziksel Yapı Analizi

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve belediye işbirliği ile; kent merkezlerinde bulunan bu harabe ve sanayi bölgelerinin, kentsel dönüşüm projeleri ile kent merkezinden ayrıştırılması amaçlanmaktadır. Bu anlamda, Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi de TOKİ ve Şanlıurfa Belediyesi işbirliğinde bu amaçla yürütülmektedir (Yetkin, 2018). Şanlıurfa'nın yerinde dönüşümü esas alan ilk dönüşüm projesi olma özelliği taşıyan Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi, 2011'de Şanlıurfa Belediyesi ve TOKİ arasında düzenlenen bir protokol çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır. Kent merkezinde kalan ticari ve küçük sanayi alanlarının Gaziantep yolu üzerinde bulunan Evren sanayi sitesine taşınması, projenin ana hedefleri arasındadır. Ticaret ve konut kullanımına dönüştürülecek olan bu alan, uygulama süreci ile beraber Şanlıurfa kentinin ekonomisine katkıda bulunmayı, 35 metrelik yol ile trafik akışını kolaylaştırmayı ve rekreasyon alanı oranını yükseltmeyi amaçlamaktadır (Yetkin, 2018).

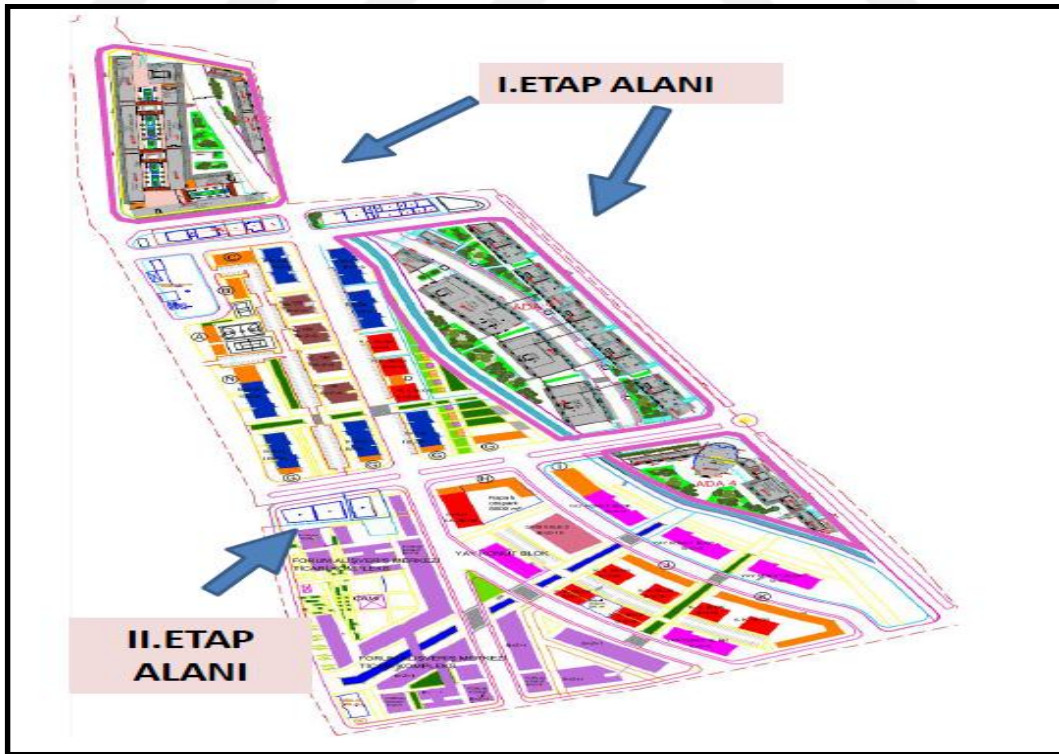
Eski sanayi bölgesi kentin güneyinde bulunmakta olup alanı batı da Harran Üniversite Caddesi, doğu da Adalet Caddesi, güney de Şani Efendi Caddesi ve kuzey de Cumhuriyet Caddesi çevrelemektedir. Şanlıurfa'nın kentsel gelişim süreci içerisinde; küçük sanayi bölgesi olarak ortaya çıkan bölge, 2001 yılında hizmete girmiş olup, kentin Şanlıurfa-Gaziantep Karayolunun 5. Kilometresinde 1100 m²'lik alana kurulan Evren Sanayi Bölgesi ile birlikte boşaltılması hedeflenmiş fakat gerçekleştirilememiştir (Yetkin, 2014).

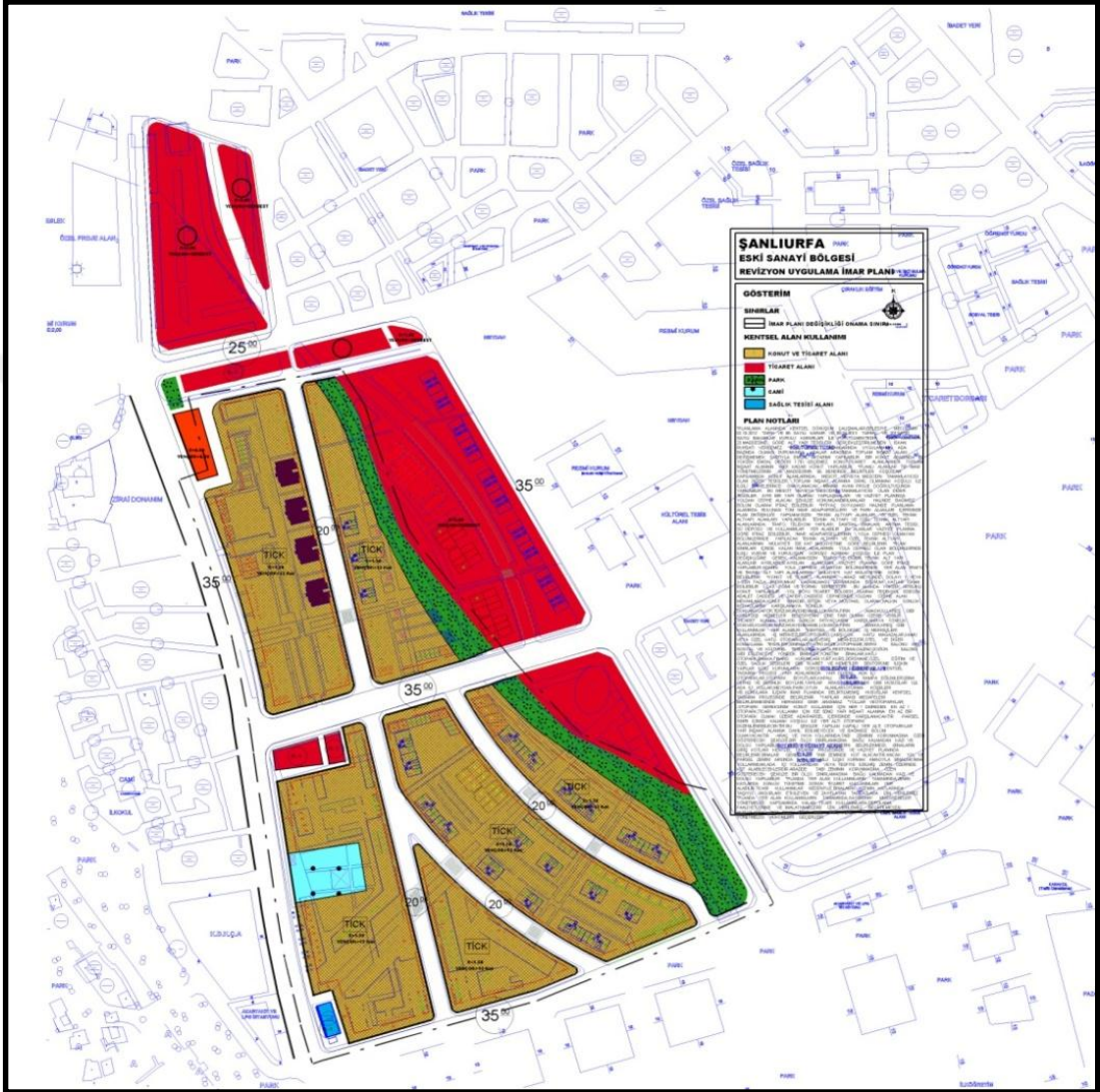
Şekil 4. 11 Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Alan Sınırı (ŞBB, 2018)

Şekil 4. 12 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Etap Alanları (ŞBB, 2018)

Şekil 4. 13 Eski Sanayi bölgesi Kentsel dönüşüm projesi 1. ve 2. Etap alanları (Yetkin, 2018)

Şekil 4. 14 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı(ŞBB, 2018)

4.4. Üst Ölçek Plan Kararları ve Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

Tablo 4. 6 Üst Ölçek Plan Kararları ve Eski sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ			
KONUM	İlçe	Haliliye	
	Mahalle	Paşabağı	
	Alan	36,5 ha	
KÜNYE	Plan dönemi	2012	
	İlgili Kurum	Toplu Konut Dairesi Başkanlığı	
	Proje Yılı	2013	
	Tamamlanma Yılı	Devam Ediyor	
	Taban Alanı	364,995 m ²	
	Yapı Yüksekliği (max)	13 kat	

Şekil 4. 15 Görünüm 1

Şekil 4. 16 Görünüm 2

1/5000 Nazım İmar Planı ile alana yüklenen misyon; Alanın kent merkezi olarak planlanması, aktif ve kolay bir ulaşım altyapısı sağlamasının yanı sıra; sosyal ve teknik altyapı gereksinimlerini karşılayarak ticari ve konut kullanımlarının birbirileri ile etkileşim halinde olacak şekilde konumlanmalarına dayandırılmaktadır. Önerilen bu projede planlanan ana işlevler, ticaret alanları ve onlara hizmet veren donatılar ile konut alanlarıdır. Bölgede, MİA'nın yükünü hafifleten, hem işgücü hem de ulaşım dengesini sağlayan, ticaret, konut ve rekreasyon alan ve kullanımlarının bulunacağı bir alana gereksinim duyulmaktadır. Bu anlamda "Eski Sanayi Bölgesi" kentsel dönüşüm için bir fırsat olarak görülmektedir. Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Dönüşüm alanı, ticari ve küçük sanayi birimlerinin (hurdacı, tamirci vb.)yoğunlukta olduğu, köhneleşmiş, kısmen boşaltılmış yapıların bulunduğu kent merkezinde konumlanmaktadır. 1970'li yıllarda yapılan bu sanayi bölgesi, zamanla kent merkezinde kalarak, sanayi kullanımının neden olduğu görüntü, gürültü, hava kirliliği, sağlık problemleri ve trafik yoğunluğu gibi problemlerle kenti zorlayıcı bir alan haline gelmiştir (Şekil 4.14.). Bununla birlikte, dönüşüm alanında sağlık ve kent açısından risk potansiyeli taşıyan ve rehabilite edilmesi gereken bir dere yatağı bulunmaktadır. Kent merkezinin odağı haline gelmiş olan bir bölgenin (konut bölgeleri, ulaşım merkezi ve Kamu kurumlarıyla çevrelenmiş bölgede) sanayi kullanımının kentsel dönüşüm yöntemi ile daha yaşanabilir bir alana dönüştürülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Rapor, 2013).

Şekil 4. 17 Çalışma alanının önceki durumuna ait görünüm (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Şekil 4. 18 Uygulama öncesi proje alanından bir görünüş, (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçlarını karşılamak ve bu alanları sağlıklı kent parçası haline getirmek amacı ile kentsel dönüşüm alanı ilan edilen Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin temelleri 2013 yılında atılmıştır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından birlikte yürütülen

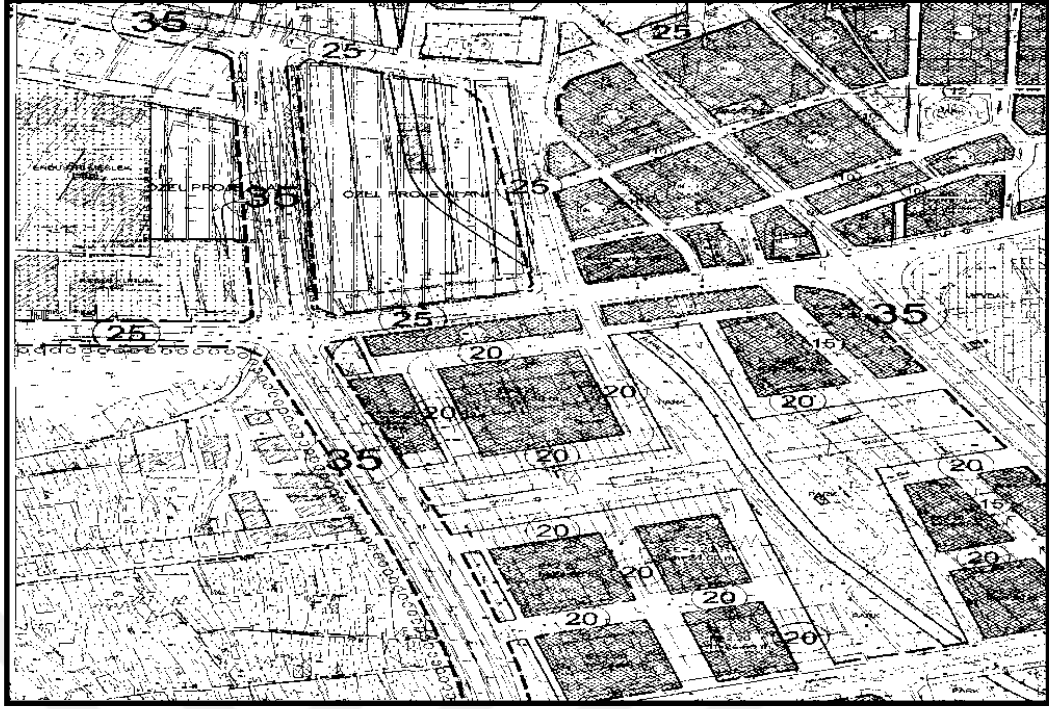
Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Bamyasuyu ve Paşabağı mahallelerini içine alan yaklaşık 36,5 hektarlık bir alanı kaplamaktadır.

Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm projesi ile:

- Bölgedeki sanayi kullanımlarının şehrin güneydoğusunda yer alan Evren Sanayi Sitesi'ne taşınması,
- Bölgedeki konut ihtiyacının giderilmesi, daha ferah mekânların yaratılması ve proje kapsamında planlanan kamusal alanların daha yaşanabilir bir kent olgusuna katkı sağlaması,
- Kentin odak noktası olan Abide Kavşağı'nın Harran Üniversitesi Caddesi ile bağlantısının sağlanması,
- 3.derece deprem kuşağında bulunan bölgede, depreme karşı güvenli ve sağlıklı bir ortamın oluşturulması,
- Dönüşüm alanının ortasından geçen Cavsak Deresi'nin rehabilite edilmesi ile kent merkezinde kamusal alana katkı sağlayacak kullanılabilir bir yeşil koridor oluşturulması,

Kamusal alan, yönetim, çalışma alanları ve konut alanları bütünlüğü çerçevesinde karma fonksiyonları içeren, gece gündüz kullanım dengesini kuran alt merkezlerin planlanması amaçlanmaktadır (1/5000 Nazım Ve 1/1000 Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, 2013). Bu amaçlar çerçevesinde; söz konusu dönüşüm projesi, Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı hükümleri uyarınca uygulama yapılmak üzere Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) arasında 18.02.2011 tarihinde imzalanan ön protokol ve 06.11.2012 tarihinde ana protokol çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır (Protokol, 2012). Düzensiz yapılaşmaların hâkim olduğu sanayi alanında çalışan mülk sahiplerine dönüşüm alanında ticaret ve konut alanı yapımı, belediye ve TOKİ işbirliği ile hali hazırdaki düzensiz kentleşme alanlarının tasfiye edilerek çağdaş ve modern standartlarda kentsel mekânlar yaratılması protokolün ana teması olarak belirlenmiştir. Bu dönüşüm projesi, Belediye Meclisinin 02.10.2012 tarih ve 86 sayılı kararına ile 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesine istinaden kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilmiştir (Protokol, 2012).

Şekil 4. 19 Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı Meri Uygulama İmar Planı (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Tablo 4. 7 1/5000 Ölçekli “Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı” Nazım İmar Planına Göre Dönüşüm Öncesi Arazi Kullanım Tablosu Ve Alan Dağılımı

ARAZİ KULLANIM KARARI	YAPILAŞMA KOŞULLARI	ALAN (ha)	YÜZDE (%)
Konut Alanı	-	-	-
Ticaret Alanı	E:2.00 Yençok: Serbest	24,2 ha	%66,48
Açık-Yeşil Alan		2,8 ha	%7,692
Yollar		8,9 ha	%24,45
İbadet-Sağlık Alanı		0,5 ha	%1,37
TOPLAM		36,4 ha	%100

Tablo 4. 8 1/5000 Ölçekli “Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı” Nazım İmar Planına Göre Dönüşüm Sonrası Arazi Kullanım Tablosu Ve Alan Dağılımı

ARAZİ KULLANIM KARARI	YAPILAŞMA KOŞULLARI	ALAN (ha)	YÜZDE (%)
Konut Alanı	E:1.30 Yençok:13kat	10,2 ha	%28,02
Ticaret Alanı	E:2.00 Yençok:Serbest	14 ha	%38,46
Açık-Yeşil Alan	-	2,8 ha	%7,692
Yollar	-	8,9 ha	%24,45
İbadet-Sağlık Alanı	-	0,5 ha	%1,37
TOPLAM	-	36,4 ha	%100

Tablo 4. 9 Kentsel, sosyal ve teknik alt yapı standartları ve ESBKDP Öncelikli Proje Alanı Standartları

İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat Standartları		Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi 1.Etap Kullanılan Alan Miktarları	
500 000 ve Üzeri Kişi		15 000 Kişi	
Yeşil Alan	10 m ² /kişi	Yeşil Alan	1,86 m ² /kişi
Eğitim	1,50 m ² /kişi	Eğitim	-
Sağlık Tesis Alanları	1,50 m ² /kişi	Sağlık Tesis Alanları	0,16 m ² /kişi
Dini Tesis Alanları	0,50 m ² /kişi	Dini Tesis Alanları	0,87 m ² /kişi
Teknik Alt Yapı (yol ve otopark hariç)	0,50 m ² /kişi	Teknik Alt Yapı	0 m ² /kişi

Tablo da yer alan veriler bağlamında öngörülen 15 000 kişilik nüfus yükü için ilgili mevzuat hükümlerince öngörülen standartların karşılanmadığı görülmektedir. Söz konusu alanda proje gerçekleşmeden önceki nüfusun 5 000 kişi olduğu, ancak bugün itibariyle konutlarda, 2018 TUIK verilerine göre, ortalama her bir hane halkı nüfusunun 5 kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda incelemeye alınan ve

yapımı planlanan bölgede, 1. ve 2. etap alanları 858 adet konut ve 1241 adet dükkan ve 608 adet ofiste yaşayacak toplam nüfusun yaklaşık 15 000 kişiye yükseleceği öngörülmektedir.

831 adet parseli kapsayan ve toplam alanı 364,995 m² olan proje alanının, 84 adet parseli (toplam alanı 77,226 m²) kamu kurumları ve kuruluşlarının mülkiyet ve yönetimindedir. Sosyal Güvenlik Kurumu (15 adet parsel ve alanı 8,839 m², Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi (68 adet parsel ve alanı 65,447 m²), tescil edilmeyen alanın (150.223 m²) ve Maliye Hazinesi (1 adet parsel ve alanı 2,940 m²) olduğu taşınmazlar belediye tarafından belirlenmiştir. Bununla birlikte, dönüşüm alanı, park, cadde ve sokak ile yol gibi kamu kurumlarının mülkiyet ve yönetimindeki parselleri de kapsamaktadır (Yetkin, 2018).

Tablo 4. 10 Proje Alanının Mülkiyet Dağılımı

MÜLKİYET TİPİ	PARSEL SAYISI	ALAN (m ²)
ŞAHİS	741	101,448.67
ŞANLIURFABÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	68	65,446.98
MALİYE	1	2,940.00
VAKIF	6	36,097.33
SOSYAL GÜVENLİK KURUMU	15	8,839.00
TESCİL HARİCİ ALANLAR	-	150,223.00
TOPLAM	831	364,994.98

Şekil 4. 20 Projenin Vaziyet Planı (ŞBB, 2018)

4.5. Eski Sanayi Bölgesinin Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Kapsamında Değerlendirilmesi

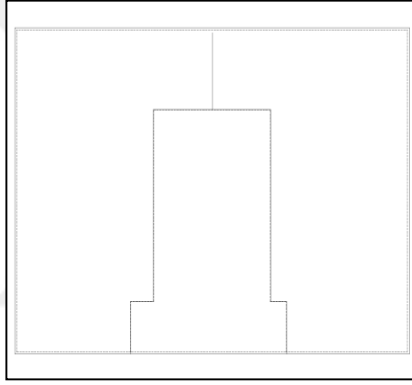
4.5.1. Çeşitlilik

Proje alanı çoğunlukla ticari alanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte konut, idari fonksiyonlar ve açık yeşil alanların varlığından da söz etmek mümkündür. Özellikle ana arterler üzerinde yer alan yapıların kullanımlarında ticari fonksiyonlar bulunmaktadır. Alanda var olan mevcut ticari fonksiyonlar arasında çeşitli ticaret birimlerinin yer alması öngörülmektedir.

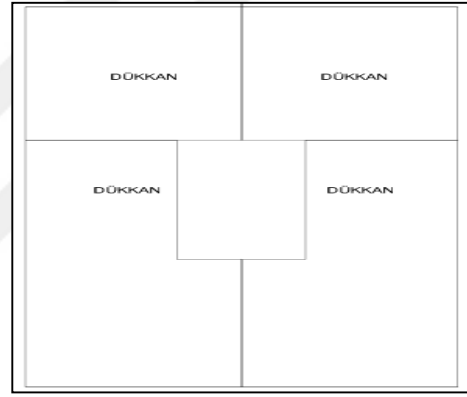
Eski sanayi bölgesi kentsel dönüşüm alanı içerisinde ofis, dükkân ve konut planı yer almaktadır. Bu plan tiplerinde 15 katlı olan yüksek yoğunluklu kuledeki ofislerin, diğer bloklarda bulunan dükkânların ve konut yapısının tek tip planı

bulunmaktadır. Çalışma alanında işlevsel olarak binalar barınma ve ticari fonksiyonların gerçekleştirildiği dükkân, konut ve ofislerden oluşmaktadır. Alanda tüm mekânlar işlevine uygun kullanılacaktır, işlevsel olarak herhangi bir çeşitlilik bulunmamaktadır ve binalar konut, dükkân ve ofis olarak kullanılması planlanan yapılardan oluşmaktadır. Tasarım aşamasında binalar konut, dükkân ve ofis birimleri olarak tasarlandığı için ilerleyen zamanlarda bina fonksiyonlarında çeşitlilik yaratacak tasarımlara yer verilmemiştir. Bu yüzden dükkân ve ofisler çeşitli fonksiyonlara uygunluk sağlayabilir. Proje için 858 adet konut ve 1241 adet dükkân ve 608 adet ofis planlanmaktadır.

Bununla birlikte, 15 katlı ofis binasında, dört adet dükkân bloklarında ve konutlarda ayrı ayrı tek tip plan çeşidi bulunmaktadır.

Şekil 4. 21 Çalışma Alanı 15 Katlı Ofis Binası Plan Tipi

Şekil 4. 22 Çalışma Alanı Dükkan Blokları Plan Tipi

Şekil 4. 23 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı Fonksiyon Analizi

Tablo 4. 11 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Çeşitlilik Ölçütlerine Göre

ÇEŞİTLİLİK						
ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ ÇEŞİTLİLİK ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	GÖSTERGELER			GÖZLEMLER		
	ARAZİ KULLANIM KARARLARI/İŞLEVSEL ÇEŞİTLİLİK			Çalışma alanında ticari alanlar, konut alanları, sağlık merkezi, ibadet merkezi ve kamusal alan mevcuttur.		
	BİNA FONKSİYON ÇEŞİTLİLİĞİ			Alan içerisinde farklı sektörler olacağından ofis ve işyerlerinin kullanım fonksiyonlarında çeşitliliğin yoğun olması beklenmektedir.		
	PLAN ÇEŞİTLİLİĞİ			Konut, ofis ve dükkân planları olmak üzere 3 çeşit plan tipi bulunmaktadır.		
	PUANLAMA	Arazi Kullanım Kararları/İşlevsel Çeşitlilik	4	Çalışma alanı çeşitlilik bakımından yeterlidir.		
		Plan Çeşitliliği	3			
		Bina Fonksiyon Çeşitliliği	4			
		Toplam	11			
	PUAN		10/3=3.66			
	PUAN ARALIĞI	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi
1.00-1.79		1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00	

4.5.2. Kimlik

Temel bileşenlerden biri olan aidiyet duygusu, yerel topluluk sakinlerinin projenin karar alma sürecine katılımı ve yerel alanların memnuniyetine ilişkin 'dolaylı' istişareleridir. Ancak alanda proje hakkında bilgi, öneri ve talep sunulabilecek bir ofis bulunmuyor. Bu, yerel sakinlerin belirli projelerin uygulanmasından sorumlu yetkilileri tanımlama ve proje tekliflerinin planlama aşamalarına aktif olarak katılma becerisini kısıtlayabilir. Dolayısıyla dönüşüm sürecine aktif katılımın sağlanması aidiyet duygusu ile birlikte toplumsal kimliğin gururla taşınmasını da beraberinde getirecektir. Aidiyet duyulan kimlikli kentler ya da mahallelerde, bölge halkı yaşam alanlarındaki herhangi bir müdahaleye karşı daha duyarlı bir tutum sergileyebilmektedir. Bu da farkındalık düzeyinin yüksek

olduğu toplumlarda, yaşanılan yerin sosyal açıdan sürdürülebilir olmasına imkân sağlamaktadır. Ancak alışma alanında yerel sakinler planlama aşamalarına aktif olarak katılmadığı için aidiyet ve farkındalık kavramlarının gelişmeyeceği öngörülmektedir.

Şekil 4. 24 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Kuzey ve Kuzeydoğu Cephesi

Alan sadece sakinlere değil tüm kentlilere açıktır ve kamu kurumlarının merkezindedir. Bununla birlikte, alanda fiziksel açıdan daha ferah mekânlar oluşturulmasına rağmen öngörülen nüfus için planlanan kamusal alan İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat Standartları'nı karşılamamaktadır. Alanda korunması gereken kültürel değerler bulunmamaktadır .

Tablo 4.12 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Kimlik Göstergelerine

KİMLİK							
ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ KİMLİK GÖSTERGELERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	GÖSTERGELER		GÖZLEMLER				
	TOPLULUK DUYGUSU VE GURURUNA KATKISI		Gösteri sanatları, müzeler, festivaller vb. için yeterli alan bulunmamaktadır.				
	AİDİYET		Proje aşamasında yerel sakinlerin aktif katılımı olmadığından aidiyet duygusunun güçlü olması beklenmemektedir.				
	KAMUSAL ALAN		Alan sadece sakinlere değil tüm kentlilere açıktır ve kamu kurumlarının merkezindedir. Ancak öngörülen nüfus için yetersizdir.				
	İMAJ GELİŞİMİ		Alanda fiziksel açıdan daha ferah mekânlar oluşturulmuştur.				
	KENTSEL SİLÜETİN KORUNMASI		Kente girişte cephelerde gece aydınlatmasındaki hareketlerle kente vizyon kazandırma çabasının olduğu söylenebilir fakat monoton ve tekrar eden cephe düzeni ve ofis binası yüksekliğinin, semtin ve kent kimliğinin mevcut yapısal dokusunu değiştirerek bozmakta olduğu söylenebilir.				
	PUANLAMA	Topluluk Duygusu ve Gururu	1	Çalışma alanı kimlik göstergeleri bakımından zayıftır. Kamusal alan niteliği taşıyıp daha ferah mekânlar sunuyor olsa da aidiyet duygusunun eksikliği ile birlikte yerel sakinlerin topluluk duygusu ve gururuna katkısı çok yetersizdir. İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat Standartları'nı karşılamamaktadır.			
		Katılım - Aidiyet	1				
		Kamusal Alan	2				
		İmaj Gelişimi	3				
Kent Silüetinin Korunması		3					
Toplam		10					
PUAN	10/5=2.00						
PUAN ARALIĞI	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi		
	1.00-1.79	1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00		

4.5.3. Yaşam Kalitesi

İnsanların etkileşimi ve sosyal olarak toplanması için yeşil alanların olduğu yerler, sakinlerin fiziksel sağlığının iyileştirilmesinde ve stresi azaltmada etkili olmalarından dolayı sosyal refah ve insan sağlığına önemli bir katkıda bulunmaktadır. Parklar, oyun alanları, yeşil alanlar ve rekreasyon alanları, konut sahiplerine kentsel yaşam kalitesi sağlayan arzu edilen yerleşim alanları için vazgeçilmez tesislerdir. Projede, yıkım öncesi bölgenin organik planlı insan ölçekli yapısı, birbiriyle aynı, tekrarlayan bir yapıya dönüşmüştür. Yaygın kullanım için açık alan eksikliği görülür. Bununla birlikte, şehrin en eski yerleşim yerlerinde komşuluk ilişkileri önemli bir sosyal gösterge olarak ortaya çıkmaktadır. Dönüşümün şüpheli sonuçlarından biri, çalışma ortamlarıyla güçlü ilişkileri olan insanların kentsel dönüşüm projesinden sonra aralarında aynı sosyal ilişkileri sürdürüp sürdüremeyecekleridir. Güçlü ilişkilere sahip sakinlerin bu süreçten etkilenmemeleri kaçınılmazdır. Sanayi bölgesine taşınan esnafların yerini çeşitli işletmeler alacağından dönüşüm öncesindeki güçlü sosyal ilişkilerin olması şüphelidir.

Yüksek suç alanlarında kentsel dönüşüm, sosyal güvenlik ve suçları önlemede en önemli konulardan biri olarak değerlendirilir. Suçun engellenebilmesi için suçun nedenlerinin azaltılması ya da tamamıyla yok edilmesi gerekir (Felson ve Clarke, 1987). Bölgede suç oranının niteliksiz yapılaşma sonucu yüksek olması nedeniyle gün içinde ve akşam saatlerinde tehlike arz eden durumlar mevcuttur. Alanın dönüştürülmesiyle birlikte güvenliği artırıcı tedbirlerin alınması, suç oranını önemli ölçüde düşürecektir. Konut, ofis ve işyeri alan büyüklükleri yeterli düzeyde olan projenin, çeşitli sektörleri kapsayacak olan dükkân ve ofis birimlerinin istihdamı olumlu yönde etkileyerek işsizliği düşürücü etki göstermesi beklenmektedir. Bu sayede bölge halkının daha aktif ve güvenli bir ortama kavuşması öngörülmektedir.

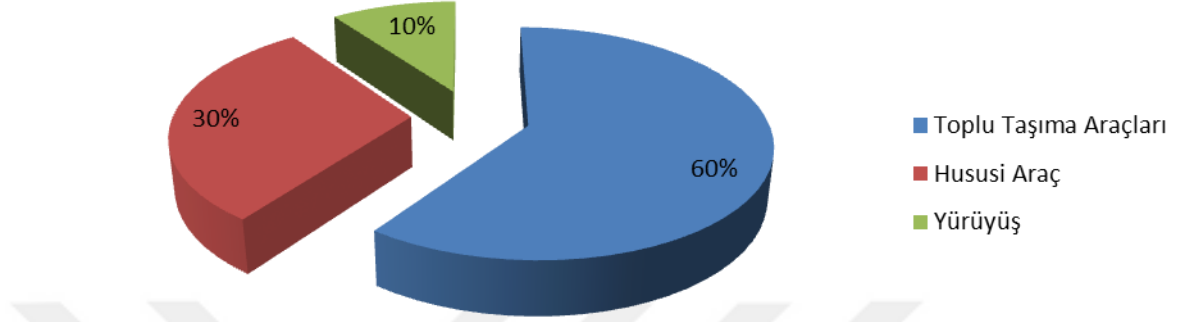
Tablo 4.13 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Yaşam Kalitesi Ölçütlerine

YAŞAM KALİTESİ							
ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ YAŞAM KALİTESİ ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	GÖSTERGELER		GÖZLEMLER				
	AÇIK - YEŞİL ALAN		Alan içinden geçmekte olan dere ıslah edilerek yeşil alan oluşturulmuştur. Öngörülen nüfus için yeşil alan yetersizdir.				
	GÜVENLİK		Dönüşüm sonrası ticaret ve konut alanlarında güvenlik düzeyi artacaktır.				
	KONUT-OFİS-DÜKKAN BÜYÜKLÜĞÜ		Yeterli büyüklüktedir.				
	YEREL İSTİHDAM OLANAKLARININ ARTMASI		Alanda çeşitli sektörler tarafından kullanılacak dükkân ve ofislerin istihdamı arttırması beklenmektedir.				
	SUÇ DÜZEYİNİN AZALMASI		Alan daha güvenli bir hal aldığından suç oranını düşüreceği düşünülmektedir.				
	İŞSİZLİĞİ DÜŞÜRÜCÜ ETKİSİ		İstihdamın artması ile işsizlik oranını düşürücü etkisi olacağı öngörülmektedir.				
	PUANLAMA	Yeşil Alan	1	Çalışma alanı yaşam kalitesi bakımından yeterlidir.			
		Güvenlik	4				
		Konut-Ofis-Dükkan Büyüklüğü	4				
Yerel İstihdam Olanaklarının Artması		4					
Suç Düzeyinin Azalması		4					
İşsizliği Düşürücü Etkisi		4					
Toplam		21					
PUAN		21/6=3.50					
PUAN ARALIĞI	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi		
	1.00-1.79	1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00		

4.5.4. Erişilebilirlik

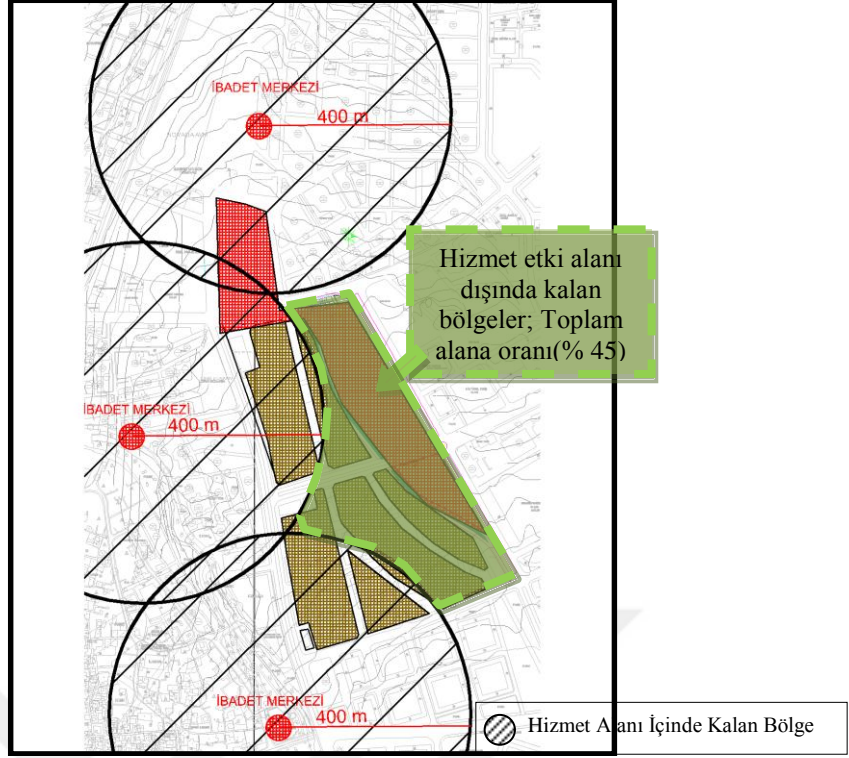
Proje alanı çevresinde, sakinlerin boş zaman etkinlikleri göz önüne alındığında; bölgede yaşayan insanlar çoğunlukla, kafelerde ya da alışveriş tesislerinde vakit geçirmeyi tercih etmektedir. Erişilebilirlik söz konusu olduğunda; Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm projesinin konumu nedeniyle erişilebilirlik

sorunu bulunmamaktadır. Eğlence-alışveriş-ticaret merkezlerine, sağlık kuruluşlarına, sosyal donatılara ulaşım kolay sağlanabilmektedir. Alana ulaşım daha çok toplu taşıma araçları ile sağlanmaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4. 25 Dönüşüm alanına ulaşmak için kullanılan ulaşım türünü gösteren grafik.

Çalışma alanı konum itibari ile şehir merkezinde konumlanmaktadır. Alan, toplu taşıma araçlarının, alışveriş ve sosyal etkinlik için yoğun kullanılan alışveriş merkezinin ve diğer sosyal donatı alanlarının yakın çevresinde bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma alanı ulaşılabilirliği kolay ve tüm ihtiyaçların kolaylıkla karşılanabileceği bir mevkidedir.

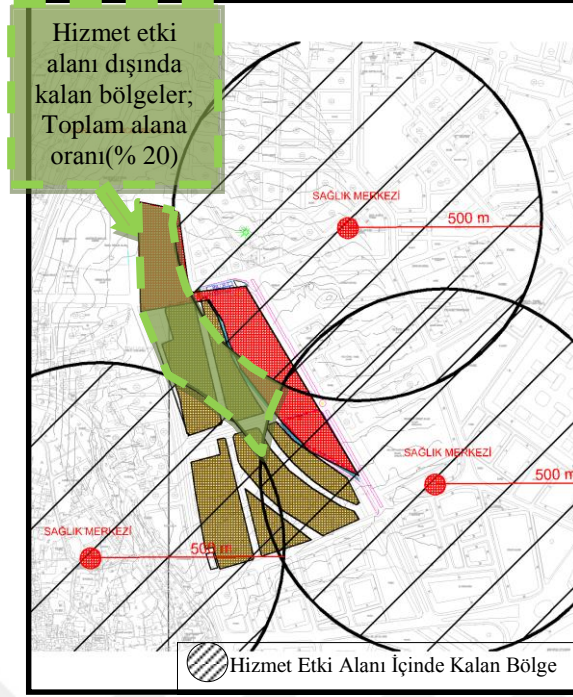

Şekil 4. 26 ESBKDP Alanı İbadet Merkezlerine 400mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Grafik

Proje alanı çevresinde bulunan sağlık merkezlerine erişim projenin bütünü için (% 80) kolaylıkla sağlanabilmektedir.

Proje alanı çevresinde üç ibadet yeri mevcuttur. Ancak kentsel dönüşüm projesi sonrası yaklaşık 15 bin kişi ek nüfus geleceği ve bu anlamda asgari 7500 m² yeni ibadet alanına ihtiyaç duyulacağı açıktır.

Diğer taraftan kentsel dönüşüm alanının doğusundaki yerleşik alanda da ibadet alanı bulunmadığı görülmektedir. Bu durum kentsel dönüşüm projesinin bölgenin hizmet alanı ihtiyacını karşılamada bir potansiyel oluşturmasının aksine, yakın çevresinin mevcut kullanım yükünü arttıracığı öngörülmektedir. Dolayısıyla ESBKDP'nin kent merkezini önceki durumundan daha fazla yoğunlaştıracığı ve bu yönde bir gelişim sağlayamayacağı değerlendirilmektedir. Mevcut şehir dokusunun kentsel sosyal teknik altyapı açısından oldukça fakir olduğu göz önüne alındığında, sanayi alanı olması nedeniyle de alan bazlı değil, yakın çevrenin de kentsel hizmet (okul, yol, yeşil alan, ibadet-eğlence-eğitim merkezleri) alanlarıyla birlikte bütüncül bir biçimde ele alınması gerekmektedir.

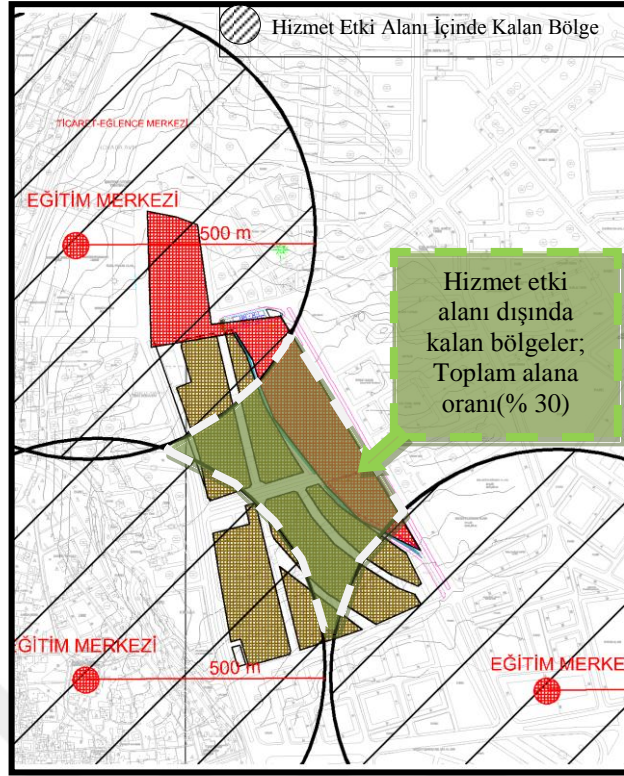
Şekil 4. 27 ESBKDP Alanı Sağlık Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Harita

Proje alanı çevresinde bulunan sağlık merkezlerine erişim projenin bütünü için (% 80) kolaylıkla sağlanabilmektedir.

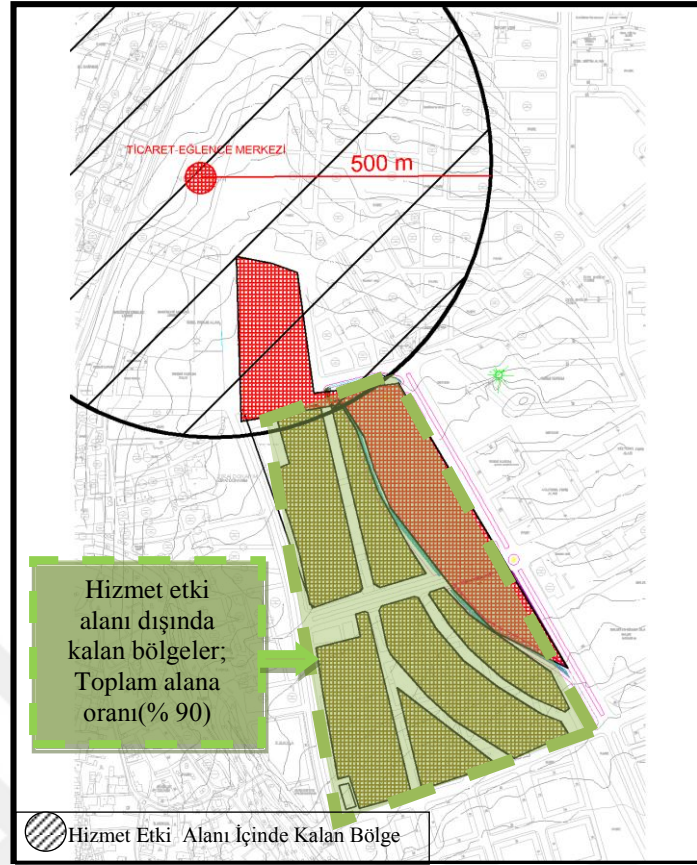
Şekil 4. 28 ESBKDP Alanı Resmi Kurumlara 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Harita

Proje alanı çevresinde bulunan resmi kurumlara erişim projenin bütünü için (% 100) kolaylıkla sağlanabilmektedir.

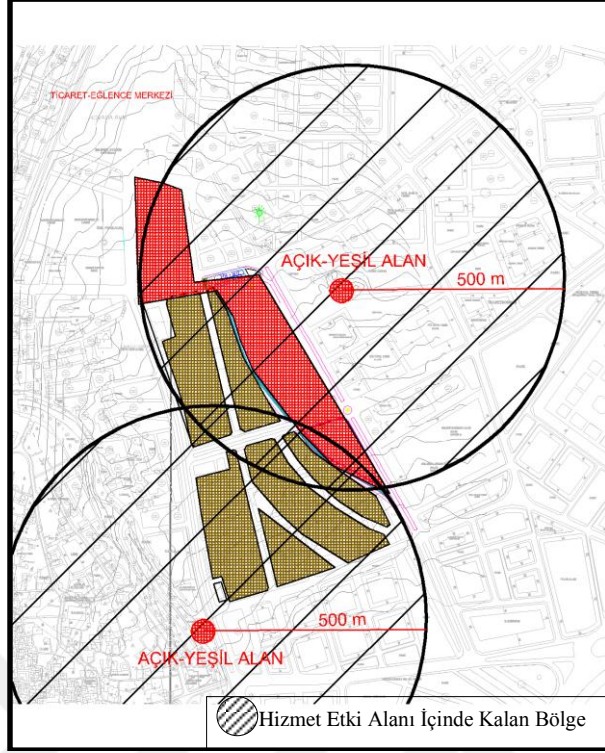
Şekil 4. 29 ESBKDP Alanı Eğitim Merkezlerine 400mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Harita

Proje alanı çevresinde bulunan ilkokul ve ortaokul fonksiyonlarına erişim kolaylığı yeterlidir. Eğitim merkezlerinin kapsadığı alan projenin yaklaşık %70'lik bir kısmını oluşturmaktadır.

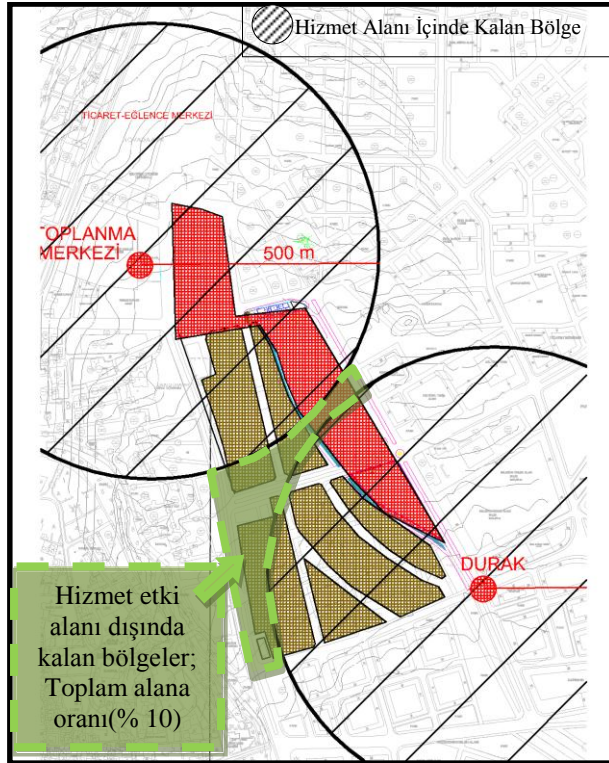
Şekil 4. 30 ESBKDP Alanı Eğlence-Ticaret Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Harita

Proje alanı çevresinde eğlence ve ticaret merkezi olarak bir alışveriş merkezi bulunmaktadır. Bu alışveriş merkezine erişim çalışma alanının yalnızca %10'luk kısmının kolaylıkla erişebileceği mesafededir. Dolayısıyla proje alanından eğlence ve ticaret merkezlerine erişim yeterince kolay sağlanamamaktadır.

Şekil 4. 31 ESBKDP Alanı Açık-Yeşil-Kamusal Alanlara 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Harita

Proje alanı çevresinde bulunan meydanlara ve açık-yeşil alanlara erişim projenin bütünü için (% 100) kolaylıkla sağlanabilmektedir.

Şekil 4. 32 Şekil 50ESBKDP Alanı Toplu Taşıma Merkezlerine 500mt Mesafe Uzaklıkta Olduğunu Gösteren Harita

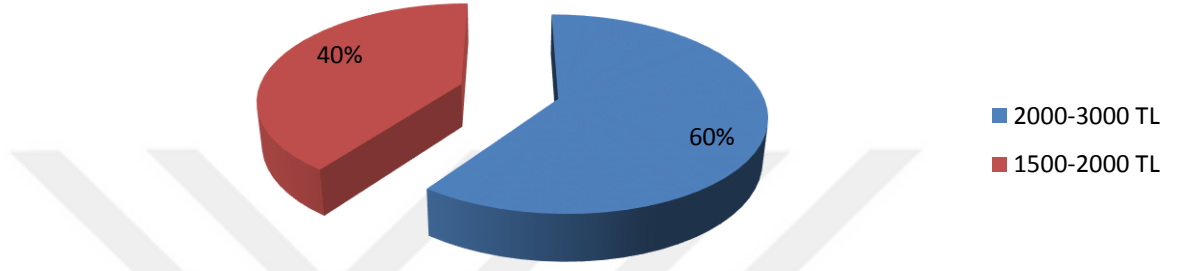
Proje alanı çevresinde bulunan toplanma merkezi ve duraklara erişim projenin bütünü için (% 90) kolaylıkla sağlanabilmektedir.

Tablo 4. 14 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Erişilebilirlik Ölçütlerine

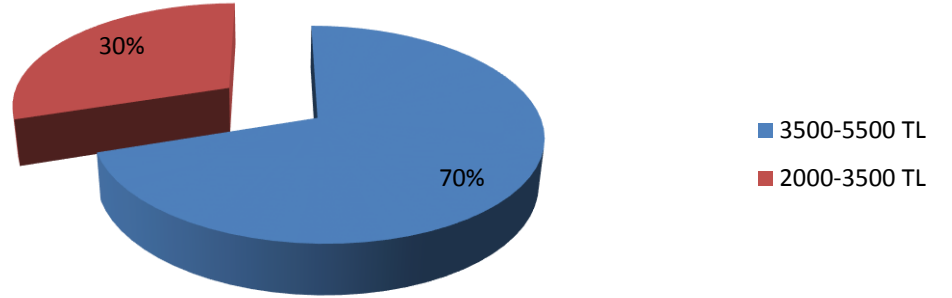
ERİŞİLEBİLİRLİK						
ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ ERİŞİLEBİLİRLİK ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	GÖSTERGELER			GÖZLEMLER		
	EĞİTİM-SAĞLIK-İBADETHANE MERKEZLERİ			Eğitim, sağlık ve ibadethane alanlara erişim 200mt-10dk mesafededir.		
	EĞLENCE-TİCARET MERKEZLERİ			Eğlence ve ticaret merkezlerine erişim 100mt-5dk mesafededir.		
	AÇIK-YEŞİL VE KAMUSAL ALANLAR			Yeşil ve kamusal alanlara erişim 100mt-5dk mesafededir.		
	TOPLU TAŞIMA DURAKLARI			Toplu taşıma duraklarına erişim 100mt mesafededir.		
	YAYA VE BİSİKLET YOLLARI			Yaya yolu mevcut fakat bisiklet yolu bulunmamaktadır.		
	PUANLAMA	Eğitim-Sağlık-İbadethane Merkezlerine Erişim	4	Yaya ve bisiklet yolları düşünülerek tasarlanmamış olsa da çalışma alanı kent merkezinde olduğundan erişilebilirlik bakımından yeterlidir.		
Eğlence-Ticaret merkezlerine Erişim		3				
Açık ve Kamusal Alanlara Erişim		5				
Toplu Taşıma Duraklarına Erişim		5				
Yaya ve Bisiklet Yolları		1				
Toplam		18				
PUAN		18/5=3.60				
PUAN ARALIĞI	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi	
	1.00-1.79	1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00	

4.5.5. Eşitlik

Sosyal açıdan sürdürülebilir kentsel alanlar yaratmak için; satın alınabilirlik önemli bir faktördür. Yeni şartlar herkes için eşit olmalı ve dönüşüm alanının eski sakinleri yeni evlerin masraflarını ödeyememekten veya karşılayamamaktan zarar görmemelidir.

Şekil 4. 33 Dönüşümden önce alandaki mevcut dükkânların kira maliyetini gösteren grafik

Şekil 4. 34 Dönüşümden sonra alandaki mevcut dükkânların tahmini kira maliyetini gösteren

Konfor olanaklarına, dükkân büyüklüğüne, ofis veya bir daireye göre değişen kira maliyetleri, genellikle şehir merkezinde görülen kira maliyetlerinin yapısına göre farklılaşmaktadır. Bölgedeki emlak ofisleri ile yapılan görüşme sonucunda, dönüşümden sonra kira bedelinin 2000-6000 TL arasında olması tahmin edilmektedir. Dönüşüm projesini uygularken, kullanıcıların çoğu özellikle tapusu

olmayanlar yüksek kira maliyetleri ve artan inşaat birim fiyatları nedeniyle farklı bölgelere yerleşmek zorunda kalacaklardır.

Tablo 4. 15 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Eşitlik Ölçütlerine Göre

EŞİTLİK						
ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ EŞİTLİK ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	GÖSTERGELER			GÖZLEMLER		
	ENGELSİZ MEKAN ÜRETİMİ			Alandaki yapılar engelliler bakımından kullanılabilir bir ortam sağlamaktadır.		
	HERKES İÇİN ADALET(Kiracı, Mülk Sahibi, Gidenler ve Yeni Gelenler)			Yerinden edilenler sanayi bölgesine yetersiz kira yardımı ile taşınmıştır. Yeni gelenler için ticari ve sosyal açıdan getirisi olması muhtemeldir.		
	FARKLI YAŞ GRUPLARINA HİZMET EDECEK AKTİVİTE ALANLARI			Proje alanı yakınında farklı yaş gruplarına hitap edecek aktivite alanları mevcuttur. (Avm, cami, sağlık merkezi, yeşil-açık alan, çocuk oyun alanı, spor –oyun alanı, dinlenme, kafe)		
	Engelsiz Mekân Üretimi	4	Çalışma alanı eşitlik bakımından yeterli değildir.			
	Herkes İçin Adalet	1				
	Farklı Yaş Gruplarına Hizmet Edecek Aktivite Alanları	2				
	Toplam	7				
PUAN		7/3=2.33				
PUAN ARALIĞI	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi	
	1.00-1.79	1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00	

4.5.6. Katılım

Sürdürülebilirlik kavramının kentsel dönüşüm projelerinde uygulanması, karar verme ve uygulamada katılımcı uygulamalara olan ilgiyi arttırmıştır. Bu başlık altındaki göstergeler ESBKDP aracılığıyla katılımcı mekanizmaların takip edilip edilmediğini anlamayı amaçlamaktadır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, hak sahiplerine bilgi verdiklerini belirterek proje alanı sakinlerine proje hakkında ve

ayrıca 5104 sayılı Kanun hakkında da bilgilendirmiştir. Bilgilendirme toplantılarından sonra idare her hak sahibiyle anlaşma imzalamıştır. Bununla birlikte, hak sahiplerinin taleplerini almak ve bunları projeye yansıtmak söz konusu olduğunda, bu tür katılım uygulamaları yapılmamıştır.

Toplantılar çoğunlukla konut sakinlerini 5104 sayılı Kanuna dayanan hakları hakkında bilgilendirmeyi hedeflemiştir. Hak sahipleri ile anlaşmalar yapılarak, hak sahipleri proje alanında ikamet ettikleri için 30 gün içinde alanı boşaltmak zorunda kalmışlardır. 5104 sayılı Kanun uyarınca hak sahipleri, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından kira yardımı almaya hak kazanmıştır. Fakat, bu yardımlar, tayin oldukları bölgelerdeki kira bedelini karşılamamaktadır.

Sanayi sitesi esnafları, bir haber kanalı röportajında, Urfa Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ işbirliği ile başlatılan dönüşüm projesiyle mağdur olduklarını, kendilerine alan tesis etmeden dükkânlarından çıkarıldıklarını dile getirmiştir. İlgili röportajda Urfa Belediye ve Urfa Valiliği ile yaptıkları görüşmelerin sonuç vermediğini belirten esnaf, mağduriyetlerini belirtmelerine rağmen, belediye tarafından kendilerine gönderilen tebligatta dükkânları boşaltmaları için 5 gün süre tanıdığını ve dolayısıyla işyerlerini boşaltmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir (URL-9).

Bu bilgiler ışığında, kullanıcıların 5104 sayılı Kanun ve proje hakkında bilgi aldıkları fakat planlamaya ve uygulama süreçlerine yeterince dâhil edilmediği ve talep ve beklentilerin göz ardı edildiği görülmektedir. Toplumsal olarak sürdürülebilir kentsel dönüşüm göz önüne alındığında halkın katılımı ve memnuniyeti çok önemli faktörlerdir. Sakinlerin çoğunun mahallelerinde yapılacak dönüşüm çalışmaları hakkında bilgi sahibi olduğu biliniyor. Ancak, asıl soru, bu bilginin nihai sonucunu anlamaları için yeterli olup olmadığı ve proje tasarım ve yapım aşamasın aktif katılımın sağlanıp sağlanmadığıdır. Şehir merkezinde sağlıklı alanları sağlıklı ve ferah alanlara dönüştürmeyi hedefleyen projelerde, dönüşümün önemli yönlerinden biri olan halk katılımının yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 16 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Katılım Ölçütlerine Göre

HALKIN KATILIMI						
ESKİ SANAYİ BÖLGESİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANININ KATILIM ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	GÖSTERGELER			GÖZLEMLER		
		Toplantı, Görüşme ve Karar Alma Süreçlerinde Halkın Aktif katılımı		Yerel sakinlerin proje hakkında görüş ve önerisi alınmamıştır.		
		İlan ve Duyuruların Yeterli Düzeyde Yapılması		İlan, duyuru ve proje hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.		
		Taleplerin Dinlenip, Projeye Yansıtılması		Yerel sakinlerin proje hakkında görüş ve önerisi alınmamıştır.		
		Talep ve Beklentilerin Belediyeye Ulaşmasını Sağlayan Bir Kuruluş		Projenin gerçekleştirilmesi ve yönetiminden sorumlu olan ajansın halkın katılımı konusunda bir çalışma ve endişesi olmamıştır.		
	PUANLAMA	Toplantı, Görüşme ve Karar Alma Süreçlerinde Halkın Aktif katılımı	1	Çalışma alanında katılım kriterleri göz önünde bulundurulmamıştır.		
İlan ve Duyuruların Yeterli Düzeyde Yapılması		4				
Taleplerin Dinlenip, Projeye Yansıtılması		1				
Talep ve Beklentilerin Belediyeye Ulaşmasını Sağlayan Bir Kuruluş		2				
Toplam		8				
PUAN		8/4=2.00				
PUAN ARALIĞI	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi	
	1.00-1.79	1.80-2.59	2.60-3.39	3.40-4.19	4.20-5.00	

BÖLÜM 5

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, kentsel dönüşüm projelerinde mevcut literatür araştırmaları ile sosyal sürdürülebilirlik kavramı, Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm alanı özelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Literatür çalışmaları kapsamında bu çalışmanın kuramsal altyapısını meydana getiren, kentsel dönüşüm sürecine sosyal sürdürülebilirlik kavramının eklenmesi araştırılmıştır. Bu çalışmalar, sosyal sürdürülebilirlik konusunun, boyutlarıyla ve kapsamlı bir şekilde düşünülmüş kentsel dönüşüm projelerinin başarıyı yakalamasında son derece etkili olup projenin başlangıcından bitimine kadar hatta bitiminden sonra belirli aralıklarla tekrar değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Günümüze dek dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilmiş olan dönüşüm projelerinden elde edilen deneyimlerden faydalanılarak, kentsel dönüşüm çalışmalarının sosyal sürdürülebilirliklerini değerlendirmede, yapılan ölçümlerin bir defa değil, 1, 5, 10 yıllık gibi farklı zaman dilimlerinde tekrarlanan ve devamlılığı olan ölçümlerle desteklenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu değerlendirmelerin zamana yayılarak yapılmasının sebebi; sosyal yapının değişiminin uzun vadede daha sağlıklı bir şekilde oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kentsel dönüşüm projelerinin sosyal sürdürülebilirlikleri, proje başlangıcında, proje süresince ve proje bitiminden sonra da ölçülmelidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, dünya örnekleri üzerinden kent içi sanayi alanları dönüşümlerinden bahsedilmiştir. Bu örnekler arasındaki Hamburg'da gerçekleştirilen Hafencity dönüşüm projesi için tüm birimlerinden sorumlu özel bir ajans kurulması, birden fazla ve tüm ihtiyaçlara yönelik kültür ve sanat birimlerine de yer veren fonksiyonları içermesi ve yüksek gelir gruplarına yönelik konutlarla

birlikte düşük gelir grupları için de kooperatif konutlarının düşünölmüş olması ve alanın karakterini oluşturan liman ve temel yapısının korunması, projenin kentsel dönüşümde sosyal sürdürülebilirliğin eşitlik/adalet, yaşam kalitesi, çeşitlilik ve kimlik başlıkları üzerinden başarılı bir örnek teşkil ettiğini göstermektedir.

Bir diğeri ise Barselona'da gerçekleştirilen 22@Barcelona kentsel dönüşüm projesidir. Bu proje için de yine uygulama ve yönetiminden sorumlu "22@bcn" isimli özel bir ajans kurulmuştur. Proje ile bölgeye, yeni üretim alanları, eğitim birimleri, kentsel servis alanları ve konut alanları geliştirilerek fonksiyonel çeşitlilik sağlanmıştır. Bununla birlikte, özel-kamu işbirliği ile kamu yararının gözetilerek yaşam kalitesini arttıran açık-yeşil alanlar, sosyal alanlar gibi faaliyetleri ön plana çıkarmak hedeflenmiştir.

Olympic Sculpture Park dönüşüm projesi ise başlangıçtan itibaren sanat müzesi heykel parkı olarak düşünölmüştür. İlk olarak kentin su kıyısında yer alan projeye erişimin kolaylığı tasarlanarak müze ve sanat eserleri ile birlikte estetik bir atmosfer oluşturmak hedeflenmiştir. Proje sualtı habitatu ve yerel bitkileri kazanmak amacıyla çevresel ölçütleri baz alarak gelişmeyi sağlarken sosyal sürdürülebilirliği de beraberinde getirmektedir. Bu yönleriyle proje, sosyal sürdürülebilirlik kapsamında yaşam kalitesi, erişilebilirlik, kimlik ve halka sunduğu hizmetlerle eşitlik kavramlarının özenle değerlendirildiğini göstermektedir.

Şanlıurfa Şehrinin mekânsal gelişme açısından en önemli dönemi 2000-2017 yılları arasındaki dönemdir. Tarihsel bir gelişme sürecinden geçen Şanlıurfa, gerek beşeri gerekse ekonomik özellikleri bakımından en hızlı gelişme bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki şehrin gelişme hızı, bir önceki döneme (1980-2000) göre bir katından daha fazla gerçekleşmiştir.

Günümüze kadar yapılan planların çoğunun uygulama şansı olmamıştır. Bu durumun birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak bu nedenler arasında ikisi önem arz etmektedir. Bunlardan ilki, hazırlanan planlarda yer alan öngörülerin kentin gelişimi karşısında yetersiz kalmasıdır. Türkiye'nin en hızlı büyüyen ve en genç nüfusuna sahip kenti olan Şanlıurfa'da, hazırlanan planlarda yer alan nüfus tahminleri uygulamanın gerisinde kalmıştır. İkinci neden, Şanlıurfa'nın GAP'ın başkenti oluşu sebebiyle GAP'ın getirdiği imkânlardan dolayı halkın zenginleşmesi ve maddi gücün inşaat sektörüne yatırılmasıdır.

Şanlıurfa şehrinin bu alansal gelişiminin hızlı bir şekilde devam etmesi gecekonduların şehrin güney ve batı yönlerinde artmasına yol açmaktadır. Şanlıurfa'da kaçak yapılaşmanın olduğu yerler planlı yapılaşmalardan fazladır. Buna karşın kentin kuzeybatısında bulunan mahalleler (Bağlarbaşı, Süleymaniye, Direkli gibi), güneybatısında bulunan mahalleler (Haleplibahçe, Yakubiye, Mance, Buhara gibi) ve güneydoğusunda bulunan mahalleler (Eyyübiye, Yenice gibi) gecekondular ile dolmuş durumdadır. Bu durum şehrin tam olarak planlı bir şekilde gelişmesine engel olmaktadır. Üç Merkez ilçemiz yaklaşık % 40'nın gecekondular ve çarpık kentleşmiş bir yapılaşma oluşturmaktadır. Kırsaldan Kentte Göçteki nüfusun hızla artması ve yerleşkelerin merkezinin genişlemesi kaçınılmaz olunca bu çarpık ve kaçak yapılaşmalar zamanla kent merkezi içinde kalmıştır. Ulaşım, altyapı ve Çevresel faktörlerde beraberinde sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Tez kapsamında inceleme alanı olarak Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje alanının seçilmiş olmasında, eski kent merkezinde yer alan çalışma alanının sahip olduğu tarihî ve mimarî mirasın yanında, Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin henüz inşa sürecinde olması ve dolayısıyla alanın sosyal sürdürülebilirliğini sağlamak için atılması gereken adımlarda çok geç kalınmamış olması etkili olmuştur. Buradan hareketle alanda yapılan sosyal sürdürülebilirlik çalışmalarının, proje öncesinde alandaki sosyal yapıyı değerlendirme, halkın projeye yaklaşımını ve alandan memnuniyet derecesini ortaya koyma, projeden beklentilerini ve proje sonrasında alanda yaşama isteklerini açığa çıkarma açısından önemli olduğu düşünülen bir pilot çalışma olduğu söylenebilmektedir.

Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi alanına yönelik yapılan Sosyal Sürdürülebilirlik Analizi sonuçlarına göre, alanın sosyal sürdürülebilirliğinde etkili olan kriterler sırasıyla;

- Kentsel mekân ve kalitesine dayalı kriterler ,
- Toplumsal katılıma dayalı kriterler
- Sosyal bütünlük ve uyuma dayalı kriterler
- Eğitime dayalı kriterler
- İş imkânına dayalı kriterler

- Eşitlik kriterleri
- Erişilebilirlik kriterleri
- Yaşam kalitesi kriterleri
- Çeşitlilik kriterleri
- Kimlik kriterleri olarak belirlenmiştir.

Proje alanında gerçekleştirilen sosyal sürdürülebilirlik analizi sonrasında, Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi alanına yönelik geliştirilen öneriler aşağıda belirtilmiştir:

- Kamusal mekânlardaki fiziksel sorunların giderilmesi,
- Farklı yaş ve cinsiyetteki kullanıcıların güvenli şekilde bir araya gelebileceği kamusal mekânların sayıca artırılması,
- Projede kapsamında genç, yaşlı, engelli vb ayırt etmeksizin her kesimin beklenti ve isteklerine optimum düzeyde cevap verilmesi,
- Kullanıcıların ve halkın proje hakkında gerçekçi bilgi alabileceği, projeden beklentilerini ya da projeye yönelik eleştirilerini paylaşabileceği bilgilendirme ofisinin yer alması,
- Tasarım kararlarının alınması, projenin uygulanması ve işletilmesi süreçlerinde halkın sürece özgürce katılımının sağlanması,
- Mahalle sakinlerinin kolayca erişebileceği, temel eğitim hizmetlerinin alanda ya da yakın çevresinde yer alması,
- Mümkünse proje sonrasında yerel halkın kendi yapılarında yaşamaya/çalışmaya devam etmesine imkân tanınması, bunun mümkün olmadığı durumlarda çeşitli program ve uygulamalarla halkın yeniden konut sahibi olmasına yardımcı olunması,
- Kadınlar, engelliler, çocuklar için çeşitli eğitici kursların düşünülmesi,
- Yerel halka yeterli iş imkânının sağlanması,
- Mevcut şehir dokusunun kentsel sosyal teknik altyapı açısından oldukça fakir olduğu göz önüne alındığında, sanayi alanı olması nedeniyle de alan bazlı değil, yakın çevrenin de kentsel hizmet (okul, yol, yeşil alan, ibadet-eğlence-eğitim merkezleri) alanlarıyla birlikte bütüncül bir biçimde ele alınması gerekmektedir.

Söz konusu kriterlerin hayata geçirilmesiyle, proje sonrasında alanın sosyal açıdan daha sürdürülebilir bir hâle gelmesi beklenmektedir. Sosyal yapıyı karşısına alarak değil, arkasına alarak gerçekleştirilen yenileme çalışmalarının daha başarılı sonuçlar doğuracağı yapılan literatür çalışmalarıyla da ortaya koyulmuştur. Buradan hareketle tez kapsamında ortaya konan sosyal sürdürülebilirlik kriterlerinin proje kapsamında değerlendirilmesi ve belirli zaman dilimlerinde projenin sosyal sürdürülebilirliğinin ölçülmesi, Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi’ni başarıya götüren ve dünyada gerçekleştirilen dönüşüm çalışmalarına yaklaştıran bir süreç olacağına inanılmaktadır. Bu yönüyle Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi devamı getirilecek çalışmalar dizisinin ilk adımı olarak düşünülmektedir. Eski sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi temelde kamu yararı gözetmeden bölgede atıl kalan rantı değerlendirmek üzere geliştirilen bir projedir. Yıllarca yetersiz ve kalitesiz mekânlarda yaşamak zorunda kalan halk gerçekleştirilmeye çalışılan proje karşısında kaygılanmıştır.

Araştırma kapsamında, dönüşüm alanında yapılan analizler sonucu genel değerlendirme yapıldığında, sosyal sürdürülebilirlik değerlendirme oranının; 3.14 olduğu görülmektedir. Bu oran bize alanda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesinin çeşitlilik, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi ölçütleri bakımından yeterli olduğunu fakat kimlik, eşitlik ve katılım ölçütleri açısından geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir (Tablo 5.1).

Tablo 5. 1. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı Sosyal Sürdürülebilirlik Ölçütleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

ÖLÇÜTLER	PUAN
KİMLİK	2.00
ÇEŞİTLİLİK	3.66
ERİŞİLEBİLİRLİK	4.40
EŞİTLİK	3.33
DEMOKRASİ/KATILIM	2.00
YAŞAM KALİTESİ	3.50
GENEL ORTALAMA	3.14

Ayrıca, araştırmadan elde edilen bilgilere göre mahalle kültürünün yok edilmesi ve sosyal hafızanın silinmesiyle sonuçlanması beklenen bu projede, sadece mekânların salt fiziksel dönüşümüne odaklanıldığını, kamu yararı ve sosyal boyutun göz ardı edildiği görülmektedir. Projenin bitiminde dönüşüm alanının ticari ve ekonomik bir cazibe merkezi olarak anılmasından ziyade, sosyal donatı alanları yeterli, farklı gelir düzeyine sahip insanların bir arada yaşayabildiği ve fırsat eşitliğinin sağlanabildiği bir mahalle vizyonu oluşturulmalıdır. Proje sürecine halk dâhil edilmeli, sembolik toplantılarda yapılan bilgilendirmelerin ötesine geçilerek mahallelinin proje kapsamında önerileri ve talepleri uygulanmak üzere değerlendirilmeli dolayısıyla mahallelinin projeye ve böylece yeni mahallelerine olan aidiyet duygusu yaratılmalıdır. Bununla birlikte, projenin ikinci bölümünde bahsedilen sürdürülebilir kent yaklaşımlarının hiçbirini desteklemediği, açık-yeşil-kamusa alanların yeterliliğinin göz ardı edildiği, bisiklet yolları için bir fikir geliştirilmediği, kentin daha yaşanabilir bir düzeye çıkmasına katkı sağlamadığı görülmektedir. Yapım aşamasında olan proje, kentteki ilk sanayi bölgesi kentsel dönüşüm alanı olması sebebiyle sosyal ve ekonomik bütünlüğü sağlama konusunda sosyal sürdürülebilirlik kriterlerini yeterince karşılayamamaktadır.

Türkiye’de, orta ölçekli Anadolu kentleri özelinde, kent içi sanayi alanlarının dönüştürülmesine ilişkin temel planlama yaklaşımını inceleyen bu araştırma sonucunda, kamu yararı odaklı işlevsel dönüşümün öngörüldüğü alanlarda, aslında kamu yararına uygun olmayan bazı ilkesel yaklaşımların bulunduğu tespit edilmiştir.

Özellikle hava, gürültü kirliliği ve trafik problemlerine dayalı olarak kent içi sanayi bölgelerinin dönüştürülmesinde temel ilke çevre odaklı ve kamu yararının korunması olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu dönüşüm sürecinin ekonomik maliyetlerinin karşılanmasında en temel araç, imar hakları artışı ve mevcut kentsel arazinin değerinin yükseltilmesidir. Bu ranttan elde edilen gelir mevcut sanayi alanının kentten uzak bir bölgeye taşınmasında kullanılmaktadır. Arta kalan arsa ise yeni kentsel taleplerin karşılanması için yapılı çevreye dönüştürülmektedir. Yapılaşmanın tanımlanmasında ise geleneksel planlama yöntemleri tercih edilmektedir.

Dönüşüm süreci ve sonrasına ilişkin her iki durum karşılaştırıldığında, aslında kamu yararına aykırı yeni bir mekânsal organizasyonun ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Bu yapı, kamu yararı özelinde mevcut arazi ile uyumsuzluğu ve yaratacağı yüksek yoğunluklu yapılaşma düzeni ile yeni çevresel problemler ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, kamu yararı açısından bir diğer önemli konu, kentsel sosyal teknik altyapı alanlarına ilişkin geliştirdiği yaklaşımdır. İncelenen örnekte kentsel teknik altyapı alanları çerçevesinde bir taraftan kişi başına düşen alan açısından, diğer taraftan halkın katılımı açısından üzerinde yeterince düşünülmemiş kentsel alanlar tasarlandığı tespit edilmektedir.

KAYNAKLAR

Açıköz, A. T. (2014). Kentsel Dönüşümün Ekonomik, Mekânsal, Sosyal Etkileri ve Kamunun Rolü: Ankara Gültepe (Çinçin) Örneği. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Arslan, G. (2014). Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi. *Artium* , 2 (2), 180-190.

Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım". *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* . 1(2). 57.

Aydın, A. H., & Çamur, Ö. (2018). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Janeiro.

Bahçeci, H. I. (2017). Neoliberalizmin Kentsel Mekândaki Tezahürü Olarak Kentsel Dönüşüm. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives* 5 .

Barnett, J. (1986). *The Elusive City: Five Centuries of Design, Ambition and Miscalculation*.

Beder, S. (2000). *Costing the Earth: Equity, Sustainable Development and Environmental Economics*. New Zealand Journal of Environmental.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* , 5(50), 1011-1026.

Brunland, G. (1987). *Our Common Future: The World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press.

Calavita, N., & Ferrer, A. (2000). Behind Barcelona's success story, citizen movements and planners' power. *Journal of Urban History* , 793-807.

Carter, H. (1973). *The Study of Urban Geography*. Londra: Edward Arnold (Publishers) Ltd.

Çahantimur, A., & Yıldız, H. (2008). Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyokültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği. *İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama,Tasarım*, 7(2), 50.

Darchen, S., & Ladouceur, E. (2013). “Social Sustainability in Urban Regeneration Practice: A Case Study Of The Fortitude Valley Renewal Plan in Brisbane”. *Australian Planner*.

Ekinci, O. (1995). *Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Mimarlık. Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Mimarlık* .

Erdem, D., Yanmaz, M., & Ertem, E. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Ve Demir Çelik Sektörü*. Zonguldak: Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.

Felson, M., & Clark, R. (1987). *Opportunity Makes the Thief: Practical Theory for Crime Prevention*. London,UK: Research,Development and Statistics Directorate.

Gabriel, A. (1940). *Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale*. E. De Boccard , 277-285.

Geenhuisan, M., & Nijkamp, P. (1994). “Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı?”. *Toplum ve Bilim Dergisi* ,64(65) , 129-140.

Goodland, R. (1995). “The Concept of Environmental Sustainability”. *Annual Review of Ecology and Systematics* , 1-24.

Gunay, B. (1997). *Kentsel Tasarım Kültürü ve Yaratıcılığın Sınırları*. Planlama.

Günerhan, S. (2012). *Doğal Öneme Sahip Alanlar Kapsamında Sürdürülebilir Kent Olgusu Üzerinde Araştırmalar: İzmir İli Örneği*. İzmir: Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Gür, N. (2007). *Mimaride Sürdürülebilirlik Kapsamında Değişken Yapı Kabukları İçin Bir Tasarım Destek Sistemi*, Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Yapı Bilgisi Ana Bilim Dalı.

Güzey, Ö. (2009). Küresel rekabette bir araç olarak kentsel dönüşüm uygulamaları: Ankara örneği. Gecekondu, Dönüşüm, Kent, Tansı Şenyapılı'ya Armağan .

Hamurcu, A. U., & Buldurur, M. A. (2017). Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm İçin Performans Göstergeleri. Planlama .

Hasdemir, T. (2013). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin, İstanbul Rezerv Konut Alanında, Stratejik Mekânsal Planlama İlkelerinin Belirlenmesi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Haştemoğlu, H. (2006). 1960'larda Sürdürülebilirlik Ve Kentleşme; Isparta, İstasyon Caddesi Örneği Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Herrle, P., & Wegerhoff, E. (2008). Architecture and Identity? Steppenwolf and the Carriers of Change. 11.

Huber, N. (2008). Olympic Sculpture Park-Seattle, WA.

Hürol, H. Y. (2014). A Study On Social Sustainability: The Case Of Doğanbey Urban Renewal Project In Bursa. Ankara: Middle East Technical University.

IPF. (2006). Urban Regeneration: Opportunities for Private Investment. London.

IPF. (2009). Urban Regeneration: Opportunities for Private Investment. London: IPF.

Işıkcevhair, E. (2017). Kentsel dönüşümde sürdürülebilirlik kavramı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

IULA-EMME. (1997). Yerel Gündem 21. Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi Projesi Bülteni, (s. 3). İstanbul.

Jacobs, M. (1991). The Green Economy. London, UK: Pluto Press.

Jepson, E. (2001). Sustainability and Planning: Diverse Concepts and Close Associations. *Journal of Planning Literature* , **15**(4), 499-510.

Johnson, J. H. (1972). Urban Geography. Londra: Pergamon Press.

Kahya, F. N. (2015). Güneydoğu'da Kentsel Dönüşüm: Şanlıurfa. İstanbul: T.C İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kara, A. (2013). "Kentsel Dönüşümlerde Kentsel Kimliğin Sürdürülebilirliği: Trabzon Zağnos Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği". Yüksek Lisans Tezi, KTU / FBU.

Karasu, M. A. (2014). Şanlıurfa'da Kentsel Gelişme ve 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu. Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , **1** (Özel), 178-193.

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , **23**.

Keleş, R. (2012). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Kentsel Dönüşüm Yönetim Süreci", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Kentsel Dönüşüm Süreci Çalıştayı. Ankara.

Keleş, R. (2013). 100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası. İzmir: Yakın Kitabevi.

Keleş, R. (2004). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R., & Hamamcı, C. (1997). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi.

Keskin, E. B. (2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow). *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi* , **8** (1), 81-89.

Keskin, T. (2008). İklim Değişikliği Süreci ve Kyoto Protokolü, (s. 49(581), 62-68). Mühendis ve Makina.

Koçan, N. (2011). Sanayi Alanlarının Dönüşümü: Uşak Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi* , **1** (3).

Korkmaz, C. (2015). Evaluation Of Sustainability Performance Of Urban Regeneration Projects: The Case Of The North Entrance Of Ankara Urban Regeneration Project. Ankara: Middle East Technical University, The Degree Of Master Of Science.

Köken, K. (2017). Sürdürülebilir Kentsel Tasarım Kriterleri Açısından Kentsel Dönüşüm Projelerinin İncelenmesi, Uzmanlık Tezi. İller Bankası Anonim Şirketi.

Kütük İnce, E. (2006). Kentsel dönüşümde yeni politika, yasa ve eğilimlerin değerlendirilmesi 'Kuzey Ankara girişi (protokol yolu) kentsel dönüşüm projesi. Ankara: GAZİ Ü. FBE.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mimarlar Odası. (2006). Kentsel Dönüşüm Tartışmaları-1. Ankara.

Mutman, D. (2010). Participative Action As A Temporary Intervention: A Tool For Sustainable Urban Transformation. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi .

Özbek, A. (2013). Göbeklitepe Dünyanın İlk Tapınağı, Karacadağ Kalkınma Ajansı Raporları. Şanlıurfa.

Özcan, S. (2018). Küresel Konferanslar Ve Çevre Sorunları: Çevre Kalkınma Ve Etik Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme.

Özgür, E. M. (2000). Türkiye Coğrafyası. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.

Protokol. (2012). Şanlıurfa Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesine İlişkin Protokol. (s. 113-115). Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi.

Rapor. (2013). 1/5000 Nazım Ve 1/1000 Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi.

Roberts, P. (2000). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration. London: SAGE Publications.

Sezer, S., & Tüzün, G. (2002). Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal. Ankara: T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı.

Sönmez, A. (2016). Kentsel Dönüşümde Sürdürülebilirlik Ve Kolombiya Medellin Uygulama Örneği. Ankara: ANkara Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü.

Sönmez, M. E., & Akgül, V. (2013). Şanlıurfa Şehrinin Alansal Gelişiminin Tarihi Yapıların Konumları Ve Uydu Görüntüleri İle Belirlenmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, **61**, 45-62 .

Sönmez, N. (1995). “Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve Sonrası. *Yeni Türkiye Dergisi (Çevre Özel Sayısı)* , Temmuz-Ağustos, **11**, 193-209.

Şahin, Ö. (2012). Eski Sanayi Alanları Dönüşümünde Ortaklık Modeli Önerisi : Kartal Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi , Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şahinalp, M. S. (2005). Şanlıurfa Şehrinin Kuruluşu Ve Gelişmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tatar, H. (2015). “Sürdürülebilirlik Ölçütleri Bağlamında Kentsel Dönüşüm Projelerinin İrdelenmesi Üzerine Bir Model: “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi I. Etap Hak Sahibi Konutları”. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tekeli, İ. (1996). Habitat II Konferansı Yazıları. T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TheUnitedNations. (1972). The Documents of the United Nations Conference on Human Environment-1972: Declaration on the Human Environment, Declaration of Principles, Recommendations for Action. Stockholm.

Tosun, E. (2013). Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi. *Yönetim ve Ekonomi* , 20 (1).

Turok, İ. (2004). Urban regeneration: what can be done and what should be avoided.Özdemir, D., P. Özden ve S. Turgut (Editörler).Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu: Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması. İstanbul.

Türkoğlu, K. (1987). Şanlıurfa Araştırma Raporu. Ankara: İller Bankası.

UNCHS. (1996). Report of The United Nations Conference on Human Settlements.

UNESCO. (1978). Habitat I. United Stated Conferances. Bruntland.

Yazar, .. K. (2006). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenice, M. S. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi. *BAÜ Fen Bil. Enst. Dergisi* , **16 (1)**, 76-88.

Yenigül, B., & Gökler, L. A. (2017). Kentsel Yayılma Baskısı Altında Kalan Yerleşimlerde Sosyal Sürdürülebilirlik: Ankara İncek Mahallesi Örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler* , 26 (1).

Yetkin, H. (2018). Şanlıurfa'da Kentsel Dönüşüm Deneyimi: Eski Sanayi Bölgesi Örneği. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi A.B.D. Yüksek Lisans Tezi.

Yıldız, S., Kıvrak, S., & Arslan, G. (2018). Kentsel Dönüşümde Yapılı Çevre Tasarımı ve Sürdürülebilirlik İlişkisi. *ÇYYD* , 27 (1), 53-75.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1, Sürdürülebilirlik Konferansları Tarihsel Çizelgesi. www.habitat3.org/the-new-urban-agenda ,25.05.2018.

URL 2, İ.B.B. K.D. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Birimi. Hafencity Kentsel Dönüşüm Projesi. www.ibb.gov.tr: <http://www.ibb.gov.tr> . 12.02.2019.

URL 3, IISD & UNEP, The Sustainable Development Timeline, International InstituteForSustainableDevelopment(IISD):2012.<http://www.iisd.org/publications/public.aspx?pno=1601>. 14.05.2018.

URL 4, UNCHS & UNEP. Cités durables et gouvernance locale. 2000. <http://www.unchs.org/scp>, 20.10.2018.

URL 5, Barron, L., & Gauntlett, E. Housing and Sustainable Communities Indicators Project: Stage 1 Report – Model of Social Sustainability. 2002. Western Australian Council of Social Services (WACOSS).<http://Www.Docstoc.Com/Docs/32290567/Stage-1-Report---Model-Of-Social-Sustainability> .10.10.2017.

URL6,Law.<https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1030&context=artspapers&sei>.09.08.2017.

- URL 7**, HCH, Hafencity Hamburg, 2010. <https://www.hafencity.com/>.
<https://www.hafencity.com/> . 05.03.2019
- URL 8**, Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları,Öğrenen Kentler. 2012.
www.lifelonglearning.co.uk/learningcities/ ,26.05.2018.
- URL 9**, UN, U. N. Report of the United Nations Conference on Environment and Development.1992.www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3.htm
20.05.2018.
- URL 10**, Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları,Yürüyen Kentler. 2012.
[//walking.about.com/cs/tours/a/walkcities2003.htm](http://walking.about.com/cs/tours/a/walkcities2003.htm), 26.05.2018.
- URL 11**, Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları,Bisiklet Kentler. 2012.
www.theworldjournal.com/special/bicycle/topcities.htm.,26.05.2018.
- URL 12**, Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları,Sağlıklı Kentler. 2012.
www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/101110/E81924.pdf , 26.05.2018.
- URL 13**, Sürdürülebilir Kent Yaklaşımları,Yaşanabilir Kentler. 2012.
[.livablecities.org/](http://livablecities.org/) , 26.05.2018.
- URL 14**, Barcelona.<http://www.22barcelona.com/>. <<http://www.22barcelona.com/>>
,05.03.2018.
- URL 15**, Kentsel Dönüşümde Dünya Örnekleri.2006.www.mimdap.org. 05.03.2018.
- URL 16**, Şanlıurfa Nüfus Piramidi, www.tuik.gov.tr.com ,10.10.2018.
- URL 17**, İhracat 2006-2012, www.tuik.gov.tr.com ,10.10.2018.
- URL 18**, İthalat 2006-2012, www.tuik.gov.tr.com ,10.10.2018.
- URL 19**, İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları, www.tuik.gov.tr.com , 10.10.2018.